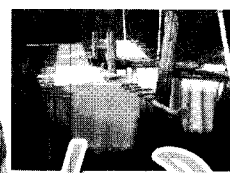

คณภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน

รู้จัก รัก ใช้ พัฒนาดินทอง

อีสานแผ่นดินทอง

รศ.ประจักษ์ บุญอารีย์

วาระครบรอบ ๖๐ ปีชนอำนาจอธิปไตย (๖๕ ปี)

คำนำ

อีสานเป็นดินแดนกว้างใหญ่ไพศาลถึง 170,128 ตารางกิโลเมตร ใหญ่กว่าเกาะฮ่องกงถึง 163 เท่า ใหญ่กว่าประเทศสิงคโปร์กว่า 360 เท่า มีประชากรมากกว่า 22 ล้านคน เฉพาะภายในภาค และยังมีประชากรเชื้อสายไทยอีสานกระจัดกระจายอยู่ในภูมิภาคอื่นๆ อีกจำนวนมาก เป็นอยู่อารยธรรมที่เต็มไปด้วยร่องรอยทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมาย เป็นอนุภาคลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล ที่มีพัฒนาการทางสังคมที่สืบเนื่องกันมายาวนานเช่นเดียวกับแหล่งอารยธรรมในลุ่มน้ำอื่นๆ ของโลก ด้วยเหตุการณ์และปรากฏการณ์ในสองศตวรรษที่แล้ว (19-20) ทำให้การศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ภูมิภาคโขง-ชี-มูล ค่อนข้างจำกัด ทั้งจากนักวิชาการตะวันตกและวิชาการจากศูนย์อำนาจกรุงเทพฯ รวมทั้งจากปราชญ์ท้องถิ่น โดยเฉพาะอีสานในช่วงที่อยู่ในสภาพของเมืองประเทศราช ในห้วงเวลาที่ถูกอันธพาลล่าอาณานิคมคุกคาม จนล่งสู่ยุคแห่งความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองการปกครองในครึ่งศตวรรษที่แล้ว จึงทำให้มีหลายอย่างลึกลับดำมืดที่น่าศึกษาเรียนรู้ ค้นคว้า วิจัย มีความสำคัญเกินกว่าที่จะถูกปล่อยให้อีสานถูกระงับโดยใช้คำว่าพัฒนา เป็นข้ออ้าง ทั้งที่ขาดความรู้ ความเข้าใจอีสานจากผลการวิจัยที่เชื่อถือได้อย่างเพียงพอ ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และสังคม จนก่อผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและสังคมอีสานให้อยู่ในภาวะ “ล่มสลาย” ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ด้วยความตระหนักในปัญหา เคยได้โอกาสศึกษาเรียนรู้ด้วยกระบวนการชีวิตของชาวชนบท และมีความสนใจศึกษาการพัฒนาสังคมท้องถิ่น ได้ใช้เวลาทุ่มเทศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ และให้บริการทางวิชาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 ถึงปัจจุบัน จึงได้ถือโอกาสจัดการความรู้ ความคิดทั้งหมดเป็น **ชิ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน** เป็นข้อเขียนสั้น-ยาว นำเสนอเพื่อให้ผู้สนใจในงานพัฒนาชนบทได้ศึกษา เป็นแนวทางในการเรียนรู้ นำไปวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตามความเหมาะสม **หวังว่าคงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทอีสานที่เป็นแผ่นดินเกิดแหล่งหล่อหลอมชีวิตวิญญาณและเรือนตายผู้เขียนและผู้สนใจศึกษาเรียนรู้ตามควรแก่อัตภาพ** จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

(รศ.ประจักษ์ บุญอารีย์)

สารบัญ

หน้า

❁ ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาแอ่งอุบลราชธานี ศูนย์กลางลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล	1
❁ วิสัยทัศน์อีสาน 2573	6
❁ กรอบความคิดในการพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์	7
❁ แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชนบทอีสาน	22
❁ แนวทางและยุทธวิธีในการพัฒนาอีสาน	29
❁ การบริหารจัดการน้ำเพื่อการพัฒนาอีสาน	54
❁ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานกับความเป็นโลกาภิวัตน์	67
❁ ความเป็นชุมชน : รุณรากของการพัฒนาชนบทอีสาน	83

ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา แอ่งอุบลราชธานี ศูนย์กลางลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล

รศ.ประจักษ์ บุญอารีย์

จุดแข็งและโอกาส

แอ่งอุบลราชธานี เป็นอนุภาคของที่ราบโคราช (ไม่ใช่ที่ราบสูง) และเป็นส่วนหนึ่งของอีสาน คือพื้นที่ซึ่งเดิมเป็นจังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันแยกจังหวัดยโสธรและอำนาจเจริญ ครอบคลุมพื้นที่กว่า 20,000 ตารางกิโลเมตร เป็นแอ่งส่วนที่ต่ำที่สุดของที่ราบโคราชและเป็นจุดร่วมของโขง-ชี-มูล มีศักยภาพพร้อมที่จะพัฒนาสู่ความเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล โดยสังเขป ดังนี้

1. **ตั้งอยู่พื้นที่รอยต่อสามประเทศ** ไทย-ลาว-กัมพูชา บริเวณนี้เรียกว่าสามเหลี่ยมมรกต พร้อมที่จะพัฒนาจุดเชื่อมโยงเพื่อนบ้านทั้งพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำโขง 187 กิโลเมตร และทางพื้นดินกับลาว 214 กิโลเมตร และกัมพูชาอีก 69 กิโลเมตร มีช่องทางพร้อมที่จะพัฒนาเป็นด่านติดต่อกับเพื่อนบ้านได้อย่างดี

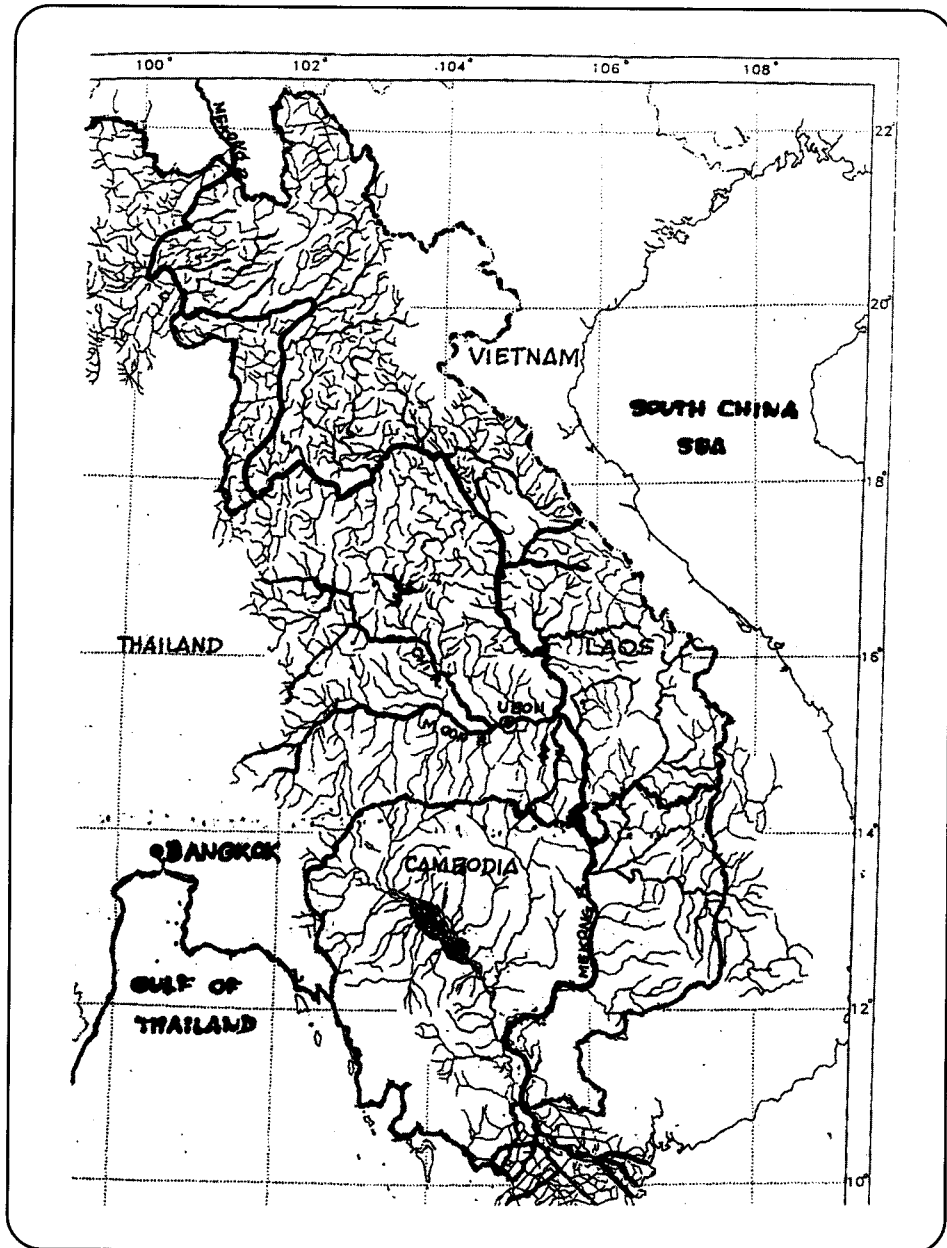
2. **เป็นเมืองท่าทางอากาศ** ที่เป็นจุดผ่านและเชื่อมโยงระหว่างตะวันออกไกลกับประเทศในตะวันออกกลางและยุโรป แทบทุกสายการบินผ่านเหนือ่านฟ้าอุบลราชธานี ซึ่งพร้อมที่จะถูกพัฒนาเป็นท่าอากาศยานนานาชาติที่มีศักยภาพสูงของอนุภาคอุษาคเนย์ในอนาคต

3. **เป็นศูนย์กลางของลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล** โดยสภาพที่ตั้งของอุบลราชธานี เป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงกับเวียงจันทน์-หลวงพระบาง, ฮานอย, โฮจิมินห์, พนมเปญ, กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ ในระยะทางที่ใกล้เคียงกัน สามารถเชื่อมโยงฝั่งทะเลตะวันออกและฝั่งทะเลเวียดนาม แก่งหลีผีและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น วัดภูในแขวงจำปาสัก เขาพระวิหาร เขาพนมรุ้ง/นครวัด นครธม ในกัมพูชา-เวียดนามกลาง-เหนือ-ใต้

4. **มีโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมพร้อม** ทั้งท่าอากาศยานนานาชาติอุบลราชธานี รถไฟและทางรถยนต์ที่สามารถเชื่อมต่อเพื่อนบ้านได้สะดวก ในอนาคตหากถนนสายหลักในลาวและกัมพูชาสร้างเสร็จก็จะเอื้อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวสู่พื้นที่ใกล้เคียงในลาวกัมพูชา เช่น แขวงสาละวัน จำปาสัก อัดปือ เซกอง ใน สปป.ลาว บันเตียเมียนเจย เสียมราฐ พระวิหาร สดิงเต็ง และรัตนคีรีในกัมพูชา

5. ความหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำอยู่ในเขตร้อนจึงมีสัตว์และพืชพันธุ์ต่างๆ มากมายในภูมิอากาศตั้งแต่แห้งแล้งจนถึงชุ่มชื้น พร้อมทั้งจะถูกพัฒนาด้านปศุสัตว์และแหล่งไม้ผล ไม้ยืนต้น ที่มีค่าในเชิงพาณิชย์ได้มากมาย เช่น ยางพารา ไม้สัก เงาะทุเรียน องุ่น ลองกอง ลางสาด มะม่วง มะขาม ไม้ยางนา พะยูง ตะเคียน มะค่า ฯลฯ

โบบ-อี-มูล ศูนย์ไทย-ลาว

6. แหล่งท่องเที่ยวมีหลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรม ยังสามารถพัฒนาเพื่อผลเชิงพาณิชย์ได้อีกมาก

7. มีรากฐานทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่แข็งแกร่ง อุบลราชธานี มีพัฒนาการด้านการสืบสานพระพุทธศานามายาวนาน นอกจากวัดวาอารามต่างๆ แล้วยังเป็นต้นกำเนิดสำนัก วิปัสสนากรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ซึ่งในปัจจุบันพัฒนาสู่ความเป็นสากลไปโดยธรรม ด้วยสาขาต่างประเทศของวัดหนองป่าพงกว่าสิบสาขา ส่วนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี ยังสามารถปรับและพัฒนาได้อีกมากมาย เป็นรากฐานที่พร้อมจะได้รับการพัฒนา

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นอุบลราชธานี เช่น ศิลปะสกุลอุบลราชธานี เครื่องปั้นดินเผา, การทอผ้า, หนังสือก้อม, หมอลำ, การจักสาน, ช่างแกะสลักไม้, ช่างเทียน ฯลฯ แอ่งอุบลราชธานี มีอยู่อย่างพร้อมมูล

9. ประชากร ทั้งอุบลราชธานี ยโสธร และอำนาจเจริญ มีประชากรรวมกันกว่าสองล้าน ห้าแสนคน มีสัดส่วนพอเหมาะกับขนาดพื้นที่และเป็นเอกพันธ์ มีลักษณะพิเศษเฉพาะหลายอย่าง ที่ถูกหล่อหลอมมายาวนานในฐานะเมืองนักปราชญ์ พร้อมทั้งจะพัฒนาด้านการศึกษาและอาชีพ ให้มีศักยภาพสูงขึ้นไม่ยากนัก

10. มีความพร้อมที่จะเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของภูมิภาค เดิมอุบลราชธานีก็เคยเป็นศูนย์กลางการเล่าเรียนมาก่อนและมีแนวโน้มสูงที่จะเป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษา ในอนาคต โดยมีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, วิทยาลัย พยาบาล, วิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธร, มหาวิทยาลัยราชธานี, วิทยาลัยโปลีเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วิทยาลัยเทคนิคอุบลราชธานี, วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี, มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตอุบลราชธานี ฯลฯ

11. มีทรัพยากรน้ำพร้อมเพื่อการพัฒนาทุกด้าน แอ่งอุบลราชธานีมีทรัพยากรแหล่งน้ำ อย่างเพียงพอที่จะถูกพัฒนามาใช้เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรมและอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะน้ำ เพื่อการอุตสาหกรรม ทั้งนี้การบริหารจัดการน้ำจึงต้องคำนึงถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคม และธรรมชาติด้วยเสมอ

12. มีความพร้อมในอุตสาหกรรมชุมชนบางประเภทที่ไม่ใช้เทคโนโลยีสูงนัก เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า ชิ้นส่วนยานยนต์ คอมพิวเตอร์ อิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ

13. มีความพร้อมในการพัฒนาการผลิตทางการเกษตร เช่น การผลิตข้าว ผลไม้ ดอกไม้ และปศุสัตว์ ทั้งนี้ต้องได้รับการพัฒนาด้านความรู้ การจัดการผลผลิตและการตลาด

14. มีความพร้อมในการพัฒนาการประมงน้ำจืด ในสภาพของเมืองแอ่งน้ำที่เคยมี ปลาน้ำจืดมากมายในอดีตและสถานี่เพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด ที่สามารถศึกษาวิจัยและให้บริการ แก่ประชากรในพื้นที่แอ่งอุบลราชธานี ทดแทนปลาธรรมชาติที่เคยวายทวนน้ำจากแม่น้ำโขง

15. เมืองครุฑชุมชนเข้มแข็ง เนื่องจากอุบลราชธานี-ยโสธร-อำนาจเจริญ มีพัฒนาการมายาวนานจึงมีหมู่บ้านขนาดใหญ่มากมายกระจายทั่วไป หมู่บ้านเหล่านี้มีความเข้มแข็งและมีความขัดแย้งน้อย มีความพร้อมที่จะตอบรับการพัฒนาสูง

16. สภาพความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในเกณฑ์ดีทั้ง สปป.ลาว และกัมพูชา นั้นเป็นจุดเด่นที่ประชาชนสองฟากฝั่งโขงมีความสัมพันธ์อันดีฐานะเพื่อนบ้านที่มีประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์เดียวกัน ส่วนกัมพูชาแม้จะอยู่คนละฟากเขาตงรัก ก็สามารถเชื่อมโยงกันผ่านช่องบกในอำเภอน้ำยืน และผ่าน สปป.ลาว ทางช่องเม็กในอำเภอสรินทร

17. ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติร้ายแรง เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด พายุไซโคลน, ดินถล่ม, คลื่นสึนามิ, เชื้อนพัง, น้ำป่าไหลหลาก แม้จะมีน้ำท่วมป่าบุง-ป่าทาม ตามแนวลำน้ำบางก็อยู่ในวิสัยที่ป้องกันและแก้ไขได้

จุดอ่อน

1. การเมืองในพื้นที่ยังอยู่ในภาวะต้องพัฒนาอีกมาก นักการเมืองในพื้นที่ที่ยังยึดติดเขตจังหวัด และเขตชัดเจน ต่างคนต่างทำ ยังรวมกันไม่ติด เหมือนข้าวเหนียวหนึ่งถูกน้ำ

2. ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ยังยากจน การหนีถิ่นชั่วคราวสู่กรุงเทพฯ และถิ่นอื่นสูง ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับหาอยู่หากิน แบบบรรพกาล ยังต้องพัฒนาด้านวิชาการ เทคโนโลยี การผลิต การจัดการผลผลิตและการตลาดอีกมาก

3. การผลิตสาขาเกษตรต้นและแคบ ไม่หลากหลาย คุณภาพต่ำ เพียงพอแก่การบริโภคหลายประเภทต้องนำเข้าจากถิ่นอื่นแม้แต่มะละกอ และผลไม้พื้นฐานอื่นๆ

4. สินค้าหัตถกรรมยังมีฐานผลิตแคบและตื้น สินค้ายังมีไม่หลากหลาย และยังขาดการพัฒนาให้มีคุณภาพที่จะเป็นของฝากจากแอ่งอุบลฯ ที่หลากหลาย ที่โดดเด่นมีเพียง ผ้าไหม ผ้าฝ้าย และอาหารบางอย่างเท่านั้น ที่ได้รับการพัฒนาได้มาตรฐานพอ เป็นที่ต้องการของผู้มาเยือน

5. ลักษณะดินโดยภาพรวมมีคุณภาพต่ำ ต้องลงทุนสูงในการพัฒนานอกจากพื้นที่อ.น้ำยืน เท่านั้นที่เป็นดินชั้นหนึ่ง พื้นที่บางส่วนมีดินเค็มกระจายอยู่ทั่วไป ประชาชนกว่าร้อยละ 15 ยังบุกรุกเข้าไปอยู่ในเขตป่าสงวน ขาดเอกสารสิทธิ์จึงไม่พัฒนาที่ดินเท่าที่ควรจะเป็น

6. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกำลังเสื่อมโทรมลงอย่างน่าเป็นห่วง ทั้งป่าไม้และแหล่งน้ำต่างๆ แม้มลพิษต่างๆ อยู่ในภาวะที่ควบคุมได้

7. แหล่งโบราณและแหล่งศิลปกรรมต่างๆ ยังไม่ได้รับความเอาใจใส่พัฒนาเท่าที่ควร ทั้งตัวโบราณสถานและศิลปกรรม และการคมนาคมที่จะเข้าถึงได้ทั้งในพื้นที่อุบลฯ ยโสธร และอำนาจเจริญ ยังไม่ได้รับการพัฒนา

8. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรยังอยู่ในระดับที่ยังไม่พร้อมจะเป็น ศูนย์กลางภูมิภาค ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวและชาวต่างประเทศ ที่จะเข้ามาเที่ยวและประชุมสัมมนาทางวิชาการ หรือทำกิจกรรมระดับนานาชาติในพื้นที่

9. สภาพเมืองอุบลราชธานี-ยโสธร-อำนาจเจริญ ยังขาดเป้าหมายที่จะพัฒนาสู่ ระดับสากลนับตั้งแต่โครงข่ายถนนหนทางและสิ่งแวดล้อมในเขตนครอุบลฯ และเทศบาลเมืองต่างๆ รวมทั้งพื้นที่เฉพาะอื่นๆ

10. ขาดแหล่งข้อมูลเชิงวิชาการทั้งที่เป็นเอกสาร บุคลากรและเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งอุบลราชธานี ยโสธร และอำนาจเจริญ ยังขาดพิพิธภัณฑ์เมือง หอสมุดประจำเมือง ศูนย์ศิลป วัฒนธรรม ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแอ่งอุบลราชธานี ยังมีปริมาณจำกัด

11. ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน โดยปกติในพื้นที่แอ่งอุบลฯ ก็ถือได้ว่ามีเหตุขัดแย้ง รุนแรงน้อย ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินจะอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ยังอยู่ในสภาพที่ยังไม่พร้อม และสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน ทั้งในเมืองและชนบท โดยเฉพาะในถนน และตรอกซอกซอยในเมือง

ที่กล่าวมาแล้วเป็นมุมมองของชาวอุบลราชธานีคนหนึ่งในฐานะนักวิชาการท้องถิ่น ที่ได้มีโอกาสเฝ้าติดตามความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่แอ่งอุบลราชธานี อนาคตแห่งศตวรรษที่ 21 แอ่งอุบลราชธานี จะเผชิญกระแสโลกได้มีประสิทธิภาพเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง แต่ที่สำคัญที่สุดเหนือปัจจัยอื่นคือ ประชาชนในแอ่งอุบลราชธานี-อุบลฯ-ยโสธร-อำนาจเจริญ

วิสัยทัศน์อีสาน 2573

1. อีสานมีความสุข ชุมชนอีสานเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น ชาวอีสานมีความภูมิใจในความเป็นคนอีสานและความเป็นไทย
2. คนอีสานทุกคนได้โอกาสในการพัฒนาตนเองตามความต้องการเติมศักยภาพ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สู่การเป็นประชากรไทยและประชากรโลกที่มีคุณภาพ
3. เอกอัครราชทูตทางด้านศิลปวัฒนธรรมได้รับการศึกษา อนุรักษ์ สืบสานและพัฒนาให้เป็นรากเหง้าของการพัฒนาทุกด้านอย่างยั่งยืน
4. คนอีสานทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปลอดภัยจากความยากจนขั้นแค้น มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอ ที่จะดำรงชีวิตอย่างพอดีและพอเพียง
5. คนอีสานทุกหมู่เหล่ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่จะกระทบต่อความเป็นอยู่ของตนเอง ชุมชน ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น
6. สังคมอีสานเป็นสังคมแห่งความปรองดอง เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตร ผู้ด้อยโอกาสได้รับการดูแลอย่างทั่วถึงจากชุมชนและภาครัฐ
7. ทุกพื้นที่ของอีสานได้รับการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ทั่วถึงและเป็นธรรม
8. ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติได้รับการจัดสรรและจัดการอย่างเป็นธรรมและเป็นประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาอีสาน
9. ทุกพื้นที่ทั่วอีสานได้รับการปลูกต้นไม้ ฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ให้คงคืนความเป็นอีสานเขียวด้วยพืชผัก ไม้ผล/ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับตามศักยภาพของพื้นที่
10. เศรษฐกิจอีสานตั้งอยู่บนรากฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สร้างสรรค์ กระจายความมั่นคงทางเศรษฐกิจสู่ประชาชนทุกกลุ่มอย่างเป็นธรรม ทุกชุมชนมีสถาบันการเงินของตนเอง ที่คนในชุมชนมีโอกาสเข้าถึงได้ (ธนาคารหมู่บ้าน-ชุมชน)
11. อีสานมีสันติกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว การศึกษา การคมนาคม ของภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
12. อีสานมีความร่มเย็น ภายใต้บรรพบุรุษศาสนาและศาสนาอื่นที่ชาวอีสานนับถือ เป็นศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนากรรมฐานแห่งโลก
13. การเมืองในอีสานทุกพื้นที่ ได้รับการพัฒนาให้มีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ปราศจากการซื้อสิทธิ์ ขายเสียง มีผู้นำที่มีความดี เก่งและมีความสามารถไปเป็นผู้นำทางการเมืองและผู้นำชุมชน
14. ภาคราชการในอีสานมีประสิทธิภาพ โปร่งใส บริสุทธิ์ยุติธรรมในการให้บริการประชาชน
15. คนอีสานทุกหมู่เหล่ามีความรัก เกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยการปฏิบัติบูชา เป็นวิถีชีวิต สอนองพระราชปณิธาน สืบสานพระราชดำริ **“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”**

กรอบความคิดในการพัฒนา อุบลราชธานีเมื่อนักปราชญ์

1. ความคิดความเชื่อพื้นฐานเรื่องอุบลเมืองนักปราชญ์

อุบลราชธานี ซึ่งเดิมรวมจังหวัดยโสธรและจังหวัดอำนาจเจริญ ได้รับคำสมญานามว่าเป็นเมืองนักปราชญ์ ด้วยความคิด ความเชื่อพื้นฐานและสาเหตุหลายประการ คือ

(1) **อุบลราชธานีเป็นอู่อารยธรรมอีสาน** “พื้นที่อันเป็นที่ตั้งเมืองอุบลราชธานี (รวมยโสธรและอำนาจเจริญ) มีความสำคัญต่อวิวัฒนาการอย่างมาก เพราะตั้งอยู่ตรงลุ่มแม่น้ำมูล-ชีตอนล่าง อันเป็นแอ่งอารยธรรมเก่าแก่ ปัจจุบันบางคนเรียกอารยธรรมแถบนี้ว่า อารยธรรมปากมูล พื้นที่ปากมูลซึมซับร่องรอยแห่งอดีตของผู้คน ชุมชน บ้านเมืองมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เห็นได้จากภาพเขียนสีเก่าแก่ซึ่งมีอยู่หลายแห่งด้วยกัน เช่น ที่ผาแต้มฯ บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลของจังหวัดอุบลราชธานีก็มีหลักฐานแสดงความรุ่งเรืองของอารยธรรมเก่าแก่ สืบเนื่องกันมาเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมในแอ่งโคราช บ้านเมืองมีความสลับซับซ้อนขึ้นเป็นลำดับที่โดดเด่นคือ แคว้นเจนละของกัมพูชา ซึ่งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ขอมโบราณในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 แคว้นเจนละมีต้นกำเนิดอยู่ในพื้นที่เมืองอุบลราชธานี ยโสธรนี้เองพัฒนาการของแคว้นเจนละได้กลายเป็นวิวัฒนาการ ส่วนสำคัญของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคโบราณ...”

ทั้งป่าเขา ลำน้ำและที่ลุ่ม ประมวลกันเป็นสภาพภูมิประเทศของเมืองอุบลราชธานี เต็มโตขึ้นเป็นศูนย์กลางเส้นทางคมนาคม เพราะลำน้ำมูลและลำน้ำชีไหลผ่านแอ่งโคราชเข้าสู่เมืองอุบลฯ เพื่อออกแม่น้ำโขง เมืองอุบลฯ จึงเป็นเส้นทางติดต่อกับแม่น้ำโขงด้วย...คนโบราณในแถบลุ่มน้ำมูล-ชี ตอนล่างติดต่อกับโลกภายนอกยาวนาน ดังมีหลักฐานยืนยันมากมาย..” (ธิดา สารยา 2538: 153)

นอกจากนั้น ศรีศักร วัลลิโภดม ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีและประวัติศาสตร์อีสานยังได้กล่าวไว้ว่า “...บรรดาชุมชนบ้านเมืองทั้งหลายในเขตจังหวัดอุบลราชธานีที่มีมาแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายและยุคสมัยต้นประวัติศาสตร์นั้น มีพัฒนาการอย่างสืบเนื่องมาจนปัจจุบันอย่างที่เราเรียกว่าเกือบจะไม่ขาดสายก็ว่าได้...” เมืองอุบลราชธานีมีทั้งการสืบเนื่องสะสมและพัฒนาสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรดาบ้านเมืองที่เคยเจริญมาแล้วในภูมิภาคนี้มากกว่าเมืองอื่นๆ จนกล่าวได้ว่าเกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เป็นอารยธรรมของเมืองอุบลราชธานี ชัดเจนที่สุด คือ ศิลปกรรมทางพุทธศิลป์ (พระเหลาเทพนิมิตและพระเจ้าใหญ่อินแปลง) พระขอฝน (พระแก้วบุษราคัม) และผ้าเมืองอุบล..” (ศรีศักร วัลลิโภดม 2533: 547-549)

1. มีนักปราชญ์อาจารย์จำนวนมากอพยพมาจากเมืองหนองบัวลุ่มภู เมื่อพระมหาบุญ เชษฐาธิราชหรือรู้จักกันในพระนาม **พระเจ้าศิริบุญสาร** เสด็จขึ้นครอง นครเวียงจันทน์ (พ.ศ. 2273) มีขบวนหน่วยอยู่มิได้ขาด เพราะมีความแตกแยกกันในหมู่ข้าราชการบริการ ในนครหลวง กลุ่มหนึ่ง คือ **พระวรปิตาหรือพระวอพระตา** (บ้างก็ว่าเป็นคนคนเดียวกัน คือ พระวรราชวงศา หรือพระราชภักดี) ได้นำเอาไพร่พลซึ่งไม่เห็นด้วยกับการปกครองนครเวียงจันทน์ และญาติพี่น้อง ประมาณ 50,000 คน อพยพหนีข้ามเข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่หนองบัวลุ่มภู เมื่อปี พ.ศ. 2302 ในจำนวนผู้ที่หนีจากนครเวียงจันทน์เหล่านี้มีนักปราชญ์ อาจารย์และช่างศิลป์ สาขาต่าง ๆ จำนวนมาก บุคคลที่เป็นนักปราชญ์เหล่านี้ ในชั้นหลังได้อพยพหนีราชภัยร่วมกับ พระตามาตั้งเมืองอุบลราชธานีและเป็นผู้นำในการริเริ่ม สร้างโรงเรียนและสกุลศิลปอุบลราชธานี ช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผา ช่างเงิน ช่างคำ (ทอง) ช่างทอผ้า และอื่นๆ มากมาย

2. มีกลุ่มนักปราชญ์ตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อนเมืองอุบลราชธานีแล้ว การอพยพหนีจาก ผังซ้ายของแม่น้ำโขงสู่พื้นที่อีสานมีมาก่อนตั้งเมืองอุบลราชธานีหลายครั้งส่วนใหญ่ก็หาทำเลที่ตั้ง สร้างบ้านแปงเมืองกันตามแนวลุ่มน้ำมูล-แม่น้ำชีและสาขา หรือในพื้นที่ลุ่มน้ำในอีสานเหนือ ในพื้นที่แอ่งอุบลราชธานี มีอพยพเข้ามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 และที่มีการอพยพครั้งสำคัญ เมื่ออาณาจักรล้านช้างแตกแยกเป็น 3 อาณาจักร คือ **หลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาสัก** หลังปี พ.ศ. 2233 จึงทำให้เกิดมีหมู่บ้านเก่าแก่เกิดขึ้นมาก่อนกลุ่มพระวอ-พระตา ซึ่งเป็นกลุ่ม ล่าสุดที่เข้ามาตั้งเมืองอุบลฯ เป็นกลุ่มใหญ่มีไพร่พลมาก จึงถูกตามล่าตามล้างเอาชีวิต อพยพ มาหาญาติพี่น้องที่มาตั้งมั่นอยู่ก่อนที่จำปาสักและพื้นที่บริเวณปากแม่น้ำชี-แม่น้ำมูล หมู่บ้าน เหล่านี้ มีพุทธสูตรหรือปราชญ์ชาวบ้านในด้านต่างๆ อยู่ก่อนแล้วและได้เป็นรากฐานอันมั่นคง ในการมีสำนักเรียนหลักสูตรมูลกัจจายน์ และโรงเรียนภาษาไทยหลังปี พ.ศ. 2440 (ตั้งโรงเรียน อุบลวิทยาคม)

3. **วัดพุทธศาสนา**คือสำนักเรียน เมื่อมีการตั้งหลักแหล่ง สิ่งแรกที่ชาวบ้าน ทุกหมู่บ้าน ต้องมี คือวัด วัดเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของชาวบ้านซึ่งทั้งหมดเป็นพุทธศาสนิกชนและชายทุกคน ต้องบวชเรียนประเพณีการบวชเรียนกลายเป็นประเพณีสำคัญในพื้นที่แอ่งอุบลราชธานี มีมาช้านานจึงเกิดสำนักเรียนที่มีครูอาจารย์มีความรู้ความสามารถเกิดขึ้นมากมาย สร้างชื่อเสียง แข่งขันกันจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมูลกัจจายน์ใช้อักษรธรรม อักษรไทยน้อยและ **อักษรขอม เป็นอักษรในการเขียนอ่าน** ผู้ที่เรียนเก่งก็จะได้รับการยกย่องนับถือ และมีการให้ ตำแหน่งโดยประเพณีทั้งผู้ที่บวชเรียนนานและผู้ที่ไม่บวชเรียนแล้ว จึงเกิดค่านิยมเรียน ในพื้นที่แอ่งอุบลราชธานี มีสำนักเรียนเกิดขึ้นจำนวนมากจนคนถิ่นอื่นในอีสานที่ต้องการเรียน หนังสือ ต้องมุ่งหน้าสู่อุบลราชธานีเพื่อเข้าเรียนในสำนักต่างๆ ทั้งในเมืองและต่างอำเภอ เช่น **หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ** ต้องเดินทางจาก จังหวัดเลย มาเรียนที่สำนักเรียนวัดสร้างถ่อนอก อำเภอวังสามหมอ (หัวตะพาน) เป็นต้น

4. **สำนักงานวิปัสสนาเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเล่าเรียนหนังสือ** ลูกหลานเมืองอุบลฯ รุ่นแรก ๆ บวชเรียน (ผู้ชาย) ต้องเรียนกับครูบาที่มีชื่อเสียงในสำนักที่มีชื่อเสียง ถ้าเก่งก็บวชเรียนหลายพรรษาจนจบ **มูลกัจจายน์** บางรูปอาจถูก **หต** (พิธีบุญกองหต) ให้บวชต่อเป็นครูสอนรุ่นต่อไปช่วยพระอาจารย์ ในขณะที่บวชเรียนก็มักมีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานไปด้วย เมื่อจบหลักสูตร **มูลกัจจายน์** แล้ว พระเมืองอุบลราชธานี จึงมักแบ่งเป็นสองสาย คือ สายวิชาการ ที่มุ่งการเล่าเรียน ศึกษาระบบกรุงเทพฯ ซึ่งต้องเดินทางไปเรียนที่กรุงเทพฯ เพื่อเจริญเติบโตไปเป็น “เจ้าคุณ” เช่น เจ้าคุณอรียกวี (อ่อน) เจ้าคุณอุบลี (จันทร์ สิริจันโท) เจ้าคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) ฯลฯ

ส่วนอีกสายหนึ่งจะมุ่งธุดงค์เพื่อ “**เรียนในป่า**” เป็นพระวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อมุ่งนิพพาน หรือเป็นพระอริยะ จึงเกิดสายพระป่าขึ้น และมีสำนักอาจารย์ที่มีชื่อเสียงขึ้นพร้อม ๆ กับสำนักเรียน **มูลกัจจายน์** พระวิปัสสนาจารย์ที่มีชื่อเสียงมาก เช่น พระอาจารย์สีทา ชยเสโน, พระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล, พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม ฯลฯ พระวิปัสสนาจารย์เหล่านี้ คือต้นเค้าพระวิปัสสนาจารย์ (พระป่า) สายอีสานอันโด่งดังที่พัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่ใคร่อยากเล่าเรียนวิปัสสนากัมมัฏฐาน จึงต้องมุ่งหน้าสู่สำนักที่อุบลฯ หรือสำนักพระวิปัสสนาจารย์สายอุบลราชธานีดังเช่นปัจจุบันคือ สำนักพระอาจารย์ชา มีชาวต่างประเทศ มุ่งมั่นสู่วัดป่านานาชาติและสาขาทั่วโลกอีกกว่า 10 สาขา เป็นต้น

5. **มีสำนักหมอรักษาโรคจิต โรคกายพร้อม ๆ กับการเรียนหนังสือ** ในสำนักเรียนมักจะมีพระซึ่งเรียนรู้ตำรายาและเวทมนตร์อยู่ด้วย ภูมิปัญญาเรื่องการรักษาโรคทางกายและโรคทางจิต จึงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันบางสำนักจึงเป็นทั้งสถานที่เรียนและสถานพยาบาลในตัว มีผู้คนเดินทางมารับการรักษาโรคมามากโดยเฉพาะ **โรคทางจิต** ถ้ารักษาที่ไหนไม่หายจึงต้อง **จับตัวมารักษาที่อุบลฯ** ชาวอีสานยุคก่อนเรียกว่ามาบวบ้ำหมอรักษาบ้ำอาจเป็นพระสงฆ์หรือชาวบ้านเรียกว่า **หมอธรรม** ถือเป็นปราชญ์สาขาหนึ่ง

6. **ผ้าอุบลราชธานีคือยอद्यุทธฝีมือช่างทอผ้า** ผ้าทออุบลราชธานี เป็นศิลปหัตถกรรมที่สืบสานและพัฒนากันยาวนาน พระพุทธเจ้าหลวง ยังทรงชื่นชมในความงาม เมื่อครั้งกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงฝากถวายจากอุบลราชธานี ช่างทอชาวอุบลฯ เคยร่วมกันทอผ้าไหมมัดหมี่ถวายสมเด็จพระบรมราชินีในวโรกาส บรมราชาภิเษกสมรส เมื่อปี พ.ศ. 2493 และสมเด็จพระบรมราชินีทรงใช้เป็นฉลองพระองค์ให้ชาวอุบลราชธานีได้ชื่นชม เมื่อคราวเสด็จเยือนอุบลราชธานี ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2498

7. **อุบลราชธานีเป็นต้นสกุลช่างศิลป์อุบลราชธานี** สกุลศิลป์อุบลราชธานีได้สืบทอดกันมาตามประเพณีอย่างยาวนาน นับจากพระครูวิโรจน์รัตโนบล วัดทุ่งศรีเมือง สันนิษฐานว่ามีช่างศิลป์จำนวนมากอพยพจากเวียงจันทน์ รูปแบบรุ่นแรก ๆ จึงเป็นศิลปะแบบเวียงจันทน์อยู่มาก

ในชั้นหลังได้ผสมผสานกับศิลปะจากราชสำนักกรุงเทพฯ อย่างกลมกลืน อุบลราชธานีจึงมีนักปราชญ์ทางด้านศิลปะมากมาย เช่น ท่านภู (ไพบูลย์ สุวรรณภู) เฉลิม นาศิริรักษ์, ดร.คำหมา แสงงาม, โพธิ์ ส่งศรี, อุส่าห์ จันทรวิจิตร, ประดับ ก้อนแก้ว ฯลฯ

8. ศิลปะหมอลำอุบลราชธานีคือรากเหง้าหมอลำอีสาน ศิลปะหมอลำเป็นศิลปะคู่อีสาน เฉพาะหมอลำอุบลราชธานีเป็นสุดยอดแห่งหมอลำ และได้มีสำนักสืบสานมานานนับศตวรรษ เป็นทางเลือกหนึ่งสู่ความมีชื่อเสียงของลูกหลานชาวอุบลฯ **ที่หัวใจ** นอกจากไปเรียนหนังสือ (เข้าโรงเรียน) **บวชเรียนและต๋อยมวย** (ชาย) จึงทำให้มีปราชญ์ด้านหมอลำขึ้นมากมายในอดีต เช่น หมอลำคุณ หมอลำวัง หมอลำจอมศรี หมอลำคำปุ่น หมอลำบุญเพ็ง หมอลำทองคำ หมอลำคำภา หมอลำฉวีวรรณ หมอลำบานเย็น รากแก่น และคนอื่นอีกมากมาย

9. ช่างเงิน ช่างคำ ช่างหล่อ และช่างสาขาอื่น ๆ อุบลราชธานีก็เป็นเยี่ยม ในยุคโบราณ มีการเดินทางไปรับจ้างทำสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่งในถิ่นอื่นทั่วภูมิภาคโดยกลุ่มช่างจากอุบลราชธานี เช่น ช่างปั้นดินเผา (ท่าไห) ช่างทำปืนช่างแกะสลัก ช่างเกวียน ช่างเงิน ช่างคำ (ทอง) ช่างปูน ฯลฯ จนเป็นที่เลื่องลือไปทั่วอีสานว่าถ้าเกวียนต้องหาอะไร (ยโสธร) คือสุดยอดฝีมือ ถ้าปืนต้องยางน้อยโนนใหญ่ คือสุดยอดฝีมือช่างปืน ฯลฯ

10. หนังสือก้อม/วรรณกรรมอีสาน การสร้างสรรค์วรรณกรรมอีสานทั้งที่เป็นอักษรธรรม อักษรไทยน้อย และอักษรไทย ปราชญ์อุบลราชธานีสืบสานกันยาวนาน นับตั้งแต่ขุนพรหมประศาสน์ เจ้าคุณอุปาสี สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ติสโส) นายหนวดย (ศิลปชัย ชาญเฉลิม) จนถึงคุณพ่อ ดร.ปรีชา พิณทอง เต็ม วิชาศย์พจนกิจ ฯลฯ

11. นักการเมืองอุบลราชธานีเคยเป็นนักการเมืองที่เก่ง-ดี มีอุดมการณ์และกล้าหาญทางจริยธรรม เป็นที่ทราบกันดีว่านักการเมืองรุ่นแรกๆ ของอุบลราชธานีล้วนเป็นคนเก่ง-คนดี-มีอุดมการณ์ทางการเมืองสูงส่ง และกล้าหาญในทางจริยธรรม เช่น นายเลียง ไชยกาล นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายฟอง สิทธิธรรม และมี ส.ส. หญิงคนแรกของประเทศไทย คือ นางอรพิน ไชยกาล เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าบุคคลเหล่านี้เป็นนักปราชญ์จากเมืองอุบลราชธานีที่เข้าไปทำงานการเมือง

12. อุบลราชธานีได้รับความไว้วางใจจากราชสำนักกรุงเทพฯ ให้เป็นศูนย์กลางการจัดการปกครองหัวเมืองอีสานและจัดการปกครองคณะสงฆ์อีสาน ทั้งนี้โดยอาศัยปราชญ์ชาวอุบลราชธานีที่มีโอกาสเข้าไปบวชเรียนในกรุงเทพฯ กลับมาดำเนินการที่อุบลฯ แล้วขยายสู่จังหวัดอื่นๆ ทั่วอีสาน สร้างสำนักเรียนทั้งในเมืองอุบลฯ และหัวเมืองใกล้เคียงเปิดโอกาสให้พระภิกษุในหัวเมืองอื่นมาบวชเรียนในเมืองอุบลฯ จำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อเจ้าคุณอุปาสีที่พระญาณรักขิต (จันทร์ สิริจันโท) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอีสานและได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครองวัดบรมนิวาส และโปรดเกล้าฯ ให้พระศาสนดิลก (อ้วน ติสโส) เป็นเจ้าคณะมณฑลอีสาน **ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการจัดการศึกษาและศาสนาให้เจริญก้าวหน้ากว้างขวาง และมีส่วนอย่างมาก**

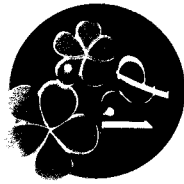
A4
210X297 mm.

150
insu

นเซมยูนยูน

Fancy Paper

LILYVADEE

จัดทำโดย VP
กระดาษแฟนซี
บรรจุ 50 แผ่น
ราคา ระบุ ณ จุดขาย

ในการส่งเสริมกุลบุตรจากอีสานเข้าไปบวชเรียนในกรุงเทพฯ และในชั้นหลังเมื่อมีกุลบุตรไปศึกษายังมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ วัดที่มีพระเถระชาวอุบลฯ เป็นเจ้าอาวาสหรือจำพรรษาอยู่จำนวนมาก ก็ได้ส่งเคราะห์ศิษย์วัดชาวอีสานเป็นอย่างดีจนถึงปัจจุบันนี้

13. ปราชญ์เมืองอุบลราชธานี ได้รับความไว้วางใจจากสมเด็จพระสังฆราชและรัฐบาล (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) ให้ก่อสร้างวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2483 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทุ่งบางเขน เขตชวบุรีพุทธศาสนา เป็นอนุสรณ์แห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยพร้อมกับการสร้างอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (อนุสาวรีย์หลักสี่) ด้วยวิสัยทัศน์อันยาวไกล จอมปราชญ์เมืองอุบลราชธานี สมเด็จพระมหาธีรวงค์ (อ้วน ติสโส) ได้อนุญาตให้ใช้ที่ธรณีสงฆ์ โรงเรียนวัดพระศรีมหาธาตุและโรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครในปัจจุบัน สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าอาวาสระหว่างปี 2485-2499 ต่อด้วยสมเด็จพระมหาธีรวงค์ (พิมพ์ ธรรมโร) ปราชญ์เมืองอุบลราชธานีอีกรูปหนึ่งระหว่างปี 2500-2517

14. โดยพื้นฐานชาวอุบลราชธานีรักสันติและรักการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางปัญญา การหนีการตามล่าจากหนองบัวลุ่มภู มิใช่เพราะบรรพบุรุษชาวอุบลฯ เป็นชนแต่หนึ่งเพราะการหลีกเลี่ยงความรุนแรงหรือสงครามระหว่างพี่น้อง บรรพบุรุษชาวอุบลฯ ก็ไม่เคยคิดกลับไปแย่งราชสมบัติเจ้ากรุงเวียงจันทน์ ชาวจีน-ลาว ซึ่งอพยพมาอยู่ร่วมกันกับชาวไทย-ลาว ในชั้นหลังก็อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีปัญหาก็แก้ไขด้วยสันติวิธี แต่ในขณะเดียวกันชาวอุบลราชธานี ก็รักอิสระ ไม่ชอบให้ใครผู้ใดมาใช้อำนาจบังคับโดยไร้เหตุผล จึงเกิดความขัดแย้งขึ้นในบางโอกาส

15. การเลือกตั้งถิ่นฐานอุบลราชธานีเป็นภูมิปัญญาอันลึกล้ำของบรรพบุรุษอุบลฯ การเลือกทำเลที่ตั้งเมืองอุบลราชธานีปัจจุบันคงมิใช่ความบังเอิญที่เลือกเอาตมอู่ผึ้ง ซึ่งเป็นที่สูงน้ำท่วมไม่ถึงแม้อยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล ในขณะที่เดียวกันก็มีป่าบุงป่าทามตามแนวลำน้ำและป่าดงอันอุดมทั้งสองฝั่ง ซึ่งเป็นเสมือนซูเปอร์มาร์เก็ตของคนอุบลฯ ยุคโบราณ และยังมีลำน้ำมูลน้อย ซึ่งเป็นเสมือนคลองประปาบรรจบน้ำสะอาดจากแม่น้ำมูลด้านเหนือ น้ำไหลหล่อเลี้ยงตัวเมืองอุบลฯ เมืองอุบลฯ จึงเป็นเมืองดินดำน้ำชุ่มที่พร้อมจะพัฒนาเป็นมหานคร ศูนย์กลางภูมิภาคได้อย่างดี นับเป็นอัจฉริยภาพของผู้นำในการเริ่มสร้างบ้านแปงเมืองโดยแท้

16. ค่านิยมส่งลูกหลานเล่าเรียนในระดับสูงพัฒนามาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จากการนิยมนำลูกหลานบวชเรียนในอดีต ได้พัฒนาสู่การส่งบุตรหลานเล่าเรียนสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา ในบางหมู่บ้านในหลายพื้นที่จึงมีลูกหลานได้รับการศึกษาสูงๆ ไปทำงานอยู่ในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากมาย รวมทั้งเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งงานระดับสูงอยู่ในองค์กรต่างๆ จำนวนมาก นับเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของเมืองอุบลราชธานี -ยโสธร และอำนาจเจริญ

17. ยังมีภูมิปัญญาบุคคล สัญลักษณ์และวัตถุ แสดงให้เห็นความเป็นอุบลราชธานี เมืองนักปราชญ์ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมากมายทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาส

2. ความหมายของอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์ (เชิงปฏิบัติการ)

เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์แห่งการพัฒนาร่วมกัน จึงกำหนดความหมายเชิงปฏิบัติการของคำว่า “อุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์” ไว้ดังนี้

(1) อุบลราชธานี (เดิม) หมายถึงจังหวัดอุบลราชธานีปัจจุบัน รวมถึงจังหวัดยโสธร และอำนาจเจริญ แต่ความหมายตามกรอบแนวคิดนี้ หมายถึงเฉพาะเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน

(2) ปราชญ์ หมายถึง ภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้และคุณลักษณะที่บ่งบอกความชำนาญชัดเจนในภูมิปัญญาสาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นความเก่งและความดี ทั้งที่องกาม และถูกพัฒนาขึ้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและหรือนำเข้ามาจากถิ่นอื่นและถูกนำมาพัฒนาให้เจริญองกาม ในจังหวัดอุบลราชธานี

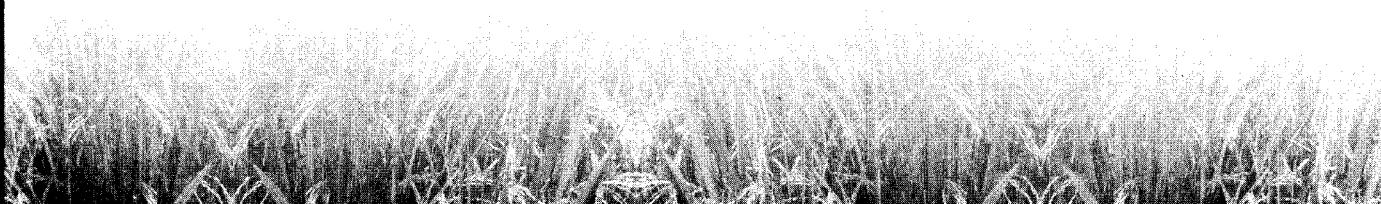
(3) นักปราชญ์คือผู้ที่มีความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความชำนาญชัดเจนในภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาสากลสาขาใด สาขาหนึ่ง มีคุณธรรมจนเป็นที่ยอมรับ นับถือ และยกย่องจากคนในชุมชนและนอกชุมชน ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างพอดีและพอเพียง

(4) อุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์ หมายถึงจังหวัดอุบลราชธานีอันเป็นจังหวัดที่นักปราชญ์สาขาต่างๆ อาศัยอยู่ภายในจังหวัด และหรือย้ายถิ่นฐานไปทำมาหากินอยู่ในถิ่นอื่นเป็นจำนวนมาก ประชาชนโดยทั่วไปมีระบบความคิด ความเชื่อและมีวิถีชีวิตที่สนับสนุน ส่งเสริม และสืบสานการพัฒนาศักยภาพด้านสติปัญญา จิตใจควบคู่กับการพัฒนาปัญญา อยู่ร่วมกันภายในชุมชนอย่างสันติและอยู่ร่วมกับสังคมภายนอกและธรรมชาติอย่างสันติสุข

3. จุดประสงค์การพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

(1) เพื่อให้จังหวัดอุบลราชธานี (ทุกอำเภอ) มีความสงบสุข สามารถอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน สามารถร่วมกันขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการทางปัญญา และสันติวิธี

(2) เพื่อพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานีเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีแหล่งการเรียนรู้หลากหลายประชาชนทุกหมู่เหล่าสามารถเข้าถึงการศึกษาเรียนรู้ได้จากการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยได้ตามศักยภาพและเสมอภาค

(3) เพื่อสร้างสรรค์ประชาสังคมประชาธิปไตย ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมทางปัญญาและพัฒนาคุณลักษณะของนักประชาธิปไตยและนำสู่การปฏิบัติในสังคมอุบลราชธานีอย่างกว้างขวาง

(4) เพื่อให้ภูมิปัญญาบุคคลหรือประชาธิปไตยอุบลราชธานีสาขาต่างๆ ได้รับสนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาให้ก้าวหน้า มีผลผลิตที่มีคุณภาพและสมสมัย มีความเป็นอยู่อย่างพอดีและพอเพียง

(5) เพื่อสร้างสรรค์วัตถุและสัญลักษณ์ต่างๆ ให้ประณีต สวยงาม ลึกซึ้ง แฝงไว้ซึ่งความมีปัญญาเยี่ยงประชาธิปไตย

(6) เพื่อพัฒนาให้มีศูนย์ข้อมูลประชาธิปไตยท้องถิ่นแผนงานที่สามารถศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับสังคมภายนอกได้อย่างมีคุณภาพ

(7) เพื่อส่งเสริมให้ชาวอุบลราชธานีมีความสุข ความเป็นอยู่ที่ดี ความงามในสาระแท้ มีความรักแบ่งปันให้แก่กันเช่นกัลยาณมิตร

(8) เพื่อให้เกิดการป้องกัน ควบคุมและแก้ไขปัญหาอันจะบั่นทอนลักษณะของนักประชาธิปไตยด้วยกระบวนการทางปัญญาและสันติวิธี ร่วมกันพัฒนาบ้านเมืองให้เติบโตอย่างมีระบบเป็นระเบียบ สนิทนามเมืองนักประชาธิปไตย

(9) เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชนและลูกหลานเมืองอุบลราชธานีในความเป็นชาวเมืองนักประชาธิปไตย พร้อมที่จะสั่งสม สืบสานและพัฒนาให้อุบลราชธานีก้าวหน้าอย่างมั่นคงอย่างยั่งยืนสืบไป

4. เป้าหมายในการพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักประชาธิปไตย มีดังนี้

(1) หลักการและแนวคิดพื้นฐานอุบลราชธานีเมืองนักประชาธิปไตยได้รับเผยแพร่ถึงหัวหน้าครอบครัว ผู้นำชุมชนทุกองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ให้มีความรู้ความเข้าใจร่วมกันอย่างทั่วถึง

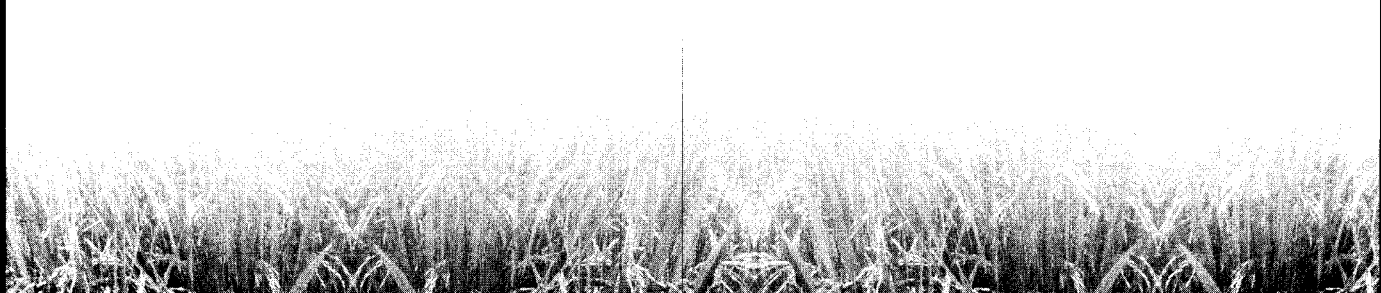
(2) มีเอกสารและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับภูมิปัญญา อุบลราชธานีทุกสาขา ในทุกระดับการศึกษา ทั้งหลักสูตรระยะสั้น ระยะยาว

(3) ให้การพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยของลูกหลานชาวอุบลราชธานีเป็นไปอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

(4) มีการยกย่องเชิดชูเกียรติประชาธิปไตยสาขาต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

(5) จัดระบบบริหาร จัดการการพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักประชาธิปไตยให้เป็นระบบ

(6) ลูกหลานเยาวชนชาวอุบลราชธานี ได้รับการสืบทอดหลักการ แนวคิดและวิถีชีวิตของประชาธิปไตยอุบลราชธานี

5. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

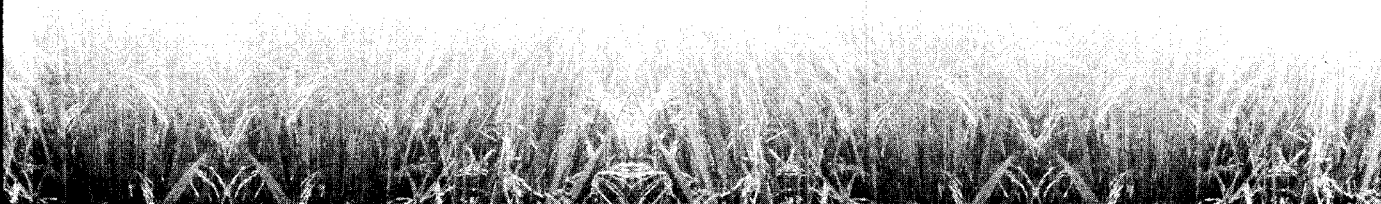
- (1) มีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ
- (2) ศรัทธาในตนเอง-ศาสนา-วิธีการแห่งปัญญาและวิถีประชาธิปไตย
- (3) รักเสรีภาพ สันติภาพ และรักถิ่นฐานบ้านเมือง
- (4) ใฝ่เรียนรู้และมีความสามารถในการแสวงหาความรู้
- (5) ชยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้และการงานอาชีพ
- (6) มีคุณธรรม จริยธรรม
- (7) มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอดีและมีความสุข
- (8) มีมนุษยสัมพันธ์ดีและเป็นกัลยาณมิตร
- (9) มีความกล้าหาญทางจริยธรรม
- (10) ร่วมรักษาศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแห่งเมืองนักปราชญ์ด้วยสันติวิธี

วิสัยทัศน์อุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

ภายในปี 2555 จังหวัดอุบลราชธานีสามารถพัฒนาสู่อุดมการณ์เมืองนักปราชญ์ดังนี้
อุบลราชธานีมีความเจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน ลูกหลานและประชาชน
ทุกหมู่เหล่า มีโอกาสพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ มีความภูมิใจในความเป็นชาวอุบลราชธานี
ร่วมมือกันส่งเสริมสืบสานศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม สร้างสรรค์ และพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้
รวมกันเป็นประชาสังคม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบในเรื่องที่กระทบกระเทือน
ต่อวิถีชีวิตและเกียรติภูมิของอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์ ปราชญ์ได้รับการยกย่องนับถือ
เชิดชูเกียรติ และโอกาสเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และเป็นผู้นำองค์กรทั้งในและนอกท้องถิ่น
อย่างกว้างขวาง

6. พันธกิจในการพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์ มีดังนี้

- (1) ดำเนินการปฏิรูปการบริหารจัดการภายในจังหวัดให้เป็นธรรมรัฐ
- (2) ใช้การศึกษา ค้นคว้า วิจัยเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงในเรื่องต่างๆ ให้ชัดเจน
- (3) ดำเนินการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาอันดีงามอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
- (4) สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นในแต่ละหมู่บ้าน/ท้องถิ่น
- (5) ผลิตและพัฒนาสิ่งใหม่ๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สมสมัย

(6) ส่งเสริมสนับสนุนบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ได้ดำเนินการกิจกรรมการพัฒนา
อุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์หลากหลายรูปแบบ

(7) นำเทคโนโลยีและภูมิปัญญาสากลมาผสมผสานกลมกลืน ใช้ในการพัฒนา
อุบลราชธานีอย่างเหมาะสม

7. งานพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

งานสำคัญในการพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

(1) **งานวางแผน** ได้แก่ การดำเนินจัดทำแผน-โครงการในระดับต่างๆ ขององค์กร
ทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งระยะสั้นระยะยาว

(2) **งานศึกษาวิจัยค้นคว้า** ได้แก่ กระบวนการแสวงหาองค์ความรู้และภูมิปัญญา
ด้านต่างๆ ของจังหวัดอุบลราชธานี และที่เกี่ยวข้อง

(3) **งานอนุรักษ์และสืบสาน** ได้แก่ กิจกรรมอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญา วัตถุและ
สัญลักษณ์ต่างๆ ของบรรพชนอุบลราชธานี

(4) **งานพัฒนา** ได้แก่ พัฒนาคน วัตถุ พืชกรรม องค์กรและกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงถึง
ความเป็นเอกลักษณ์ที่สมนามเมืองนักปราชญ์

(5) **งานเผยแพร่** ได้แก่ งานจัดทำวารสารสิ่งพิมพ์ สื่อ ผลิตภัณฑ์ ศูนย์ข้อมูลและดำเนิน
การเผยแพร่ผ่านสื่อและวิธีการต่างๆ ทุกรูปแบบ

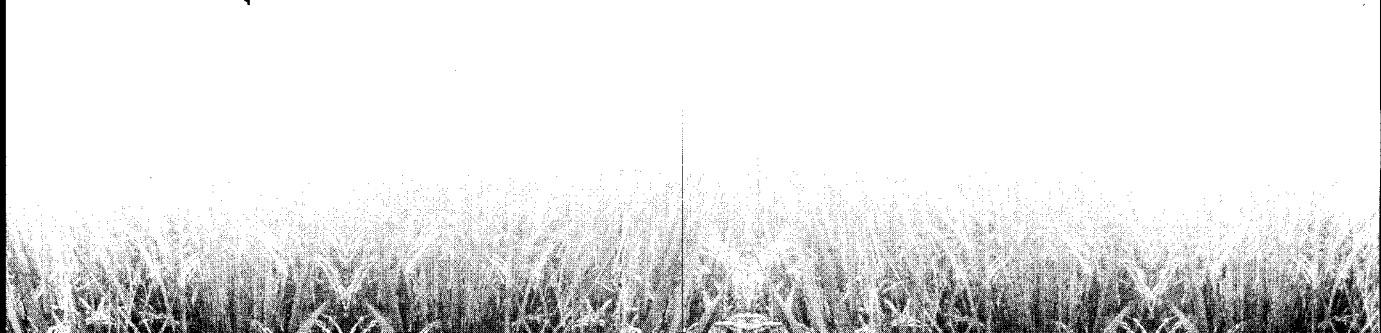
(6) **งานแลกเปลี่ยน** ได้แก่ การจัดแลกเปลี่ยนแนวความคิด กิจกรรมและหรือผลงาน
ทางศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมด้านการพัฒนาต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

(7) **งานส่งเสริม สนับสนุน** ได้แก่ การสนับสนุนด้านขวัญกำลังใจ เทคโนโลยี
ด้านภูมิปัญญา งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร ยานพาหนะ ที่ดินและอื่นๆ

(8) **งานยกย่องเชิดชูเกียรติ** ได้แก่ การจัดการเชิดชูเกียรติปราชญ์อุบลราชธานี
สาขาต่างๆ

(9) **งานสร้างเครือข่าย** ได้แก่ การประสานสร้างร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
ระหว่างชุมชน และองค์กรอื่นๆ ทั้งในและนอกเขตจังหวัด และต่างประเทศ

(10) **งานติดตามประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง** ได้แก่ การติดตาม ประเมินผลงาน
ด้านต่างๆ ทุกระดับ และแสวงหาแนวทางพัฒนางานด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่เป็นผลกระทบบางานพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

ปัจจัยภายในจังหวัดอุบลราชธานี

- (1) นโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่องในการพัฒนาจังหวัด
- (2) กรอบแนวความคิดที่ชัดเจน เป็นที่เข้าใจและยอมรับอย่างกว้างขวางทุกฝ่าย
- (3) การมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง
- (4) พื้นฐานทางด้านพุทธศาสนาที่มั่นคง
- (5) มีปราชญ์ชาวบ้านและนักวิชาการในท้องถิ่นปริมาณมาก
- (6) มีกรณีตัวอย่างความสำเร็จในการพัฒนาด้านต่างๆ จำนวนมาก
- (7) ประชาชนมีค่านิยมใฝ่เรียนใฝ่รู้อยู่ในเกณฑ์ดี
- (8) มีสถาบันการศึกษาทุกระดับเพียงพอและกระจาย
- (9) มีความพร้อมที่จะระดมทุนเพื่อพัฒนากิจกรรมทางปัญญาได้มาก
- (10) มีพื้นฐานด้านทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม-น้ำฝน ป่า ดิน ที่ดิน ฯลฯ
- (11) อื่นๆ

ปัจจัยภายนอก

- (1) นโยบายของรัฐ/ความผันผวนทางการเมือง
- (2) งบประมาณจากรัฐและเอกชน
- (3) เครือข่ายการเรียนรู้ภายนอกทั้งในและต่างประเทศ
- (4) แหล่งการเรียนรู้ในประเทศเพื่อนบ้าน
- (5) ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน สปป.ลาว เวียดนาม และกัมพูชา
- (6) ภัยจากยาเสพติดและภัยพิบัติจากภายนอกจังหวัด เช่น น้ำท่วม, ฝนแล้ง
- (7) ภูมิปัญญา/องค์ความรู้สากล
- (8) บุคคลและองค์กรทั้งในและต่างประเทศ
- (9) อื่นๆ

8. ยุทธศาสตร์พลังปราชญ์อุบลราชธานี ยุทธวิธี

- (1) มีนโยบายทุกระดับทั้งภาครัฐ-ประชาสังคม
- (2) ขยายความคิด
- (3) พิชิตปัญหา
- (4) ใช้ปัญญาปรับปรุง

- (5) บำรุงต่อเนื่องดี
- (6) มีการยกย่องเชิดชูเกียรติ

9. องค์กรที่รับผิดชอบ

มีกรรมการ 3 ระดับ

- กรรมการระดับจังหวัด
- กรรมการระดับเทศบาลนคร/เทศบาล/อำเภอ
- กรรมการระดับ อบต./ชุมชน/บ้าน

องค์กรหลัก

- (1) อบจ./เทศบาลนครอุบลราชธานี
- (2) เทศบาลเมือง
- (3) สถาบันการศึกษาทุกระดับ/ทุกประเภท
- (4) วัด
- (5) องค์กรภาครัฐ/เอกชน
- (6) กลุ่ม/ประชาสังคมต่างๆ

ตัวอย่างโครงการพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

เลือกทำโครงการในแผนพัฒนาครอบคลุมงานที่ระบุไว้ทั้งระยะสั้นระยะยาวดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. งานจัดทำแผน

- โครงการจัดทำแผนพัฒนาทุกระดับ-จังหวัด-อำเภอ-อบต.-องค์กร

2. งานการวิจัย ศึกษาค้นคว้า จัดทำเอกสาร ตำรา

- โครงการวิจัยอุบลราชธานี แยกศึกษาในเรื่องต่างๆ ตามความสนใจใช้พื้นที่เป็นฐาน
- โครงการจัดทำหนังสือภูมิปัญญาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์/คนดี-ของดีเมืองอุบลฯ
- โครงการชำระประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานี
- โครงการจัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการจัดทำวารสารอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการปริวรรตหนังสือผูกและเอกสารสำคัญ
- โครงการจัดทำคู่มือเที่ยวอุบลราชธานี (ภาษาไทย, อังกฤษ, จีน, ญี่ปุ่น, เกาหลี)
- โครงการจัดทำคู่มือประชาชนอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

- โครงการวิจัย “คุณลักษณะปราชญ์อุบลราชธานี”
- โครงการจัดทำเอกสาร “สุดยอดฝีมือทุกตำบลคนเมืองนักปราชญ์”
- อื่นๆ ตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ โดยเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาทุกระดับ

3. งานอนุรักษ์และสืบสาน

- โครงการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาอุบลราชธานี
- โครงการบูรณะซ่อมแซม หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง
- โครงการบูรณะศาสนาคารที่สำคัญ เช่น วิหารพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วิหารวัดบูรพา ฯลฯ
- โครงการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี
- โครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุดลอกมูลน้อย ห้วยแจระแม ห้วยคุ่ม ฯลฯ
- โครงการปลูกต้นไม้ประจำตำบล/ประจำอำเภอ/ถนนหลัก 7 สายสู่เมืองอุบลฯ
(อุบลฯ-มุก-เขมราฐ-ช่องเม็ก-กันทรลักษ์-ศรีสะเกษ-ยโสธร)
- โครงการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณชุมชน
- โครงการหมู่บ้านวัฒนธรรม
- โครงการสืบสานศิลปอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

4. งานพัฒนา

- โครงการปราชญ์อุบลราชธานียุคใหม่
- โครงการฝึกอบรมผู้นำเยาวชนอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการฝึกอบรมผู้นำชุมชนอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการพัฒนาห้องสมุดเมืองนักปราชญ์/เมือง/อำเภอ/อบต./สถาบัน
- โครงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เมืองอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาอุบลราชธานี 1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล
- โครงการสวนสัตว์เมือง โครงการพิพิธภัณฑ์ปลาน้ำจืด ดงฟ้าห่วน
- โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาฯ
- โครงการพัฒนาสวนสาธารณะประจำเมือง/หนองบัว-ห้วยวังนอง-ห้วยม่วง-ห้วยแจระแม-บึงกุด-ดงฟ้าห่วน ฯลฯ
- โครงการประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 ที่สำคัญ
- โครงการพัฒนาศูนย์เยาวชน/กีฬา-ดนตรี-ศิลปะ-วิชาการ
- โครงการพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเมือง/ราชภัฏอุบลราชธานี/อำเภอต่างๆ
- โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมฯ

- โครงการศูนย์การค้า/ลานค้าชุมชน/คนจ./อำเภอต่างๆ
- งานพัฒนาตามปกติขององค์กรในจังหวัด
- โครงการพัฒนาธุรกิจ SME
- โครงการการจัดการผลผลิตและการตลาด
- โครงการธนาคารหมู่บ้าน/สหกรณ์ออมทรัพย์เครดิตยูเนียน/กองทุนหมู่บ้าน
- โครงการพัฒนาสหกรณ์ชุมชน/หมู่บ้าน
- โครงการวันพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการวังปลาอุบลราชธานี/หน้าวัดตามสายน้ำ/บึง/หนอง/สระน้ำ
- โครงการบรรพชาเพื่อพัฒนาชีวิต
- โครงการวันบูชาบูรพาจารย์ (วัดหนองป่าพง สาขา)
- โครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่”
- อื่นๆ ตามความต้องการและจำเป็นของพื้นที่

5. งานเผยแพร่

- โครงการจัดทำสื่อวีดิทัศน์ อุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการจัดการทำเว็บไซต์ อุบลราชธานี
- โครงการเผยแพร่เอกสาร/หนังสือ/แผ่นพับและสิ่งพิมพ์ต่างๆ
- โครงการเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ
- ฯลฯ

6. งานสนับสนุน, ส่งเสริม

- โครงการจัดตั้งกองทุนพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์
- โครงการส่งเสริมศิลปะหัตถกรรมอุบลราชธานี (จัดหาทุน-ความรู้-หลักสูตรฯ)
- โครงการส่งเสริมช่างศิลป์อุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์/ช่างเทียน/ช่างทอง/ช่างปั้นดินเผาฯ
- โครงการจัดตั้งกองทุนลูกหลานเมืองอุบลราชธานีด้านการศึกษา
- โครงการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเพื่อพัฒนา/ศูนย์วัฒนธรรม ม.ราชภัฏ ม.อุบลฯ อำเภอ
- โครงการสายธารแห่งศรัทธาเพื่อการพัฒนาอุบลราชธานี (พัฒนาศาสนา)
- โครงการผ้าป่าหนังสือเพื่อพัฒนาห้องสมุดชุมชน
- โครงการที่พักสงฆ์เพื่อการศึกษา
- โครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม-จริยธรรม
- อื่นๆ ตามความต้องการและจำเป็นในแต่ละพื้นที่

7. งานยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคล-องค์กรดีเด่นอุบลราชธานี

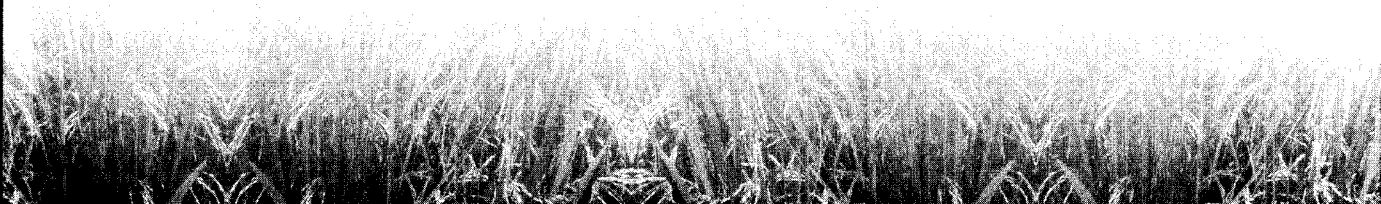
- โครงการคนดีศรีเมืองอุบลราชธานี (ทุกสาขา)
- โครงการลูกหลานคนเก่งเมืองอุบลราชธานี (ทุนเรียนดีฯ)
- โครงการค้าโพธิ์ค้าไฮเมืองอุบลราชธานี (ช่วงงานสงกรานต์)
- โครงการครอบครัวตัวอย่าง, พ่อ-แม่ตัวอย่าง
- โครงการปริญญาชีวิต (ปริญญากิตติมศักดิ์)
- โครงการจัดทำเอกสาร/หนังสือบุคคลสำคัญอุบลราชธานี (ทุกตำบล)
- โครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง (ร่มอาราม)
- โครงการหมู่บ้านเข้มแข็งสร้างแปงอุบลราชธานี
- อื่นๆ

8. งานสร้างเครือข่าย

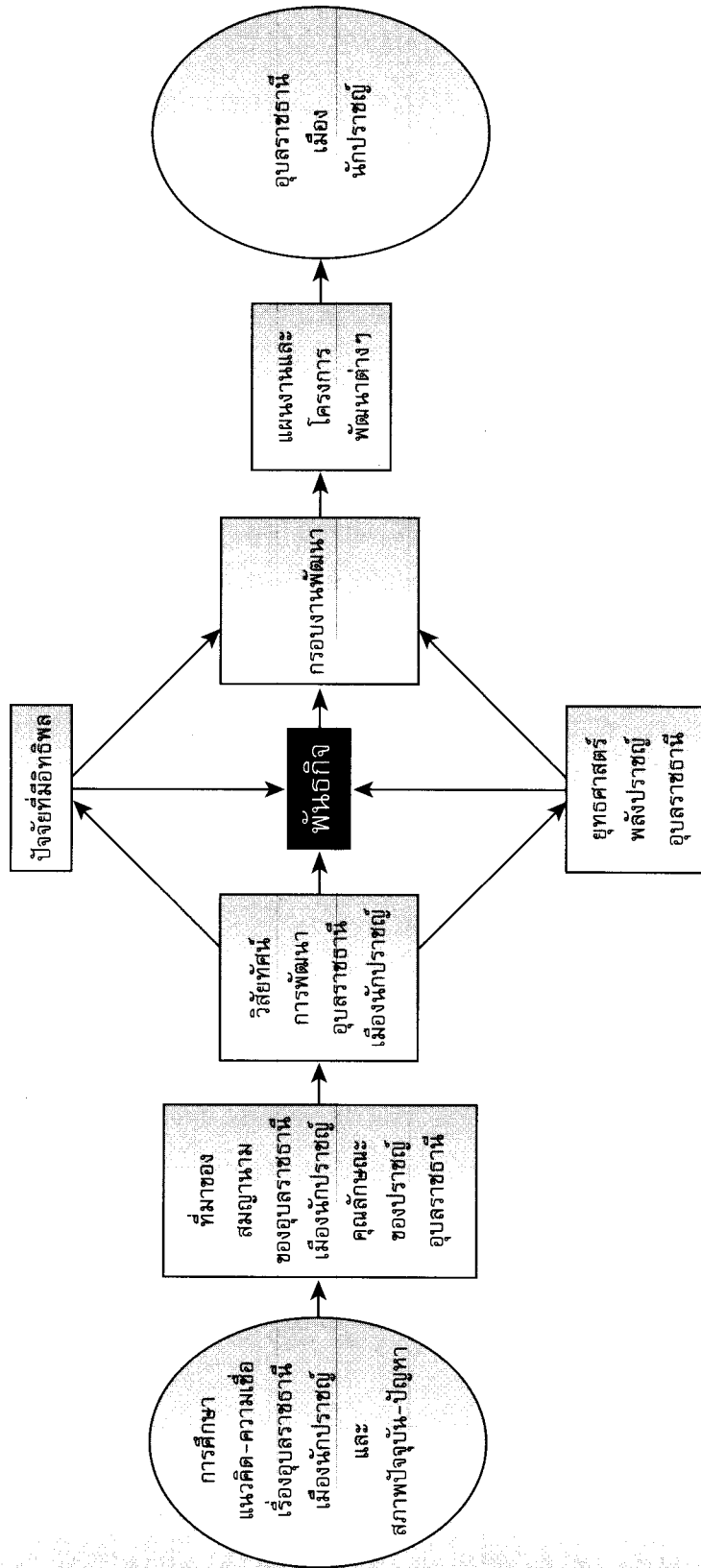
- โครงการเครือข่ายข้อมูลการพัฒนา
- โครงการเครือข่ายชุมชนพัฒนากับภายในจังหวัด/ต่างจังหวัด
- โครงการเยี่ยมเยือนเยือนชน (ศึกษาดูงาน-พักในหมู่บ้าน)
- โครงการเครือข่ายธนาคาร/กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน
- โครงการเครือข่ายสหกรณ์ชุมชน
- โครงการเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
- โครงการเครือข่ายปราชญ์อุบลราชธานี
- โครงการเครือข่ายอาชีพ/กลุ่มอาชีพต่างๆ
- โครงการพัฒนากลุ่มไทย/ลาว/เขมร/เวียดนาม

9. งานประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง

- โครงการประเมินผลการพัฒนาเมืองอุบลราชธานี
- โครงการจัดทำรายงานผลการพัฒนาเมือง (รายปี)
- โครงการเร่งรัด-ปรับปรุงการพัฒนาต่อเนื่อง
- อื่นๆ

กรอบความคิดในการพัฒนาอุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์

แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชนบทอีสาน

1. บทนำ

แม้การพัฒนาชนบทในอดีตจะสร้างความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุมากมายในถิ่นอีสานและภาคอื่นๆ ของประเทศ จนเรียกได้ว่าประเทศไทยเราสามารถซื้อหามาให้มาบริโภคได้ เหมือนกับประเทศที่เขาเจริญแล้วทุกประการ นับตั้งแต่เครื่องบินรบ เครื่องบินโดยสาร รถทุกยี่ห้อที่มีในโลก เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย คอมพิวเตอร์ เครื่องจักรกล ถนนหนทาง ดิกรามบ้านช่อง ตลอดจนถึงเครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องอำนวยความสะดวกสารพัดในบ้าน ฯลฯ แต่ประเทศไทยก็ยังประสบปัญหาพื้นฐาน ซึ่งประเทศด้อยพัฒนาทั่วโลกประสบอยู่ คือปัญหาความยากจนของคนในชนบท ปัญหาความเจ็บไข้ได้ป่วย ปัญหาความโง่เขลาของคนส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คือ คนชนบท อันเป็นรากฐานความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของประเทศ เมื่อปัญหาพื้นฐานยังแก้ไขไม่ได้ ฉะนั้นแล้วก็ก่อปัญหาสัมพันธ์ผูกพันตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาโสเภณีมากกว่าพระ นักเรียนลาครูไปขอยา การตัดไม้ทำลายป่า แม่น้ำตื้นเขิน คนชนบทอพยพไปขายแรงงานในต่างถิ่น ในเมืองใหญ่ ในต่างประเทศ ครอบครัวในชนบทแตกสลาย อาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น ธรรมชาติเกิดความวิปริตแปรปรวน ขาดแคลนน้ำจนต้องขอน้ำมาดื่มมาใช้ ฝนทิ้งช่วงและแห้งแล้งติดต่อกัน นานหลายปี ท่อนขุดผสมน้ำป่าไหลป่าเอาโคลน และทรายลงมาท่วมทับคนและบ้านเรือนทั้งตำบล คนติดยาเสพติดมีให้พบเห็นได้เป็นเรื่องธรรมดาปกติ ช่องว่างระหว่างคนร่ำรวย และคนยากจน ห่างชั้นเรื่อยๆ ในขณะที่มีรายงานแจ้งว่า เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศดีมาก ฯลฯ

สรรพปัญหาเหล่านี้ล้วนสืบเนื่องผูกพันจากการพัฒนาชนบทที่ผิดพลาดทั้งสิ้น จึงถึงเวลา และจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแนวคิดและแนวทางในการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งมีโอกาสสูงมากที่จะสร้างสรรค์ ทั้งทางวัตถุ ทางระเบียบในสังคมและทางจิตใจ เพื่อพัฒนาไปสู่สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข มีกินพอเพียง พึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างยั่งยืน

2. แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชนบท (กรณีอีสาน)

ในการดำเนินการพัฒนาชนบทอีสาน ผู้เขียนมีแนวความคิดและความเชื่อพื้นฐาน ดังนี้

2.1 มนุษย์หรือคนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และเป็นปัจจัยชี้ขาดในการพัฒนาประเทศ คนไทยเป็นชนชาติที่มีศักยภาพในทุกด้านดี ไม่แพ้เชื้อชาติใดในโลก สามารถจะพัฒนาให้มีศักยภาพสูงได้ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยในภาคใดของประเทศ

2.2 สภาพความเสื่อมทางสังคมและภาวะวิกฤติทางธรรมชาติที่ชาวอีสานประสบอยู่ในปัจจุบันมีเหตุส่วนใหญ่มาจากคน และก็คือคนอีสานเป็นส่วนใหญ่

2.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวยังโยงใยถึงอิทธิพลครอบงำจากต่างประเทศ และอิทธิพลของเมืองใหญ่ในประเทศ ที่มุ่งสูบเอาทรัพยากรที่เคยอุดมสมบูรณ์ และผลประโยชน์จากชนบทอีสานจนแห้งเหือด หากคนชนบทไม่ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพที่สูงพอระดับหนึ่ง ภาวะปัญหาเหล่านี้ก็ไม่อาจแก้ไขได้เลย

2.4 สังคมชนบทอีสานในอดีตและส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ยังดำรงชีพแบบบรรพกาลพึ่งตนเองได้และอยู่กันมาได้โดยอาศัยการหาอยู่หากินกับธรรมชาติอันอุดม มีการผลิตปัจจัยพื้นฐานบางอย่างเพื่อยังชีพ เมื่อธรรมชาติถูกทำลายย่อยหรือไป ความวิปริตแปรปรวนทั้งในธรรมชาติ และวิถีชีวิตในสังคมชนบทจึงเกิดขึ้นและก่อเกิดพลังเรียกร้อง การพึ่งตนเอง ด้วยการสร้างที่อยู่ทำกินให้มีพอกินและเหลือขายเป็นรายได้

2.5 การพัฒนาชนบท (อีสาน) ไม่มีทางลัดอื่น นอกจากการพัฒนาคนอีสานให้มีศักยภาพ (น้ำยา) สูงขึ้น เพียงพอที่จะร่วมมือกันพัฒนาตนเอง ครอบครัว และหมู่บ้านของตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยผ่านกระบวนการรวมกลุ่ม วิเคราะห์และสามารถตัดสินใจเลือกทางที่ถูกต้องเพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง และหมู่บ้านให้ดีขึ้น

2.6 จะต้องสร้างคนเพื่อสร้างงาน และจักต้องพัฒนาคนชนบท ให้พัฒนาชนบทหรือพัฒนาประชาชนโดยประชาชน เพื่อประชาชน เพราะโดยแท้จริงแล้ว ไม่มีใครไปพัฒนาชนบทได้ดีไปกว่าคนชนบทเอง

2.7 เริ่มจากฐานบุคคล สู่ครอบครัว สู่หมู่บ้าน เพราะคนดีจะสร้างครอบครัวที่เป็นสุข หลากๆ ครอบครัวที่ดีรวมกันเป็นอำเภอ จังหวัดที่สงบสุข จึงต้องเริ่มที่คนแต่ละคน

2.8 จะพัฒนาคนต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตใจ พฤติกรรมทั้งที่มองเห็นได้บังคับควบคุมโดยจิตใจ การพัฒนาคนจึงต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตใจ เมื่อจิตใจมีสมรรถภาพสูง มีคุณภาพดี มีคุณธรรม ก็จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ไม่ยาก

2.9 สิ่งที่จะช่วยพัฒนาจิตใจคนได้ดีที่สุดคือ ธรรมะในศาสนาที่เขานับถือ กรณีอีสานก็คือ พุทธศาสนา จึงควรใช้พุทธวิธีในการนำธรรมะ เข้าสู่การปฏิบัติในวิถีของประชาชน เพื่อสร้างสังคมที่สงบและเป็นสุข

2.10 เริ่มจากผู้นำ 3 เสาหลักในหมู่บ้าน คือ ผู้นำฝ่ายบ้านได้แก่ ผู้นำโดยตำแหน่ง คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งฝ่ายบ้านเมืองที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผู้นำฝ่ายวัด ได้แก่ พระสงฆ์ หรือผู้นำทางศาสนา และผู้นำฝ่ายโรงเรียน คือ ครู และส่วนราชการอื่น (ถ้ามี) เรียก **บวร**

2.11 เริ่มที่ใจใช้ที่เงิน เงินและวัสดุสิ่งของ ควรนำมาเป็นเครื่องต่อรองให้ชาวบ้านพัฒนาตนเอง เพื่อพึ่งตนเอง **ช่วยหมู่บ้านที่พร้อมและร่วมมือกันก่อน** รัฐควรทุ่มสร้างโครงสร้างพื้นฐานระดับใหญ่ๆ โดยส่วนรวม ส่วนในระดับท้องถิ่น ควรเป็นรูปประชาอาสาหรือราษฎรร่วมแรง รัฐพัฒนา รัฐอาจช่วยวัสดุเครื่องมือ วิชาการ และช่าง โดยชาวบ้านลงแขกแรงงาน เป็นต้น เลิกการสงเคราะห์ แต่ให้ความเอื้อเพื่อเกื้อกูล นอกจากกรณีเกิดเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่างๆ เป็นครั้งคราว **ไม่สร้างภาวะความเป็นขอทานให้แก่ชาวบ้าน**

2.12 ต้องพัฒนาคนที่จะไปพัฒนาชนบทก่อน ได้แก่ ข้าราชการ ควรผ่านการฝึกอบรม พัฒนาจิตใจตามหลักสูตรเข้มในทุกระดับก่อนที่จะไปช่วยพัฒนาชาวบ้าน ไม่ปล่อยให้ต่างคนต่างทำตามคำสั่ง ทำตามงบประมาณเพียงพอมานๆ ไป

2.13 โรงเรียนเป็นที่พึ่งทางปัญญาของประชาชน โรงเรียนประถม-มัธยม-วิทยาลัย-มหาวิทยาลัย จะต้องเป็นที่พึ่งทางปัญญาของประชาชน ตามศักยภาพและภารกิจของตนเอง โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันหลักหนึ่งในสามของหมู่บ้าน ครูประถมศึกษา กว่าสองแสนห้าหมื่นคน เป็นข้าราชการประเภทเดียวของรัฐ เป็นเหมือนปลายประสาทที่สัมผัสถึงประชาชนในทุกพื้นที่ของประเทศไทย และเป็นบุคลากรที่ผ่านการศึกษาในระบบค่อนข้างสูง ทั้งยังมีหน้าที่โดยตรงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จึงน่าจะเป็นที่พึ่งทางปัญญาของประชาชนได้

2.14 วัดเป็นที่พึ่งทางวิญญาณของประชาชน ผู้นำทางศาสนาหรือพระสงฆ์ จักต้องนำในการพัฒนาจริยธรรม และคุณธรรม ของประชาชน เป็นสถาบันที่เปรียบเสมือนดวงตาของประชาชน ให้การศึกษา และเป็นแหล่งสร้างสรรค์จรโลงศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของสังคม

2.15 ต้องจัดโรคร้ายทางจิตใจออกจากหมู่บ้านให้ได้ อันได้แก่

- ความท้อแท้สิ้นหวัง
- การดูถูกอาชีพ และถิ่นฐานของตนเอง มีโอกาสทั้งไร่-นาสู่อาชีพอื่นก็ทิ้งทันที
- จิตสำนึก แห่งความต่ำต้อยน้อยหน้า ปนทุกข์ ปนยาก โยนความผิดไปให้ บุญวาสนา ชะตากรรม
- ท้อแท้โทษธรรมชาติ ฝนแล้ง น้ำท่วม ขาดน้ำ ดินไม่ดี คนอื่นไม่ดี รอรับแต่ความช่วยเหลือ ชี้ออก งามมือ พึ่งตนเองไม่ได้ ฯ
- มัวเมาหลงใหลในอบายมุข ต้มเหล้า เล่นการพนัน รอโชคชะตา ฯลฯ

2.16 พัฒนาจากรากฐานหรือแก่นแกนของตนเอง เช่น

- ฐานทางสังคมของชาวอีสาน คือ พุทธศาสนาผสมผสานกับพราหมณ์และผีสารเทวดา
- ฐานทางเศรษฐกิจคือเกษตรกรรม ทำนา ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำไร่ แบบบรรพกาล
- ประเพณีวัฒนธรรม อยู่บนพื้นฐาน ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเป็นเหมือนกฎ หรือ ธรรมเนียมชีวิตของชาวอีสาน อย่างฮีตสิบสองคองและอย่างมัดฮีตเมาคอง
- ป่าไม้ พื้นฐานเดิมไม่ใช่เพียงการมีต้นไม้ แต่ยังหมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ผัก-นาง อาจ-หญ้า เนื้อเค็กเอ็กกล้วย ปลูก ปลา นาน้ำ นก หนู ปู ปีก เห็ด ฯลฯ เสมือนซูเปอร์มาร์เก็ตของชาวบ้าน
- ประเพณีการลงแขก มีมานับร้อยปีในอีสาน ควรนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน ในรูปของราษฎรร่วมแรงรัฐพัฒนา หรือประชาอาสา ฯลฯ

2.17 ไม่ตักน้ำใส่ตุ่มรั่ว ไม่ควรมุ่งแต่เพิ่มรายได้ แต่มุ่งให้พึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี

จงช่วยคนหรือหมู่บ้านที่พร้อมจะช่วยตนเองก่อน ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะไปช่วยคนที่อยู่ในสภาพพึ่งเพื่อ พุ่มเฟิย มัวเมาหลงใหลในอบายมุขต่างๆ เหลือหน่วยท้อแท้สิ้นหวังพึ่งตนเองไม่ได้ทางจิตใจซึ่งเหมือนตักน้ำใส่ตุ่มรั่ว ไม่มีทางที่จะเต็มได้

2.18 การพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือ การพัฒนาวัฒนธรรม การมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในสังคมไทยโดยละเลยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมย่อมกระทำไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นความรับผิดชอบของทุกคนในสังคมต้องถือเป็นภารกิจชีวิตที่จะส่งเสริมทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น เมื่อสิ่งแวดล้อมดีก็จะช่วยให้วิถีชีวิตคนดีขึ้นด้วย และสิ่งแวดล้อมนั่นเองคือตัวชี้วัดการมีวัฒนธรรมสูงหรือต่ำของสังคมมนุษย์

ดิน น้ำ สัตว์ พืช แร่ธาตุ ทรัพยากรทุกอย่าง การใช้สารพิษ ขยะมูลฝอย มลพิษ ศิลปกรรมต่างๆ ฯลฯ จะต้องถูกใช้ ทำนุบำรุง สร้างเสริม ควบคุม ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ สมดุล จึงจะก่อประโยชน์สูงแก่คน และขณะเดียวกันหากขาดความสมบูรณ์-สมดุล ก็จะก่อผลเสียหายอย่างมหันต์ ซึ่งมนุษย์เองจะต้องรับผลกระทบร่วมกัน

2.19 การพัฒนาชนบทต้องอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน ผสมผสานด้วยวิทยาการสากล ชาวบ้านอยู่กันมานับร้อยปีนั้น ย่อมมีภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆ อย่างมากมาย ควรสืบค้นให้รู้ และนำมาใช้ผสมกับวิทยาการสากลให้เหมาะสม

2.20 จำเป็นต้องนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้จะต้องเหมาะสมกับระดับศักยภาพของชาวบ้าน กาลเวลาและปัจจัยแวดล้อมอื่น ทั้งนี้ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกและแก้ปัญหาด้วย และพึงระวังการซื้อเทคโนโลยีทั้งนี้รวมทั้งเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การสหกรณ์ การตลาด การจัดการ ระบอบประชาธิปไตย

2.21 ควรสร้างแกนนำ ทั้งในระดับบุคคลและองค์กร และใช้ผู้นำแกนและหมู่บ้านเหล่านั้น เป็น “กรณีตัวอย่างความสำเร็จ” นำไปขยายผลต่อไปหรือให้ประชาชนสอนประชาชน

2.22 ยกย่องคนดีดีความชั่ว คนดียกย่องให้เด่น เป็นตัวอย่างเพื่อให้ผู้อื่นทำตาม และ สนับสนุนให้สร้างคุณงามความดีให้มากขึ้นหรือเรียกว่า “ยกขึ้นหิ้งแล้วดัดบันไดเพื่อสร้างคนดี ให้มากขึ้น” เพื่อต่อต้านความชั่ว ในขณะที่เดียวกันก็ตีความชั่วให้โอกาสคนชั่วกลับตัวเป็นคนดี เพราะคนชั่วไม่เลวเสมอไป ควรให้โอกาสเขา” หากบอกสอนกันไม่ได้ ค่อยลงโทษกันด้วยความ เมตตา และเฉียบขาดตามกฎหมายบ้านเมือง

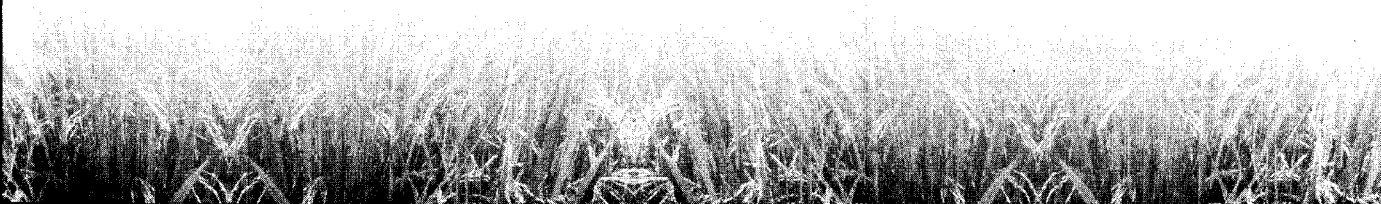
2.23 ไม่ควรนำเอาโครงการใหญ่ๆ ไปพัฒนาชนบท แต่หากต้องพัฒนาศักยภาพ (น้ำยา) ของประชาชนขึ้นมา เมื่อเขามีศักยภาพถึงระดับหนึ่ง เขาจะสามารถตัดสินใจเลือกเองว่า เขาจะกลัว เสี่ยงทำอะไรได้ มิฉะนั้น จะเป็นการทำร้ายชนบท มากกว่าการพัฒนาชนบท

ส่วนโครงการใหญ่ๆ ควรเป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานจำเป็นโดยรัฐควรกระทำ เช่น โครงการชลประทาน เชื้อเพลิงน้ำ ไฟฟ้า การสื่อสารและคมนาคม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ แม้จะก่อให้เกิดความเจริญทางวัตถุ แต่ไม่ค่อยจะอำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาศักยภาพของ ชาวบ้านเท่าใดนัก พึงระวังการผลักดันให้ประชาชนหนีจากฐานของตนเอง สู่การพึ่งพานายทุน ด้วย โครงการอุตสาหกรรมทำลายชนบทบางประเภท โดยเอาปริมาณ “การจ้างงาน” ราคาถูกๆ ของ ชนบทเป็นข้ออ้างในการดึงดูดเอาเกษตรกรชั้นดีไปเป็นกรรมกรไร้ฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรม

2.24 ควรเริ่มจากบุคคล และหมู่บ้านที่พร้อมและร่วมมือกันก่อน มิใช่เรา (เอกชนหรือรัฐ) ต้องการพัฒนา หากเขาไม่มีความต้องการหรือมีใจอยากแล้ว ผู้ที่จะเข้าไปพัฒนา จะต้องแบกความ รับผิดชอบทั้งสองป่า และในที่สุดก็ล้มเหลว หมู่บ้านที่เคยได้รับการช่วยเหลือแบบสงเคราะห์ ก็จะกลายเป็นหมู่บ้านขอทานในที่สุด

2.25 อย่าลืมแม่และเด็ก การพัฒนาที่แท้จริงและหวังผลระยะยาว ต้องเริ่มที่แม่แก่ที่พ่อ เพื่อก่อที่ลูก แม่จะต้องมีอนามัยดี มีแนวคิดที่ถูกต้องในการมีและเลี้ยงดูลูก กลุ่มผู้นำสตรีแม่บ้าน และเยาวชนในหมู่บ้านจึงมีความสำคัญและเป็นกำลังพัฒนาหมู่บ้านไม่ด้อยไปกว่าผู้ใหญ่

2.26 ฝึต้องช่วยพัฒนาหมู่บ้านอีสาน วิธีชีวิตของชาวบ้าน ผสมผสานจากพุทธศาสนา พราหมณ์ ฝึสางเทวดา จาริตประเพณีต่างๆ และพฤติกรรมด้านสังคม สาธารณสุข เศรษฐกิจ อาชีพ ฯลฯ จึงผูกพันอยู่กับความเชื่อพื้นฐานดังกล่าวทั้งสิ้น ชาวอีสานโบราณเชื่อว่าคนปกครองบ้าน ฝึปกครองป่า ฝึก็มี 2 ฝ่าย คือฝึบ้านฝึเมือง ได้แก่เทพารักษ์ มเหศักดิ์หลักเมือง หูเมือง ตาเมือง เสือเมือง ทรงเมือง เหล่านี้เป็นฝึระดับเมือง ส่วนฝึบ้านก็มี ฝึปู่ตา ฝึไท่ ฝึแกน ฝึตาแฮก ฝึอาฮักฯ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นพวกปีศาจ ซึ่งจะนำมาซึ่งความเจ็บป่วย ความวิบัติล่มจมมาให้จากความเชื่อ ดังกล่าว จึงต้องมีการเลี้ยงฝึเซ่น สรวงฝึบ้านฝึเมืองเป็นฮิตคองในเดือนเจ็ด เพื่อให้ช่วยป้องกัน

ฝ่ายปีศาจ หรือผีฝ่ายทำลาย ไม่น่าภัยพิบัติมาสู่ชาวบ้าน ชาวอีสานจึงมี “ดอนเจ้าปู่” หรือ “ดงดาปู่” ในทุกหมู่บ้าน ยังคงเป็นสถานที่แห่งเดียวที่อนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้ดีที่สุด รองจากวัดป่า ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาอาจจะไม่เชื่อว่าผีมี แต่ความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา มีในสำนึกของคนชนบทจริง

การปฏิเธรสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อถือ คือ การปฏิเธรศักดิ์ศรีของชาวบ้าน

2.27 ไม่ต่างคนต่างทำ ดังที่ทำมาแล้วในอดีต และยังมีอยู่ในปัจจุบันคือหน่วยงานพัฒนาชนบท กระจายกระจายอยู่ในหลายหน่วยงานของตน ต่างคนก็ต่างทำตามโครงการ ขาดการประสานแผน และประสานงาน บางหน่วยงานถึงกับเอาหมู่บ้านอยู่ในสังกัด โดยลืมไปว่าชาวบ้านไม่มีสังกัด จึงมักจะพบว่าหลายหมู่บ้านไม่อยากจะพัฒนา เพราะแทบไม่เป็นอันทำมาหากิน การประสาน และการแก้ปัญหาขององค์กรพัฒนา ก่อนไปสัมผัสประชาชนในหมู่บ้าน จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งยวด ตลอดระยะเวลาเกือบ 50 ปี ที่พัฒนาประเทศอย่างมีแผน ชาวชนบทได้ถูกแผนทำ โดยที่ตนเองไม่เคยได้วางแผนมาโดยตลอด

2.28 ไม่มุ่งพัฒนาหมู่บ้านเพื่อประกวดแข่งขัน แต่มุ่งพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน ทำคุณความดีเพื่อความดี ไม่ทำเพียงเพราะกลัว อยากรได้รางวัลหรือทำตามคำสั่งของทางราชการ แต่ต้องทำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

2.29 ระบายมุขเป็นสิ่งที่ขัดขวางการพัฒนาชนบท トラบใดที่คนชนบทจิตใจแตกสลาย รวมตัวกันไม่ได้ มัวเมาหลงใหลในการพนัน ตี๋มสุรา และระบายมุขต่างๆ ก็ไม่มีทางพัฒนาหมู่บ้านของตนเองได้ จึงเป็นความจำเป็นเบื้องต้นที่จะต้องจัดระบายมุขต่างๆ ออกจากตัวคนและหมู่บ้าน ก่อนที่จะเริ่มกิจกรรมพัฒนาต่างๆ

2.30 ไม่ทำแล้วทิ้ง ต้องติดตามต่อเนื่อง การพัฒนาต้องอาศัยเวลา เป็นเรื่องที่ต้องทำตลอดไปไม่ว่าเมืองหรือชนบท เพราะเป็นวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของมนุษย์ต้องทำต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ได้ทำตามเงินงบประมาณ ตามเวลาของโครงการที่สั่งจากหน่วยเหนือให้ทำ เมื่อหมดเงินหมดเวลาก็เลิก เข้าลักษณะทำแล้วทิ้ง ซึ่งจะก่อผลเสียมากกว่าผลดี

2.31 ปรับทิศทางให้ตรงทาง ปรับมุมมองให้ตรงกัน แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนากับชาวบ้านมักไม่ตรงกัน จะก่อให้เกิด “กำหนดปัญหาผิด” แต่เมื่อตอบปัญหานั้นถูก นั่นคือ “คำตอบผิด” ซึ่งลักษณะเช่นนี้ มีมากและเป็นผลร้ายอย่างมากในการพัฒนาชนบท เช่น ชาวชนบทมักมองปัญหาเรื่องสาธารณสุขอยู่ที่ การเจ็บป่วย คนมีความรู้สากลมักจะมองปัญหาและประเมินผลแบบกลไก มองเป็นรายวิชาๆ ความคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์ ชาวบ้านไม่ใช่ “กำไรสูงสุด” อย่างเดียว แต่ยังคงคำนึงถึงความช่วยเหลือเจือจุนพึ่งพาอาศัยกัน เป็นพี่เป็นน้องๆ จึงมีความจำเป็นที่ผู้จะไปสัมผัสชนบทต้องศึกษา “มุมมอง” ปัญหาของชนบทให้เข้าใจ มิฉะนั้นก็ไม่มีทางจะเข้าใจชาวบ้านได้

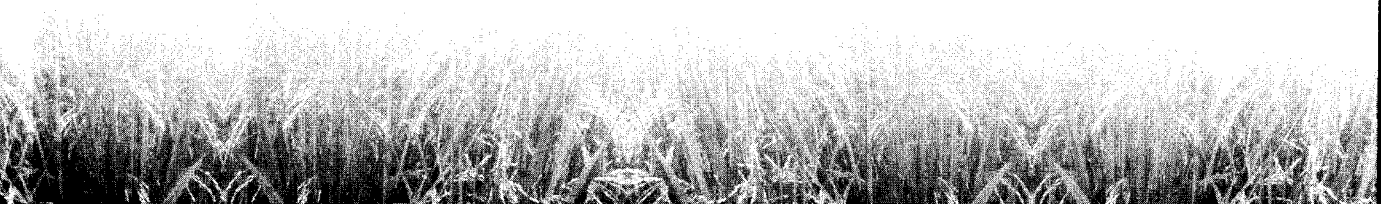
2.32 **อย่าเอาเงินเป็นอาวุธสู่ความยากจนในชนบท** เราได้เลือกอาวุธที่ผิดประเภท มาต่อสู้กับความยากจน คือ “เงิน” เราพยายามเอาชนะความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของชนบท ด้วยเงินหรือคิดว่าเงินคือพื้นฐานของการพัฒนาชนบท ถ้าไม่มีเงินก็จะพัฒนาไม่ได้ หน่วยราชการ ต่างๆ จึงพยายามเขียนโครงการเพื่อเอางบประมาณขอความช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำเงิน มาพัฒนาชนบท ซึ่งก็กำหนดไว้เป็นค่าใช้จ่าย ค่าวัสดุ และค่าตอบแทน ส่วนใหญ่ก็เป็นผลได้ของ ตนเองและเพื่อให้เกิดผลทางวัตถุ เงินจะไม่ถึงชาวบ้าน แต่ใช้เพื่อให้ข้าราชการไปทำงานของตนเอง ไม่ได้ใช้ศักยภาพของชาวบ้าน

การพัฒนาชนบทที่แท้จริงเกิดจากพลังประชาชนที่มีคุณภาพ เงินและความมั่งคั่ง เป็นเพียงผลได้ที่เกิดขึ้น หากใช้พื้นฐานของการพัฒนาไม่ ถ้าคนมีคุณภาพเงินและความมั่งคั่งจะตามมาเอง **ความขยันอย่างฉลาดและร่วมมือกัน** คืออาวุธที่คนจะใช้ต่อสู้กับความยากจนที่ดีที่สุด เพราะความยากจนไม่มีในหมู่บ้านคนขยันอย่างฉลาด

2.33 อุปสรรคปัญหาถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่ควรนั่งค้นหาอุปสรรคแต่ไม่ลงมือทำ ควรวางแผนให้ดีแล้วลงมือทำในทันที อุปสรรคที่คาดไม่ถึงในการพัฒนามีมากมาย แต่ต้อง ไม่ท้อแท้ มีปัญหาต้องแก้ปัญหาก็ว่า การเกิดปัญหาต้องแก้ปัญหาก็ว่า ไม่คอยแต่แก้ตัว ถือว่าการเกิด ปัญหาเป็นธรรมชาติธรรมดา แก้ปัญหาก็จะเกิดปัญหา เมื่อเกิดปัญหาเราจึงต้องเผชิญปัญหา ด้วยสติและปัญญา (ท.ท.ท. คือ ทำทันที-ทำทุกที่-ทำทุกท่าน)

ดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นความคิดพื้นฐานในการพัฒนาชนบท กรณีอีสานที่ได้ศึกษารวบรวม และถือปฏิบัติของผู้เขียนและคณะ หลายอย่างเป็นแนวคิดซึ่งทวนกระแสความคิดของนักวิชาการ พัฒนาชุมชน ปัจจุบันหลายอย่างอาจจะสอดคล้องกัน บัดนี้กระแสความคิดเหล่านี้ได้รับการยอมรับ ในระดับหนึ่งแล้ว คือ **อุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง** แม้ในทางปฏิบัติจะยังไม่สามารถ ดำเนินการอย่างจริงจังกว้างขวางก็ตาม แต่ก็มีแนวโน้มที่ดีขึ้น จำเป็นต้องอาศัยเวลาและ องค์ประกอบอื่นเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าจะได้ผลหรือไม่เพียงใดแต่เท่าที่ปฏิบัติมาระยะเวลาหนึ่งกว่า 20 ปี ก็พอจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง แต่คำตอบทั้งหมดอยู่ที่หมู่บ้านที่ผ่านกระบวนการ เติมรูป แนวคิดนั้นมีความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ส่วนกระบวนการดำเนินการในรายละเอียดยังมีอีกมาก เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่จะต้องทำความเข้าใจ ก่อนนำไปปฏิบัติ

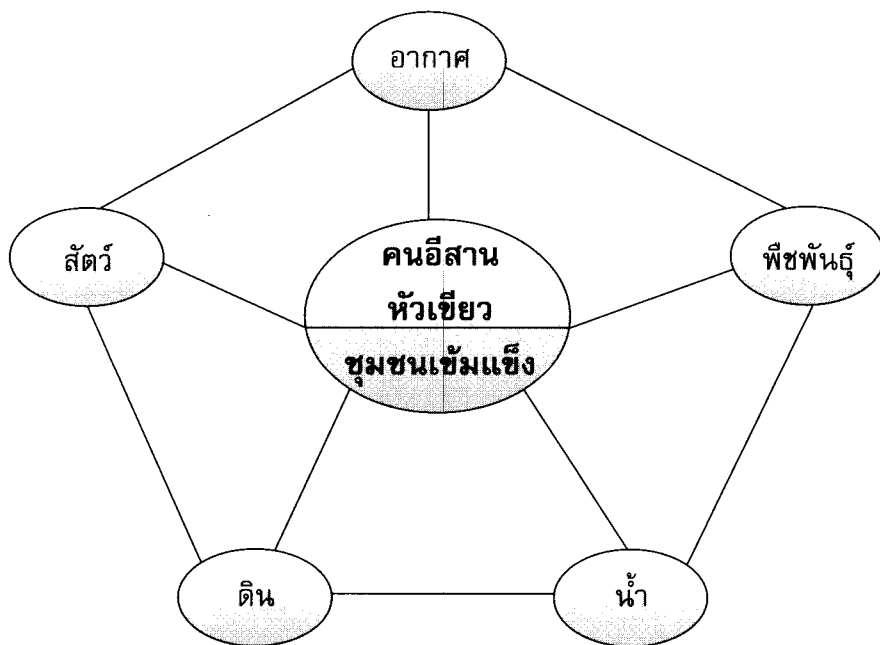
ผู้เขียนยอมรับในธรรมชาติของความแตกต่างทางความคิดและความเปลี่ยนแปลง มีใจเป็น อุเบกขาที่จะรับรู้ว่าจะอะไรเปลี่ยนแปลงได้ อะไรเปลี่ยนแปลงไม่ได้ อะไรที่ควรเปลี่ยนแปลงอะไรที่ยัง ไม่ควรเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งทางความคิดที่อาจจะมีขึ้นจากใครผู้ใดจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและยินดี น้อมรับด้วยความคารวะ

แนวทางและยุทธวิธีในการพัฒนาอีสาน

อีสานจะพัฒนาอย่างไร

อีสานจะพัฒนาได้เพราะ “คนอีสานหัวเขียว” และสามารถสร้างความสมบูรณ์และสมดุลจากคน - ดิน - น้ำ - สัตว์ - พืชพันธุ์ - อากาศ ทั้งในระดับผืนไร่นาและระดับภูมิภาค ดังแผนภาพ

อธิบาย

1. องค์ประกอบที่ 1 คือ คนหรือคนอีสานจะต้องตื่นขึ้น มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองว่า เขาจะพัฒนาตนเองบนผืนแผ่นดินอีสานให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความรู้ ความคิดและภูมิปัญญาที่จะสร้างที่อยู่ทำกิน หหมดความท้อแท้สิ้นหวังและการหลงในอบายมุขต่างๆ กล้าสู้ กล้าเสี่ยง ในการสร้างที่อยู่ทำกินในผืนดินที่มีอยู่ เลิกคิดที่จะขึ้นเขาเข้าป่า และอพยพเข้าเมือง โดยสิ้นเชิง เรียกว่า ต้องสร้าง**คนหัวเขียว**เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

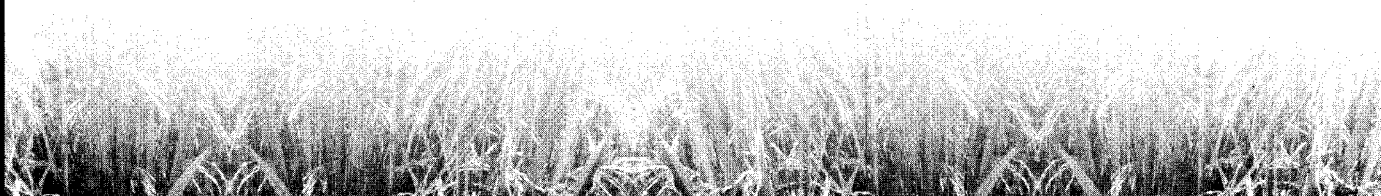
คนอีสานที่ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงในระดับหนึ่งที่เคยพอเท่านั้นจึงจะสร้างผืนแผ่นดินอีสานให้เขียวได้แท้จริง ไม่มีทางลัดอื่น งานสำคัญที่สุดจึงมุ่งไปที่การทำให้คนในหมู่บ้านผ่านกระบวนการรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหา และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้องด้วยตนเอง เพื่อการพัฒนาตนเอง โดยภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง ด้วยการสนับสนุนจากภาครัฐบาลและเอกชน

2. องค์ประกอบที่ 2 คือ ผืนดิน จะต้องเชื่อมั่นว่าผืนดิน 106.4 ล้านไร่ของอีสาน ไม่มีตารางไหนไหนที่ไม่ดี ผืนดินต้องถูกพัฒนาขึ้นมาให้อุดมสมบูรณ์ได้เหมือนในอดีต ด้วยน้ำมือของคนอีสานในผืนที่นา-ไร่แต่ละแปลง และต้องมีการปฏิรูปที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นธรรม

3. องค์ประกอบที่ 3 คือ น้ำ อีสานมีน้ำอย่างเพียงพอ ทั้งปริมาณน้ำฝนระหว่าง 1,200-1,800 มม./ปี ทุกหมู่บ้านอยู่ใกล้แหล่งน้ำ มีน้ำใต้ดิน และยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติอีกมากมายที่ถูกเก็บ กัก กัน ไว้ใช้ได้ตลอดปีอย่างเพียงพอและทั่วถึงในแต่ละเดือน แหล่งน้ำประจำครอบครัวคือ “บ่อปลา” จะต้องมีขึ้นในทุกครอบครัวเต็มท้องทุ่งเพื่อความชุ่มฉ่ำแก่ดิน-พืชพันธุ์ และสัตว์ของแต่ละครอบครัว การพัฒนาแหล่งน้ำอีสานควรพิจารณาจากรากฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมของอีสาน วิถีชีวิตคนอีสานผูกพันอยู่กับแหล่งน้ำอย่างแนบแน่น เคารพธรรมชาติ แม่น้ำใหญ่่น้อยเป็นเสมือน “แม่” จึงมีแม่น้ำโขง-แม่น้ำชี-แม่น้ำมูล เป็นสมบัติร่วมของชุมชน เป็นทางผ่านของเทวอารักษ์ และพญานาค ใครกันขวางทางน้ำจะมีอันเจ็บไข้ได้ป่วยฯ การเก็บกักน้ำในอีสานจึงควรทุ่มเทสู่การพัฒนาแหล่งน้ำประจำชุมชนที่กระจายอยู่หมู่บ้านกว่า 20,000 แห่ง และบ่อปลาหรือแหล่งน้ำประจำครอบครัวเป็นสำคัญ ไม่ควรปิดกั้นแม่น้ำโขง-แม่น้ำมูล-แม่น้ำชี-แม่น้ำสงครามและแม่น้ำสายหลักที่มีผลกระทบต่อป่าทุ่งป่าทามและวิถีชีวิตชุมชนอีสานอย่างมหาศาล

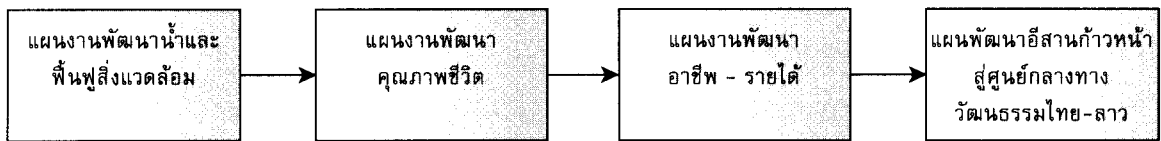
4. องค์ประกอบที่ 4 คือ พืชพันธุ์ คนจะต้องเชื่อมั่นว่า พืชพันธุ์เกือบทุกชนิดที่มีในภูมิภาคอื่นๆ ส่วนมากเจริญงอกงามได้ในอีสาน การตัดไม้ทำลายป่าควรหมดไปโดยสิ้นเชิง การปลูกอยู่ปลูกกินในผืนดินของแต่ละครอบครัวด้วยระบบเกษตรกรรมแบบผสมผสานจะต้องเริ่มขึ้น พืชพันธุ์จะงอกงามจากดินที่อุดมจากมูลสัตว์ เศษพืช และน้ำจากแหล่งน้ำที่ถูกพัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์

5. องค์ประกอบที่ 5 คือ สัตว์ อันได้แก่ สัตว์พื้นฐานของอีสาน คือ ปลา ไก่ เป็ด ควาย วัว หมูฯ ควรพัฒนาให้คนอีสานมีศักยภาพในการนำความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม พัฒนาให้กว้างขวาง พอเพียง จนมีเหลือขายเป็นรายได้ แล้วก้าวสู่การทำมาค้าขาย และธุรกิจการค้าต่อไป

ระบบของการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน (อีสานรักถิ่น)

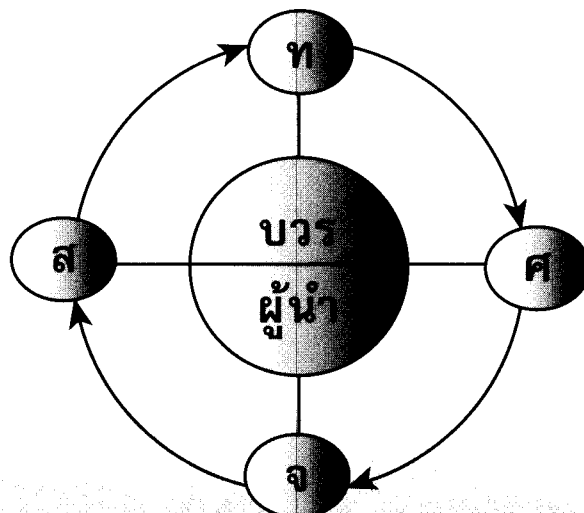
1. แนวพระราชดำริ หลักเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่
2. แผนงาน

3. เป้าหมาย พัฒนาคนอีสานให้หัวเขียวเพื่อพัฒนาครอบครัว หมู่บ้าน (ชุมชน) อาชีพ รายได้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมชุมชนฯ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่

4. ยุทธศาสตร์
 - จ...จิตใจมีคุณภาพ คุณธรรม มีอุดมการณ์ (หัวใจเขียว)
 - ส....สังคม - สิ่งแวดล้อม ป่า น้ำ ไฟฟ้า ถนน การเมือง การปกครอง ประเพณีวัฒนธรรม ฮีต-คอง ฯลฯ หรือ ส.รวมถึงสำนักทางสังคม สิ่งแวดล้อม และการเมืองด้วย
 - ท....เทคโนโลยี-การศึกษา (หัวสมองเขียว)
 - ศ....เศรษฐกิจ-อาชีพ รายได้ฯ หรือ เศรษฐกิจเขียว (ดี)
5. ยุทธวิธี
 - ราษฎรร่วมแรงร่วมใจพัฒนา

เขียนเป็นแผนภูมิของยุทธศาสตร์ ดังนี้

อธิบาย

1. บวร ตรงกลาง หมายถึง ผู้นำฝ่ายบ้าน ได้แก่ ผู้นำหมู่บ้านและฝ่ายบ้านเมือง (บ) ผู้นำฝ่ายวัดคือ พระสงฆ์ (ว) และผู้นำฝ่ายโรงเรียน (ร) คือ ครู หรือ (ร) หมายถึงราชการ กรณีที่หมู่บ้านมีส่วนราชการหลายหน่วยงาน
2. จ คือ จิตใจ หมายถึง การพัฒนาความคิดจิตใจคนให้มีคุณภาพ-คุณธรรม ใฝ่พัฒนา ไม่ท้อแท้สิ้นหวังฯ หรือคนมีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง-หมู่บ้านอันหมายถึงตัวคน นั่นเอง
3. ส คือ สังคม สิ่งแวดล้อม จะต้องถูกพัฒนาขึ้นให้มีระบบเป็นระเบียบ สงบและเป็นสุข รวมถึงมีระดับสำนึกต่อสังคม-สิ่งแวดล้อมที่สูงพอ
4. ท คือ เทคโนโลยีและการศึกษา หมายถึง การนำความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ไปพัฒนาวิถีชีวิตตามความเหมาะสม
5. ศ คือ เศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ การซื้อขาย การตลาด การจัดการฯ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ซึ่งจะพัฒนาก้าวไปที่ละขั้น

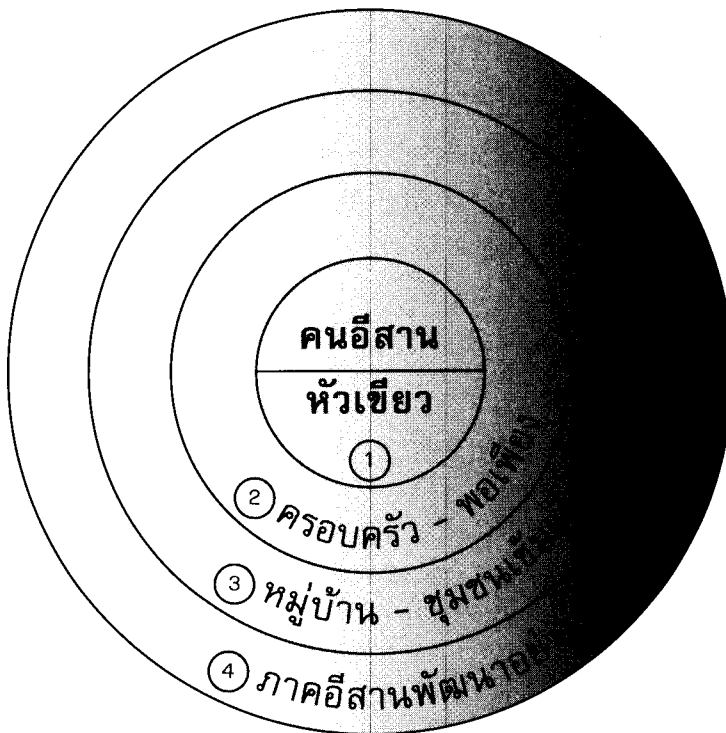
ยุทธวิธี “ราษฎรร่วมบรรณาธิปไตย”

เจตนารมณ์สำคัญของประเทศในการพัฒนาชนบท 5 ประการคือ

1. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและเลือก (ทำ) โครงการเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเอง โดยยึดองค์กรชุมชนเป็นฐาน (อบต.และกลุ่มต่างๆ)
2. ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ร่วมมือ ดำเนินการให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่ประชาชนในท้องถิ่น ไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปรับปรุงด้วยตนเองได้ และเน้นให้การสนับสนุนประชาชนที่ยากจน แต่พร้อมและร่วมมือกันก่อนให้มากที่สุด กระตุ้นหมู่บ้านที่ไม่พร้อมให้มีความพร้อมจึงสนับสนุนให้ร่วมมือกันดำเนินการ
3. ให้กระทรวงหลักทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับประชาชน ตั้งแต่ระดับตำบลเพื่อให้เกิดผลถึงประชาชนโดยเร็วและมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อน สูญเปล่าในการปฏิบัติงานของรัฐ
4. ดำเนินการให้เอกชนและองค์กรพัฒนาภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม โปร่งใส ตรวจสอบได้ ประชาชนมีส่วนร่วม
5. หาทางให้พระสงฆ์ และผู้นำทางศาสนาได้เข้าร่วมเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนอย่างมีระบบและจริงจังกับบทบาทคือ ชุมชน, ราชการ, นักวิชาการ, องค์กรเอกชนและองค์กรธุรกิจ
6. ปฏิรูปที่ดินและการใช้ที่ดินโดยนำแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตร ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มาใช้ให้ครบวงจร (ดูรายละเอียดในทฤษฎีใหม่)

อีสานจะพัฒนาได้ต้องพัฒนาจากข้างใน ใช้ลวมใส่จากข้างนอก ศูนย์กลางของการพัฒนาคือ คนอีสาน

ผังแผนภูมิ

คำอธิบาย

1. คนอีสานหัวเขียว เป็นฐานพลังพัฒนาอีสาน หรือสร้างคนดีคนเก่งเพื่อพัฒนาอีสาน
 2. คนดี-เก่ง จะสร้างครอบครัวที่สงบสุข สร้างฝันไรรู้แต่ละแปลงให้อุดมสมบูรณ์ฯ
 3. ครอบครัวดี แต่ละครอบครัวร่วมเป็นหมู่บ้านอีสาน พัฒนาไร่นาที่อุดมสมบูรณ์แต่ละแปลงติดต่อกัน เป็นหมู่บ้านอีสานที่อุดมสมบูรณ์อย่างพอเพียง
 4. ด้วยทุกหมู่บ้านนั่นเอง คือ ภาควิชาพัฒนาสู่ความอุดมสมบูรณ์และสงบสุขอย่างยั่งยืน
- ในที่สุด เป็นอีสานแผ่นดินทอง

สร้างคน “หัวเขียว” เพื่อสร้างอีสานให้พัฒนาเจริญมั่นคง

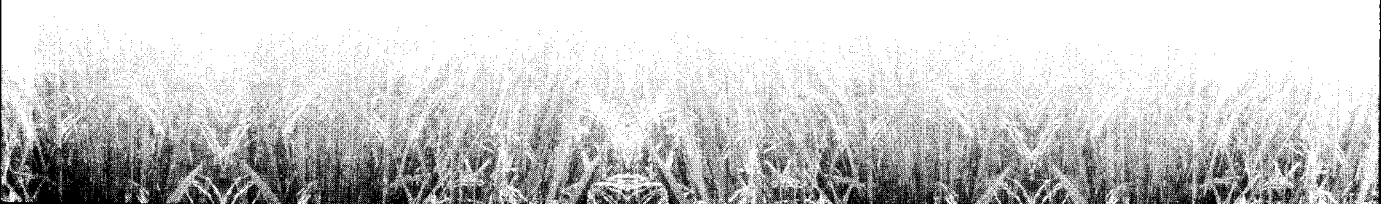
คนคือปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนา ถ้าคนอีสานมีอุดมการณ์ หรือ “หัวเขียว” แล้ว การพัฒนาจะสำเร็จแน่ คนหัวเขียวมีพฤติกรรมโดยสรุป คือ

1. ตื่นจากหลับ มีความหวัง เชื้อมั่นศรัทธาในตนเอง และคนอีสาน ว่าจะพัฒนาตนเอง และหมู่บ้านให้มั่นคงและมั่งคั่งได้ หรือ มีหัวใจเขียว นั่นเอง
2. มีความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการสร้างที่อยู่ทำกินด้านต่างๆ เพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี หรือ หัวสมองเขียว หรือมีภูมิปัญญา
3. มีความเลื่อมใสในศาสนาที่นับถือ ละอายต่อการกระทำชั่ว กลัวการทำความชั่ว มุ่งมั่นประกอบคุณความดีเพื่อตนเอง ครอบครัวและหมู่บ้าน หรือหัวเขียวด้วยคุณธรรมความดีหรือจิตใจเขียว
4. มีความขยันอย่างฉลาด ปราศจากอบายมุขร่วมมือช่วยเหลือกันพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้ทุกคน ทุกครอบครัว มุ่งไปสู่การพึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี หรือเขียวด้วยมีอุดมการณ์พัฒนา
5. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเชื่อมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขด้วยการปฏิบัติบูชา ไม่อ้างอิงสถาบันชาติพราหมณ์ เพื่อเกินหรือ.....

คนอีสานจะต้องเป็นคนดี สมกับได้ชื่อว่า ถิ่นไทยดี...

คนหัวเขียวต้องเป็นคนดี คือ

1. ไม่เลว (ยังไม่ได้)
2. ใฝ่ดี และทำดี
3. มีความสามารถรอบตัว (ฉลาด)
4. ครอบครัวไม่มีปัญหา
5. ต้องเป็นกำลังพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน

คำอธิบาย

1. ไม่เลว ต้องไม่คบคนเลว - เลือกคนดีคบ ยกย่องให้เกียรติคนดี/เลือกคนดี เป็น ส.ส., ส.ว., หรือผู้แทนในระดับต่างๆ ไม่ซื้อสิทธิ์-ขายเสียง
2. ใฝ่ดี จัดสิ่งแวดล้อมดี-ฝึกทำความดีจนคุ้น ความดีที่รู้ว่ามี ถ้าไม่ทำจนคุ้นถ้าจะทำได้แล้วชิน และมีเป้าหมายของชีวิตในทางที่ดี
3. มีความสามารถรอบตัว หรือ ไม่โง่ ได้แก่
 - ฉลาดรู้-เรียนรู้สิ่งที่ควรรู้ หาความรู้เป็นนิจ
 - ฉลาดทำ คือ เปลี่ยนความรู้ให้เป็นความสามารถหลากหลาย
 - ฉลาดใช้ คือ มีวินัย มีจรรยาบรรณในการใช้ความรู้
 - ฉลาดพูด คือ พูดคุยในสิ่งที่เป็นสาระ
4. ครอบครัวไม่มีปัญหา - เลี้ยงดูพ่อแม่-เลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดี เลี้ยงดูภรรยา-สามี ให้มีความสุข และบริหารครอบครัวให้เป็น
5. ต้องเป็นกำลังพัฒนาหมู่บ้าน (สังคม) คือ
 - เป็นนักเสียสละ
 - ยึดมั่นในธรรมะ
 - สงเคราะห์ญาติ (เพื่อนบ้าน) และกัลยาณมิตร
 - สงเคราะห์สังคม (รักษาดีด้วยการกระทำ)
 - ทำงานอาชีพที่ไม่เป็นโทษต่อตนเอง-สังคม

หากคนในหมู่บ้านอีสานเป็นดังนี้ ก็จะสามารถสร้างอีสานให้พัฒนาได้แน่นอน อีสานพัฒนาเมื่อท้องถิ่น-ไร่เขียวขจี

จากฐานอาชีพเกษตรกรรมอันยิ่งใหญ่

ด้วย..... ☐ ในน้ำมีปลา

☐ ในนา มีข้าว

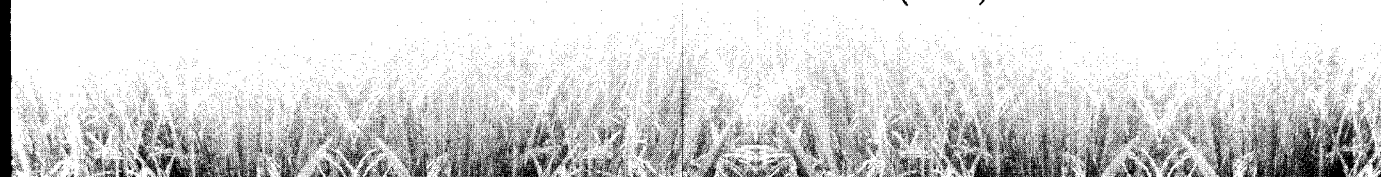
☐ ในเล้า มีเป็ดมีไก่

☐ ในไร่-สวน มีพืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับฯ

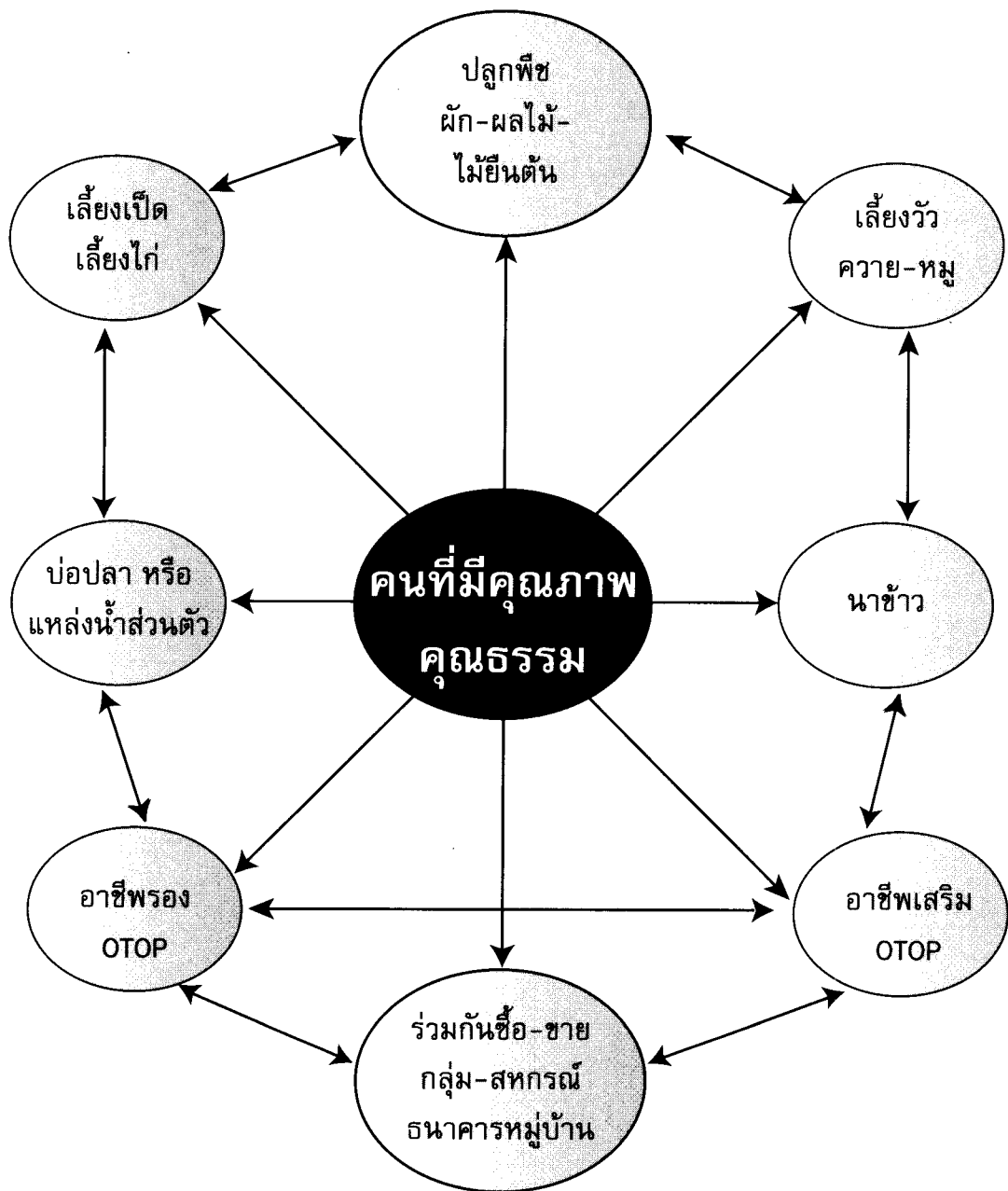
☐ ในคอกมีวัวมีควาย/หมู

☐ อยากรวยก็ต้องร่วมกันซื้อ รวมกันขาย/เป็นกลุ่ม/สหกรณ์/ธนาคารชุมชน

☐ มีอาชีพรองและอาชีพเสริม (OTOP)

แผนภาพแสดงการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการพึ่งตนเอง

พัฒนาอีสานจากแก่น แคนหรืออาครากฐาน วัฒนธรรมอันมีกับขอบชาวอีสาน

1. การพัฒนาอีสาน จะต้องไม่ทำเหมือนตัดป่า ปลูกปอ/ มันสำปะหลัง/ข้าวโพด/อ้อย เพื่อให้มีรายได้ เพื่อเอาเงินเหมือนในอดีต หรือกำลังจะผลักดันชนบทอีสานที่ยังไม่พร้อมเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมในปัจจุบัน เพราะเป็นการหนีฐานแท้ของคนอีสานและในที่สุดก็ถึงทางตายเมื่อป่าหมด แม่น้ำตื้นเขิน ดินเสื่อมโทรม สภาพอากาศวิปริต แปรปรวน และเริ่มทิ้งถิ่น เข้าป่า ขึ้นเขา และเข้าเมือง หนีไปขายแรงงานในทะเล และในต่างประเทศ

2. ฐานเศรษฐกิจอีสาน คือ เกษตรกรรม-ทำนา-ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์แบบบรรพกาล จะต้องเริ่มจากฐานนี้ ผืนไร่นาจะต้องถูกพัฒนาขึ้นโดยคนอีสานที่หัวเขียวให้เกิดความสมบูรณ์ สมดุล หรือสร้างอยู่ทำกินในผืนดินของตนเอง เพื่อพึ่งตนเองก่อนเหลือกินค่อยขายเป็นรายได้ ไม่ใช่ทำสิ่งที่ตนเองก็กินไม่ได้ และต้องขายให้คนอื่นตามราคาที่เขากำหนด เช่น ปอ มันฯ เป็นต้น

3. วัฒนธรรมในการทำงานของชาวอีสาน คือ “วัฒนธรรมเกษตรกรรม” ซึ่งถูกหล่อหลอมอย่างผสมกลมกลืนอยู่กับธรรมชาติ-พุทธศาสนา-พราหมณ์ และผีสงเทวดา จะเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมการทำงานของชนอีสานต้องไม่ล้มธรรมชาติ-พระ-พราหมณ์ และผี อย่าเพ่งโจมตีว่า มงาย (เพราะยังไม่ถึงเวลา) เมื่อคนอีสานหัวเขียว ผีและพราหมณ์จะค่อยลดน้อยถอยไปเอง

4. โครงสร้างอาหารการกินของคนอีสานคือ ข้าว-ปลา-พริก-เกลือ-น้ำตาล (อ้อย) นอกเหนือ 5 อย่างนี้ คนอีสานถือว่า “เป็นของแถมของแถม” หากจากธรรมชาติหรือผลิตเพิ่มเติมได้ การพัฒนาจึงต้องเริ่มที่ “บ่อปลา” คู่กับ “นาข้าว” ก่อนถ้าได้กินข้าวกับปลาถือว่ามีกิน

- อยากได้ ปลาแดก ก็เอาปลา+เกลือ+รำข้าว เป็นปลาแดก
- อยากกิน น้ำพริก (แจ่ว) ก็เอาพริก+เกลือ+ปลาแดก เป็นน้ำพริก
- อยากกินต้มปลาก็เอาปลา+น้ำ+พริก+ปลาร้า+ต้ม เป็นต้มปลา
- สิ่งอื่นๆ คนอีสานหาหรือทำได้ ด้วยการสร้างที่อยู่ทำกินให้มีอยู่มีกิน

5. โครงสร้างวัฒนธรรมอีสานคือ ฮีต 12 คอง 14 เป็นเหมือนกฎ หรือธรรมเนียมในวิถีชีวิตของคนอีสาน ปัจจุบันนี้ได้ถูกโจมตี แปรเปลี่ยนจนเกิดความแปลกแยก ผุพังอย่างน่าวิตก ควรจะได้พัฒนาให้โครงสร้างเดิมแข็งแรง อาจมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและเนื้อหาบางตัว เพื่อให้มีพลังขึ้น จนสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ สมดุล ปรับปรนและพัฒนาให้คงอยู่อย่างสมสมัย เช่น ประเพณีการลงแขก, การชอกันกิน(ไม่ใช่ชอกทาน), ฮีตผัวคองเมีย, ฮีตวัดคองสงฆ์ ฯลฯ

6. แม่น้ำในฐานดั้งเดิมของชุมชนอีสาน คือ แม่น้ำให้ชีวิตแก่คนอีสานได้มีอาหารทุกสิ่งทุกอย่างคู่กับป่า ตามแนวลำน้ำอีสานจะมีพื้นที่ ทาม ซึ่งมีป่าบุงป่าทาม กูด หนอง บึง หลง ห่อง (ร่องน้ำ), วัง, เลิง, คูย (คู), ห่อม, มาบ ดูน คำ (น้ำขับ) ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่น้ำต้องท่วม ในฤดูฝน พื้นที่นับร้อยตารางกิโลเมตร จึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาธรรมชาติ ซึ่งกระจายสู่อีสาน

จากแม่น้ำโขง - ซี- มูล เป็นเวลานาน 3-4 เดือน และเมื่อน้ำลดลง ป่าบุงป่าทามจะกลายเป็น **เสมือนซูเปอร์มาร์เก็ตของชุมชนอีสาน** ซึ่งธรรมชาติสร้างอาหารไว้อย่างเพียบพร้อมให้ถูกหาไปเลี้ยงชีพของคนทุกชุมชนรอบ ๆ พื้นที่และยังเป็นแก้มลิงธรรมชาติ อีกด้วย

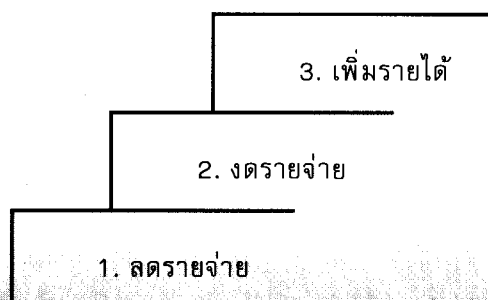
7. ป่าในพื้นที่ฐานเดิมของคนอีสานไม่ใช่เพียงการมีต้นไม้ แต่ป่าคือฐานของความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และอื่นๆ “ผักนางอาจหญ้า” “นกหนู ปูปึก” “เนื้อเค็กเอ็กกลาย” “ปูปลานาน้ำ” ล้วนแล้วแต่เกิดจากป่า / การปลูกต้นไม้ชนิดเดียวกันเป็นแปลงจึงไม่ใช่ป่าในแนวคิดพื้นฐานของคนอีสาน และยิ่งใช้เป็นที่หาอยู่หากินไม่ได้ ก็ยิ่งไม่ใช่ป่า เช่น ไร่ยูคาลิปตัส ยอดนักทำลายดิน นกก็ไม่ยอมทำรัง แมแต่มดแดงก็ไม่ยอมอาศัยทำรัง การสร้างป่าใหม่ จึงควรพิจารณาฐานสังคมป่าไม้เดิม และความเชื่อของคนอีสานด้วย ออมไม้ด้วยการปลูกต้นไม้พื้นถิ่นที่หลากหลาย อาจพัฒนาไปสู่ธนาคารต้นไม้ต่อไป

8. สถาบันวัดหรือพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานอันมั่นคงของคนอีสาน จะพัฒนาอีสานอย่าลืมพระ จะเห็นว่าสถานที่รักษาความอุดมสมบูรณ์ สมดุล เชี่ยวขจี ที่ดีและปลอดภัยที่สุดในแผ่นดินอีสานคือ วัด โดยเฉพาะวัดป่า พระคือ ผู้คุ้มครองรักษาป่าที่ยิ่งใหญ่ ไม่ต้องเสียงบประมาณจ้าง การพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์จะต้องได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง และเป็นระบบ โดยเฉพาะการศึกษาคณะสงฆ์ทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอริยาคัย

9. โรงเรียน เป็นสถาบันรากหญ้า ที่จะสร้าง “คนอีสานหัวเขียว” รุ่นใหม่ ซึ่งเป็นเสมือนทหารกล้าที่จะเข้าสู่สมรภูมิต่อสู้กับความยากจนและภัยพิบัติที่ชาวอีสานกำลังประสบอยู่ เพื่อสร้างอีสานพัฒนา เยาวชนทหารเหล่านี้นำทัพอยู่โดยครู ซึ่งเป็นคนของรัฐประเภทเดียวที่สัมผัสและนำประชาชนในทุกหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยหมู่บ้านละประมาณ 6 คน หรือตำบลละประมาณ 60 คน ดังกล่าวมาแล้วเป็นเพียงตัวอย่างของแก่นแกน หรือรากฐานของคนอีสาน ยังมีสิ่งอื่นๆ ที่นักวิชาการและผู้ที่จะไปพัฒนาชนบท ต้องศึกษาให้รู้จักเข้าใจและนำมาใช้เหมาะสมแก่กาลสมัยอีกมาก

อย่าตักน้ำใส่โอ่งรั่ว.....เหนื่อยเปล่า

จะให้ประชาชนเพิ่มรายได้ ควรเป็นขั้นๆ 3 ขั้นดังนี้

อธิบาย

ขั้นที่ 1 ขั้นลดรายจ่าย จากความไม่จำเป็นที่เคยจ่ายเงินซื้อกินซื้อใช้มาก่อน เช่น จากอบายมุขต่างๆ อาหาร เครื่องใช้ เสื้อผ้าที่เคยผลิตได้จะต้องค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ นั่นก็คือ การเพิ่มรายได้

ขั้นที่ 2 งดรายจ่าย คือ การงดจ่ายซื้อกินซื้อใช้สิ่งของ อาหาร และความฟุ่มเฟือยบางอย่างโดยสิ้นเชิง เช่น งดสูบบุหรี่ เลิกดื่มสุรา งดซื้อผักบางประเภท งดเสียเวลาหาปลาเพราะมีบ่อปลาเป็นต้น ซึ่งก็คือการเพิ่มผลได้ซึ่งไม่ใช่เงินที่ต้องใช้เงินซื้อหา

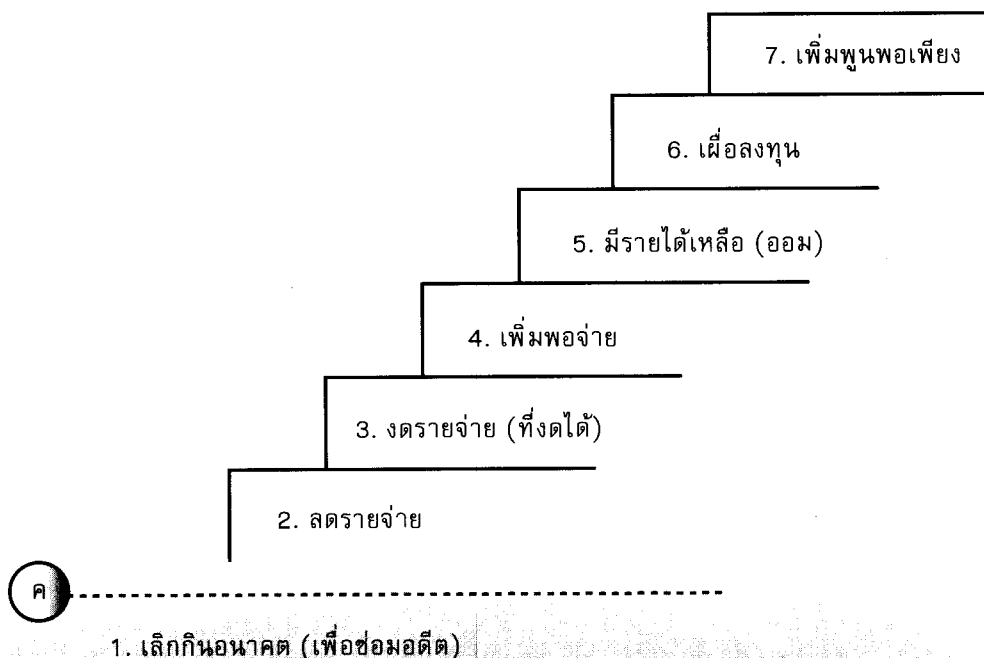
ขั้นที่ 3 เพิ่มรายได้ เพื่อสร้างที่อยู่ทำกินให้มีพออยู่พอกินแล้ว มีเหลือก็สามารถขายเป็นรายได้ การเพิ่มรายได้ก็จะก้าวเป็นขั้นๆ คือ

- เพิ่มให้พอจ่าย
- เพิ่มให้เหลือเก็บ-ออม
- เพิ่มให้เป็นทุนเพื่อลงทุนหาทำไร

หากไปมุ่งเพิ่มรายได้ ขณะที่คนยังฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย มัวเมาหลงใหลในอบายมุขต่างๆ เหนื่อยหน่าย ท้อแท้ สิ้นหวัง คงไม่แตกต่างอะไรกับ “ตักน้ำใส่โอ่งรั่ว” นับวันจะแห้งเหือดไป ไม่มีวันจะเต็มได้ ก่อนเต็มจึงควรล้างโอ่งและอุดรอยรั่วก่อน หรือจะใช้สูตรละเอียด...

สูตรการเพิ่มรายได้อย่างละเอียด กรณีหมู่บ้านอีสาน

มี 7 ขั้นตอน

หมายเหตุ

ในขั้นที่ 1 คือ เลิกการมีหนี้สินของธนาคาร หรือโดยระบบเงินผ่อนรูปต่างๆ ทั้งที่เป็นของจำเป็นและถูกมอมเมามอบให้เป็นความจำเป็น จนต้องเป็นหนี้หลายเดือนข้างหน้าหรือ “กินอนาคต” เมื่อกินไปแล้วผ่านเดือน จะต้องหาเงินมาใช้คืนในอัตราดอกเบี้ยแพง เรียกว่า “ซอมอดิต” แล้วหาปัจจุบันไม่พบ ไม่มีทางเพิ่มรายได้

ขั้นที่ 7 เมื่อมีหลักฐานมั่นคงแล้ว อย่าตาโตอยากร่ำรวยไม่มีที่สิ้นสุด ควรคิดถึงการให้คืนแก่สังคมชุมชน ตามศักยภาพที่แต่ละคนมี และพิจารณายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ยึดทางสายกลาง พอดีทั้งในทางจิตใจ ทางสังคม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เข้าใจและสามารถปรับตัวได้กับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์

อีสานจะพัฒนาได้เมื่อชาวอีสานรักถิ่น

ดินแดนอีสานมีเผ่าพันธุ์ที่เป็นเอกพันธุ์และมีขนบธรรมเนียมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีวิถีชีวิตผสมกลมกลืนอยู่กับธรรมชาติ พุทธศาสนา-พราหมณ์-และผีสงเทวดา โดยพื้นเพเดิมก็เป็นคนรักถิ่นฐาน แต่มาในช่วงหลังได้ถูกคุกคามด้วยภัยการพัฒนาและหลากหลาย จึงเริ่มมีพฤติกรรม “ดูถูกถิ่นฐานและเริ่มหนีถิ่น” ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องหาทางให้ชาวอีสานรักถิ่นฐาน ซึ่งมีพฤติกรรม 12 ข้อต้องทำ ดังนี้

1. หันหน้าคืนถิ่นอีสาน แม้จะไปอยู่ในถิ่นอื่นแล้วในฐานะผู้ได้ออกาสทางการศึกษา จะต้องหวนย้อนคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน คิดถึงว่าตนเองจะมีส่วนในการพัฒนาหมู่บ้านถิ่นฐานของตนเองอย่างไร ไม่แบกขวดเหล้ากลับถิ่นเกิด นำพลังความคิด สติปัญญาความสามารถบรรดามีกลับมาช่วยพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอน คิดถึงว่าตนเองจะมีส่วนในการพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอนของตน ตามศักยภาพของแต่ละคน

2. ก้าวเดินลงสู่ท้องถิ่น อีสานจะพัฒนาแท้จริงหากคนอีสานส่วนใหญ่ซึ่งเป็นชาวนา ได้หันหน้า ลงสู่ท้องถิ่น อดีตกาลได้พิสูจน์ตนเองมานับร้อยปีแล้วว่า เมื่อใดชาวอีสานพร้อมใจกัน หวนคืนลงสู่ท้องถิ่น ความเขียวขจีจะต้องมีขึ้นไม่ว่าจะในฤดูกาลใด ภาคเกษตรกรรม/ปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์คือรากแก้วของสังคมอีสาน การเกษตรกรรมก้าวหน้าเพื่อการดำรงชีวิตและเพื่อการค้าขายจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเกษตรกรอีสานหัวเขียว เพิ่มมากขึ้น

3. มีความภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิด เผ่าพันธุ์และศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของตนเอง มีความพร้อมที่จะร่วมกันเข้าแก้ปัญหาของชุมชน ไม่แสวงหาความเล้าโลมใจและความช่วยเหลือสเคราะห์จากผู้อื่น พร้อมและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้พึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี

4. ต้องทำได้ ถ้าได้ทำและต้องทำ มีความศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเองและเพื่อนบ้านว่าจะพัฒนาตนเองและหมู่บ้านให้อยู่ดีกินดี มั่นคงและพอเพียงได้ กาลเวลาได้พิสูจน์แล้วว่าคนอีสานได้ไปช่วยคนอื่นให้เป็นเศรษฐีมีเงินมากมายแล้ว (ชายแรงงาน) ต้องกลับมาคิดว่า “เราทำเพื่อเราเพื่อครอบครัวและเพื่อนบ้านของเราในหมู่บ้าน” ให้เจริญมั่นคงมันต้องทำได้ หรือกลัว ล้าเสี่ยง และร่วมมือกันสู้ ไม่โดดเดี่ยว ต้อยา น้ำชาล้นถ้วย ป่วยแล้วไม่รักษา หาประโยชน์เฉพาะตนเองคนไหนแฉ่ร้าย

5. หมู่บ้านในอีสานต้องพึ่งตนเอง และพึ่งกันเองได้จริง ๆ ด้วยอาชีพเกษตรกรรมอันยิ่งใหญ่จะทำให้คนอีสานพึ่งตนเองได้จริง ๆ เมื่อก้าวสู่ระดับ “การสร้างอยู่ทำกิน” ด้วย การเกษตรกรรมแบบผสมผสานเพื่อการพึ่งตนเอง หากจะมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นก็เริ่มจากฐานที่จะจริงให้คนอีสานอยู่ในถิ่นฐานของตนเอง โดยเฉพาะเกษตรอุตสาหกรรม

6. มึงงานทำตลอดปี ไม่หนีถิ่น คนอีสานต้องทำงาน ไม่ไปเที่ยวหางานในถิ่นอื่น ในรูปของการไปรับจ้างขายแรงงานราคาถูก แต่ทำงานในไร่-นา-สวน-ผสม ซึ่งทำได้ไม่มีเวลาดทงาน คนอีสานจะต้องกลับมาเป็น “ซี้ข้าตนเอง” แทนการไปเป็น “ซี้ข้ามาใช้ของคนอื่น” หากจะต้องออกไปก็ต้องไปในฐานะคนมีน้ำยา (ศักยภาพสูง) และคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอนและหาโอกาสที่จะกลับมาพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง เป็นที่พึ่งทางปัญญาของพี่น้องในหมู่บ้าน

7. ครอบครัวของคนอีสานต้องไม่แตกสลาย คือ สภาพที่เหลือแต่เด็ก และคนแก่ คนหนุ่มคนสาวเข้าเมืองเพื่อไปทำงานหาเงิน มาซื้อสิ่งของเครื่องใช้ทั้งที่จำเป็นและคนเมืองมอบให้เป็นความจำเป็น จะเป็นไปได้ต้องพัฒนาคนอีสานให้มีพลังสมอง (Brain Power) มากกว่าถูกนำไปพัฒนาให้เป็นแรงงานราคาถูก (man power) ในระบบอุตสาหกรรม

8. สัมค้ำกล่าวหาและหลอกลวงของคนอื่นให้หมดสิ้นแล้ว ยืนตั้งสติพิจารณาตนเอง โดยการถามและตอบคำถามเหล่านี้ว่าใช่หรือไม่ใช่

1. คนอีสานทุกคนเกิดใกล้แหล่งน้ำใช่ไหม?
2. ทุกหมู่บ้านในอีสานตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำใช่ไหม?
3. คนอีสานเกิดมาเพื่อรับมรดกแห่งความยากจนใช่ไหม?
4. ป่าหมดไปเพราะคนอีสานเองใช่ไหม?
5. แหล่งน้ำตื้นเขินไปเพราะคนอีสานเองใช่ไหม?
6. นายทุนที่มั่งมีศรีสุข เพราะหยาดเหงื่อแรงงานคนอีสานใช่ไหม?
7. คนอีสานใช้แรงงานเพื่อให้ตนเองอยู่ดีกินดีไม่ได้ใช่ไหม?
8. คนอีสานซี้เกียจจริงใช่ไหม?

9. คนอีสานเกิดมาเพื่อมารับมรดกแห่งความโง่โง่ไหม?

10. คนอีสานจะพัฒนาสู่การเป็นศูนย์กลางไทย-ลาว ได้หรือไม่?

ฯลฯ

เมื่อตอบแล้ว จึงกลับมาพิจารณาตัวเองจากหัวถึงเท้า มีอะไรที่แตกต่างจากคนอื่นที่เขาั่งมีศรีสุข และบอกจำนวนวันว่าอายุผ่านมาก็วัน (365 x อายุ) นำไปลบออกจาก 25,550 ได้เท่าไร นั่นคือ ค่าจำนวนวันที่ท่านจะมีชีวิตอยู่ ถ้าหากจะตายเมื่ออายุ 70 ปี แล้วถามตนเองว่า “เรามั่งมีศรีสุข มั่นคงและมั่งคั่งได้ในชีวิตนี้ได้หรือไม่” และลงมือขยันทำงาน...ช่วยตนเอง

9. มึงงานทำต้องมีรายได้ เทน้ำใส่โอ่งรั่วไม่มีวันเต็มฉันใด ก็ไม่มีใครที่จะสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงได้ โดยไม่ประหยัดและออม จงเชื่อเถิดว่าอยู่อีสานบ้านเรา แม้มีรายได้น้อยแต่ค่าใช้จ่ายน้อยก็ต้องมีเหลือให้เก็บออมได้ หากมีบ่อปลา-นาข้าว-เจ้าเปิด-ไก่-ปลูกผัก-ผลไม้ มีวัว-ควาย-หมู มีอยู่มีกินเป็นพื้นฐาน รายได้เพิ่มแน่นอน

10. คนในหมู่บ้านต้องร่วมมือกันได้เหมือนข้าวเหนียวหนึ่งถูกรูป ไม่ยุ่ย (เหยื่อย) เหมือนข้าวเหนียวหนึ่งถูกรูป คือ ร่วมมือช่วยเหลือกัน เห็นความทุกข์ยากของเพื่อนบ้านเป็นภารกิจที่ต้องช่วยเหลือกัน พี่พู่ประเพณีลงแขกทำงานคืนมา พร้อมจิตรวมใจกันรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ไม่โดดเดี่ยว

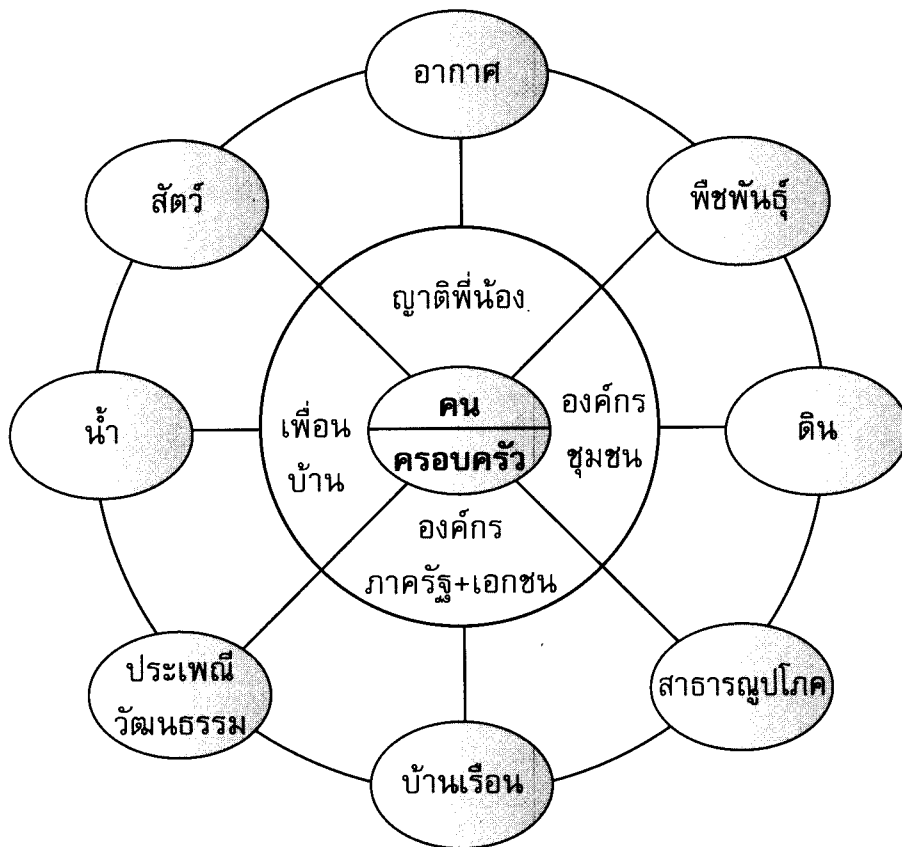
11. ไม่ลืมฮึดคอง อันเป็นแก่นแกนวัฒนธรรมอีสาน วิเคราะห์ให้เข้าใจโครงสร้างเนื้อหาสาระแท้ และหน้าที่ของจารีตประเพณีเหล่านี้ แล้วนำมาปรับปรุงพัฒนาใช้ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ไม่แปรจารีตประเพณีไปใช้ในการประกอบบายมุข

12. สืบส่งความรักถิ่นสู่ลูกหลานด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่างสั่งสอนอบรม เราผู้ใหญ่ชาวอีสานจักต้องส่งผ่านสำนึกและวิญญาณความรักถิ่นอีสานสู่ลูกหลานและเยาวชนคิดหรือทำสิ่งใดต้องคิดถึงผลกระทบที่จะมีกับลูกหลานเยาวชนและสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมชุมชนเสมอ

จะพัฒนาลับแวล้อมอีสานเริ่มที่ในตัวคนอีสาน

ผังแผนภูมิ

อธิบาย

- การสร้างอีสานให้พัฒนาก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ด้วยการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน จะสร้างสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ สมดุล ระหว่าง คน-ดิน-น้ำ-พืชพันธุ์-สัตว์และอากาศ
- จะได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับที่ “คนอีสานรักถิ่น” จริงจังเพียงใด
- องค์ประกอบเหล่านี้จะเกื้อกูลกัน เมื่อมีน้ำ-ดินก็ชุ่มฉ่ำ-พืชก็งาม-เมื่อได้ปุ๋ยจากสัตว์-คน และพืชเอง อุณหภูมิ-ความชื้นก็ดีขึ้น โครงสร้างพื้นฐานบ้านเรือนก็พัฒนาโดยคนในครอบครัว-หมู่บ้าน สนับสนุนการพัฒนาโดยญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน องค์กรชุมชน และองค์กรภายนอกทั้ง ภาครัฐและเอกชน

เริ่มที่บ่อปลา.... ไนโร-นา-ลวน-พลม

เพราะ.....

1. หมู่บ้านในอีสานแบ่งคร่าวๆ มีหลายลักษณะตามสภาพที่ตั้งคือ บ้านนา/ บ้านหนอง/ บ้านห้วย/บ้านกุด/บ้านโคก/บ้านดง/หรือบ้านดอน สามประการแรกคือ ตัวแทนของหมู่บ้านอีสานส่วนใหญ่แต่ทุกประเภทจะตั้งใกล้แหล่งน้ำทั้งสิ้น ชาวอีสานทั้งหมดเป็นชาวพื้นราบ ที่อาศัยแหล่งน้ำ ผิวดินเป็นที่บริโภคน้ำและแหล่งอาหาร อาหารในน้ำคือปลา ส่วนป่านั้นเป็นที่ล่าเนื้อเห็ดเหิกหลายหาเห็ด-ผัก นางอาจหญ้า เก็บผักหักพืชน้ำ” แต่ปลาคืออาหารหลักคู่กับข้าว เมื่อแม่น้ำ ห้วยหนอง ตื้นเขิน ความลำบากในการหาอยู่หากินจึงเกิดขึ้น ต้องทดแทนด้วย “บ่อปลา” หรือแหล่งน้ำประจำครอบครัว
2. ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ปลา คือ 1 ใน 5 ของโครงสร้างของอาหารหลักในครัวของคนอีสาน “ปลา” จึงเป็นปัจจัยที่ต้องเป็นหลัก เพราะสัตว์เลี้ยงอื่นๆ คนอีสานไม่สามารถที่จะซื้อหามาเป็นอาหารได้ทีละกิโล-ครึ่งกิโล หรือทีละตัวสองตัวได้ เช่น ไก่ เป็ด วัว ควาย หรือ สัตว์ป่า ไม่เหมือนคนเมือง อยากกินหมูก็เดินเข้าตลาดซื้อเนื้อหมู เนื้อไก่ เนื้อสัตว์ ทีละครึ่งกิโลก็ได้ แต่ชาวบ้านทำไม่ได้ง่ายๆ แต่ปลากินได้ที่ละตัวสองตัวหรือหลายๆ ตัว แล้วแต่ชนิดของปลา การทำอาหารก็คุ้นเคยง่ายๆ เช่น ปิ้ง-ย่าง-หมก-อ่อม-แกง-ลาบ-ก้อย-ป่น-เผา ฯลฯ เหลือกินก็ซังไว้ หรือทำเป็นปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลาแดก ปลาจ่อม ฯลฯ
3. ปลาเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย เหมาะกับนิสัยของเกษตรกรอีสาน ไร่น้อย ไม้ร่อง เมื่อหิวไม่รบกวนแม้จะไม่ได้ให้อาหารนานเป็นเดือน ไม่เหมือนสัตว์อื่น ซึ่งเหมาะกับผู้เริ่มพัฒนาตนเองจากการเลี้ยงสัตว์แบบบรรพกาลไปสู่การเลี้ยงเพื่อบริโภคและซื้อขายในยุคใหม่
4. ลดการเสี่ยง กล่าวคือ ปลาทนโรค หากเป็นโรคตายก็แบ่งกันตายทีละตัวสองตัว และไม่ตายหมดเหมือนไก่ วัว ควาย ฯลฯ และมีทางที่จะแก้ไขได้
5. แพร่พันธุ์เร็ว จำนวนที่ละมากๆ ทั้งตามธรรมชาติและโดยใช้เทคโนโลยีการขยายพันธุ์ยุคใหม่
6. มีแหล่งจำหน่ายพันธุ์แพร่หลาย หามาเลี้ยงได้ง่าย และเรียนรู้การขยายพันธุ์ได้ง่ายหรือบางพื้นที่ในบ้านทุ่ง บ้านหนอง บ้านนา ฯลฯ เพียงมีบ่อปลาไว้ในท้องนาก็สามารถมีปลาธรรมชาติพอกินจนเหลือขายเป็นรายได้โดยไม่ต้องลงทุนเลี้ยง
7. เลี้ยงปลาใช้เวลาได้พัก ไม่เหมือนกับเลี้ยงสัตว์อื่นจะต้องเอาใจใส่ตลอดเวลา ดังกล่าวมาแล้วในข้อ 2 เคยมีนักพัฒนาไปแนะนำให้ชาวบ้านเลี้ยงวัวแทนทำนาเพราะฝนแล้ง ด้วยเหตุผลว่าวัวทนแล้ง คำถามชื่อๆ ที่ได้รับมาจากชาวบ้านคือ “เลี้ยงวัวได้เขามีแรง คือเอ็ดนาบแล้วอาจารย์” หรือ “เลี้ยงวัว จะได้พักผ่อนนานๆ เหมือนทำนาไหม?” แต่เลี้ยงปลาจะตอบคำถามนี้ได้ดี

8. ปลา นอกจากเป็นฐานที่มาของอาหารประจำวันแล้วยังเป็นที่มาของ “ปลาแดก” น้ำปลา ปลาแห้ง หรือผลิตภัณฑ์จำเป็นอย่างอื่นในครัวของคนอีสาน

9. การฆ่าปลาหรือสัตว์น้ำอื่น คนอีสานถือว่าไม่บาปนัก ถือเป็นปกติ แต่การฆ่าวัว ควาย ไก่ เป็ด ฯลฯ ถือว่าบาปมาก จึงมักจะพบว่า ชาวบ้านเลี้ยงไก่ - เป็ด แล้วไม่กิน นำไปขายในเมือง

10. ชาวบ้านมีบ่อปลาอยู่โดยธรรมชาติแล้วในนาเกือบทุกแปลง โดยใช้ปลาธรรมชาติ ถึงหน้าเก็บเกี่ยวก็วิดบ่อจับปลาไปกินไปขาย หากเรามองลงท้องทุ่งจะพบกลุ่มต้นไม้ในท้องนา ส่วนใหญ่จะเป็นกระจุก ความเขียวจากคูบ่อปลา นั่นคือ แก่นที่มีมานานตามธรรมชาติ บ่อปลาบ่อใดมีต้นไม้คลุมมาก ถ้าไม่วิดในปลายฤดูฝนก็สามารถขังน้ำได้ตลอดฤดูแล้ง ให้สามารถขังปลาไว้กินได้แต่ต้องลึก 2-3 เมตร หรือแล้วแต่ระดับน้ำใต้ดินหรือใกล้แหล่งน้ำประจำตำบล-หมู่บ้าน แต่ที่ชาวบ้านไม่ขยายเพราะจะทำให้ “น่าน้อยลง” เนื่องจากยังไม่สามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่ในนาให้สูงขึ้น จนมั่นใจได้ว่า “มีข้าวพอกิน” เพราะข้าวต้องมาก่อนอื่นใดสำหรับคนอีสาน

11. นอกจากบ่อปลาจะเป็นการมีแหล่งน้ำในระดับครอบครัว คุณ คือ แปลงปลูกผัก และผลไม้ขนาดเล็ก เหมือนร่องสวนของภาคกลางนั่นเอง ดินอาจจะไม่สมบูรณ์ในตอนแรก แต่ก็สามารถทำให้อุดมสมบูรณ์ได้ไม่ยาก ด้วยความรู้และเทคโนโลยียุคใหม่

12. บ่อปลาเป็นแหล่งน้ำประจำครอบครัวเป็นฐานสำคัญในการเลี้ยงสัตว์อื่น พืชผักและผลไม้และทำนา การทำนาในอีสานต้อง “ตกกล้า” เมื่ออย่างเข้าสู่ฤดูฝนและต้องรอตกกล้าเมื่อมีน้ำเจิ่งหรือเพียงพอ นอกจาก “ตกแห้ง” หรือ “ตกผง” รอน้ำซึ่งจะได้คุณภาพกล้าไม่ดี แต่ถ้ามีบ่อปลาซึ่งจะรับน้ำให้เต็มบ่อเกือบทันทีเมื่อฝนแรกตกสู่ท้องนาอีสานใน “เดือนห้าฟ้าหก ฝนตกฟ้าลง” ซึ่งโดยปกติ “เดือนสี่จะไม่สาม (เว้น) เดือนสามไม่เว้น เดือนห้าฟ้าหก ฝนตกฟ้าลง” ถ้าผัดแผกไปกว่านี้แสดงว่าฝนฟ้าวิปริตแปรปรวน เมื่อมีน้ำในบ่อปลาจึงสามารถสูบน้ำขึ้นตกกล้าตามฤดูกาลได้ทันที ไม่ต้องรอตกกล้าเมื่อมีฝนมาก็ปักดำได้ไม่ต้อง “รอกกล้า” เหมือนที่แล้วๆ มา

13. ปลาเหลือจากการจับกินในบ่อปลาที่อดโซมาตลอดหน้าแล้งนั่นเอง เมื่อได้รับน้ำใหม่จะเป็นแม่พันธุ์เต็มท้องทุ่งนาในฤดูใหม่ ผสมผสานกับปลาจากแหล่งน้ำของหมู่บ้านและแม่น้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งพันธุ์ปลาทดแทนส่วนที่ขาดไปตามธรรมชาติ ซึ่งเคยวิ่งทวนน้ำขึ้นมาจากโขง-ชี-มูล

14. บ่อปลาเป็นแหล่งน้ำส่วนตัว ที่สามารถทำขึ้นได้ง่ายทั่วไป ในผืนแผ่นดินอีสานหรือในพื้นที่ 3 ใน 4 ของภาคที่เหมาะสมมากถึง 2 ใน 3 ในเขตลุ่มแม่น้ำมูล-แม่น้ำชี และยิ่งทำได้ง่ายในเขตชลประทาน รัฐสามารถช่วยเหลือให้บ่อปลาของชาวบ้านเกิดขึ้นในราคาถูกนับล้านบ่อ โดยให้เอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการในราคาถูกด้วยเครื่องจักรให้ชาวบ้านที่พร้อมจ่ายค่าชุดในราคาถูกกว่าที่เขาจ้างชุดอยู่ในอัตราปัจจุบัน (คิวบิกเมตรละ 20 บาท) อาจจะเป็นคิวๆ ละ 10-15 บาท เป็นต้น แต่จะทำให้เฉพาะหมู่บ้านที่มีประชาชนชุดร้อยละ 50 ของทั้งหมู่บ้านขึ้นไป หากหมู่บ้านหนึ่งได้

50-100 บ่อ ขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร ลึก 3 เมตร ชั่งน้ำได้ถึง 480 ลูกบาศก์เมตร ในราคาบ่อละ 5,000-9,000 บาท ประชาชนก็จะถอนทุนคืนจากการขายปลาในเวลาเพียง 3-5 ปี อาจจะดำเนินการในรูปกองทุน ให้ใช้คืนกองทุนภายใน 3-5 ปี กองทุนเหล่านี้จะใช้หมุนเวียน ขุดบ่อปลาจนครบทุกครอบครัวต่อไป กองทุนอาจได้จากกลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน ธนาคาร หมู่บ้านหรือรูปแบบอื่น สนับสนุนโดยภาครัฐและเอกชน

15. แหล่งน้ำส่วนตัวเหล่านี้นับล้านบ่อในท้องทุ่ง คือ ที่เก็บน้ำ ที่จะสร้างความฉ่ำผสมผสาน กับแหล่งน้ำประจำตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งเป็น ห้วย หนอง คลอง บึง กุด ลำน้ำ แม่น้ำ ซึ่งจะ ถูกพัฒนาขึ้นโดยราษฎรร่วมแรงรัฐ ช่วยให้ “อีสานฉ่ำน้ำได้” โดยเฉพาะน้ำเพื่ออุปโภคสำหรับคน และสัตว์เลี้ยงในฤดูแล้ง น้ำอาจขุ่นข้นในปีแรกๆ ก็สามารถแก้ไขได้

16. และด้วยการมีบ่อปลานี้เอง คือ จุดเริ่มต้นของไร่-นา-สวน-ผสม อันเป็นฐานราก สำคัญที่จะนำไปสู่ทฤษฎีใหม่ต่อไป

อีสานต่อบ้านนาข้าว

ทำไมไม่กลับไปปลูกบ่อ, มัน, อ้อย, ข้าวโพดและบุคลากร

บายตำบลประกาศ

เพราะ...

1. “ทุกซบมีเสื้อผ้า ฝาเหือนเพ (พัง) ก็พออยู่ ทุกซบมีข้าวอยู่แล้ว (ยัง) สีนอนลื้ออยู่บ่อนได้” จากคำผญาที่ยกมานี้เป็นความจริงในวัฒนธรรมหรือวิถีของคนอีสานว่า “มีข้าวกิน” เป็นเรื่องสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และต้องมีไว้ในยุ้ง (เล้า) ในปริมาณเพียงพอที่จะกินไปได้ถึงฤดูเก็บเกี่ยวปีต่อไป ถ้าข้าวไม่พอกินตลอดปี เกิดความเดือดร้อนแน่ ยากจนขนาดไหน คนอีสานจึงต้องมียุ้งข้าว บ้านอยู่ยังจำเป็นน้อยกว่า จึงมักจะพบคนยากจนในชนบทอาศัยเพิงซึ่งต่อจากยุ้งข้าวเป็นบ้านชั่วคราว ก่อนที่จะหาทางมีบ้านได้ ในหมู่บ้านทุกบ้าน “เล้า” ปลูกอยู่คู่กับบ้านเสมอไป เมื่อข้าวมีในยุ้งจะไปเที่ยว-ไปค้าไหนค่อยไป แรงงานชั่วคราวนอกฤดูทำนาจากอีสานจึงเกิดขึ้น และต้องกลับท้องถิ่นเมื่อถึงฤดูทำนา

2. เมื่อมี “ข้าว” ซึ่งเป็นปัจจัย 1 ใน 5 ของอาหารแล้ว ชาวอีสานจะอุ่นใจได้ แม้จะยากลำบาก อย่างอื่นเป็นเรื่องรอง แม้แต่รายได้ไม่มีเลยก็อยู่ได้ เพราะถ้าสามารถ “หาอยู่หากิน” จากธรรมชาติได้ การทำนาให้มีข้าว “พอกิน” จึงเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของคนอีสาน แม้โดยปกติการทำนาในภาคอีสานจะได้ผลผลิตระหว่าง 20-30 ถังต่อไร่ ซึ่งคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์แล้วขาดทุนแต่ชาวอีสานต้องทำนา ให้มีข้าวพอกินไว้ก่อน แต่ต้องเพิ่มขีดความสามารถให้ผลิตได้เพิ่มขึ้นจำกัดพื้นที่ลง นำไปทำบ่อปลา ปลูกพืช ผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้นในไร่นาต่อไป

3. ทำนาเป็นอาชีพพื้นฐานหรือแก่นแกนอีสาน การจำกัดที่นาลง แต่ทำนาให้พอกิน การลดปริมาณพื้นที่ การเพิ่มผลผลิต การกล่าเปลี่ยนนาเป็นบ่อปลา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ เป็นเครื่องแสดงว่าชาวบ้าน “กล้าสู้-กล้าเสี่ยง” ในการสร้างที่อยู่ทำกินหรือพัฒนาจากฐานรากเดิม และเสริมแก่นให้มั่นคง มีทางพึ่งตนเองได้

4. การทำนาโดยระบบไร่-นา-สวนผสม จะเป็นการปฏิรูปที่ดินโดยธรรมชาติ โดยรัฐบาล ไม่ต้องลงทุน และเป็นการปฏิวัติทางการเกษตรของภาคอีสานครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดโดยเฉพาะด้านความคิดที่ว่าต้องทำนาเยอะ ทุ่งกว้างๆ จะได้ข้าวมาก เมื่อไม่มีทุ่งกว้างเพราะคนมากขึ้น จึงอพยพขึ้นเขา และเข้าไปหา “ทุ่งกว้างดินดี” ในเขตป่าสงวนจนป่าหมด และเกิดทุกข์ขึ้นในปัจจุบัน

5. ทำนาปีละ 3 หน จะจนปีละ 3 หน แต่ถ้าทำนาได้ปีละหนมีโอกาสน้อยได้อย่างพอเพียง เพราะการทำนาหากคิดในแง่การลงทุนแล้วจะขาดทุน แต่ต้องทำให้พอกินและใช้เวลาไปทำอย่างอื่น ในพื้นที่ดินที่ใช้ทำนา ให้ดินที่นามีความอุดมสมบูรณ์ สามารถลดพื้นที่การทำนาลงเรื่อยๆ นำความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้มากขึ้น เพื่อก้าวสู่การเกษตรก้าวหน้าต่อไป

6. การทำนาเป็นการทำเพื่อตนเองบนฐานของตนเอง กล่าวคือ อาชีพทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ชาวบ้านมีความชำนาญเชื่อมั่นว่าจะได้ผลผลิตคือ “ข้าว” ซึ่งเก็บไว้กินในครัวเรือน หากมีเหลือก็ขายเป็นรายได้ก็ได้ ไม่ใช่การปลูกเพื่อคนอื่น เหมือนปลูกปอ ปลูกมัน ข้าวโพด อ้อย และผลไม้ฯ เก็บก็ไม่ได้ หรือเก็บลำบาก กินก็ไม่ได้ ราคาจะดีหรือต่ำก็ต้องขายให้พ่อค้าคนกลาง ซึ่งเขาไม่ได้คำนึงถึงว่า “ชาวบ้านจะขาดทุนหรือได้กำไร” แต่เขาต้องได้กำไรสูงสุด แต่ข้าวสามารถเก็บไว้ในยุ้งได้นานเป็นหลายปี และสามารถนำมาเลี้ยงสัตว์ แปรสภาพเป็นเนื้อสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด วัว หมู ฯลฯ สามารถขายได้คุ้มทุนได้ หรือเรียกว่า ข้าวถูกยิ่งดีใช้เลี้ยงเปิด ไก่ วัว ปลา ฯลฯ ได้กำไรมากยิ่งขึ้น

7. หากคนอีสานยังไม่ทิ้งนา จะยังไม่มีปัญหาด้านการเมืองและด้านอื่นๆ เพราะมีข้าวกิน การถือครองที่ดินยังมีเปอร์เซ็นต์สูง ยังอยู่บนฐานของตนเอง แต่หากอพยพหนีฐานแล้วจะเกิดปัญหาอื่นตามมานานัปการ เพราะพึ่งตนเองไม่ได้ เช่น ไปเป็นแรงงานราคาถูกในระบบอุตสาหกรรม อพยพเข้ากรุงหรือรับจ้างในที่อื่นอื่นๆ ก็เท่ากับทิ้งฐาน-ถิ่น สภาพครอบครัว สังคม หมู่บ้านจะเริ่มแตกสลาย ชีวิตผูกพันกับเงินค่าแรงงานและนายจ้าง การขายไร่ ขายนา ที่ทำกินจะเกิดขึ้น เด็กอีสานในหมู่บ้านจะแคะแกร็นลง ป่าถูกทำลายมากขึ้น (ขึ้นเขา เข้าป่า) สลัมในเมืองใหญ่จะเพิ่มขึ้นฯ โจรและอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ จะเพิ่มขึ้น โสเภณีและขอทานจะเพิ่มมากขึ้น ความขัดแย้งด้านแรงงานจะเพิ่มขึ้นหรือแม้แต่วิถีชีวิตแปรปรวนของสิ่งแวดล้อมในอีสานจะทับทวียิ่งขึ้นและโครงการพัฒนาอีสานก็ไม่มีทางจะสำเร็จได้ หากชาวอีสานทิ้งผืนนา “อีสานจะพัฒนาอย่างยั่งยืน แท้จริงได้ เมื่อคนอีสานหันหน้าสู่ท้องนาและอยู่ไร่นา”

ในล้ามีเปิดมีไก่ ในคอกมีวัว ควาย และหมู

1. นอกจากหมาแล้วไม่มีสัตว์เลี้ยงอื่นใดที่คนอีสานคุ้นเคยมากไปกว่า เป็ด ไก่ วัว ควาย และหมู จนเรียกติดปากว่า “หมู-หมา-เป็ด-ไก่-วัว-ควาย” ส่วนสัตว์อื่นๆ เช่น ห่าน นก กระต่าย ปลา จระเข้ แพะ แกะ ตัวไหม ครั่ง ฯลฯ เป็นสัตว์ป่า สัตว์น้ำ หรือสัตว์เลี้ยงเสริม แต่สัตว์เลี้ยงพื้นฐานหลัก คือ เป็ด-ไก่-วัว-ควาย และหมู ชาวบ้านจะคุ้นเคยนิสัยใจคอและชีวิต วิถีญาณ ชนิด “คุยกันรู้เรื่อง” ของสัตว์เหล่านี้มานานหลายศตวรรษ แต่การเลี้ยงในความหมายเดิม เป็นการเลี้ยงแบบบรรพกาลให้ที่อยู่ เช่น คอก-เล้า ใต้ถุนบ้าน อาหารเล็กน้อย ส่วนใหญ่ก็ให้หากินเองตามธรรมชาติ หรืออาจจะเรียกว่า “สัตว์เลี้ยงคนมากกว่าคนเลี้ยงสัตว์” นั่นเอง ปล่อยตามบุญตามกรรมเดือนห้า ฟ้าหูก ผนตักฟ้าลง “ไก่-เป็ด เป็นโรคระบาด” ก็เป็นเรื่องของ “ธรรมชาติ” หรือ “ถึงยามมันตาย” วัว ควาย ก็เลี้ยงไว้ใช้งาน ดูนักแก่นัก ใช้งานไม่ได้ก็ฆ่าหรือขายแล้วแต่กรณี

2. การเริ่มจากพื้นฐานที่เขามีอยู่แล้ว นอกจากเป็นการสร้างเนือบนแก่นของตนเองแล้ว จะทำให้เนื้อหาใหม่ที่จะนำไปให้จะสะดวกขึ้น เช่น เทคโนโลยีในการควบคุมโรคไก่ เป็ด เพื่อไม่ให้นายตามฤดูกาล การเพาะพันธุ์ปลาและการเลี้ยงปลา การพัฒนาพันธุ์วัว-ควาย และการควบคุมโรค การปลูกหญ้าและการทำอาหาร ปศุสัตว์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสัตว์ ฯลฯ

3. ซึ่สัตว์หรือมูลสัตว์เลี้ยงต่างๆ ทุกประเภทที่เลี้ยงแบบจำกัดเขตในพื้นที่ดินของตนเอง จะมีค่ามหาศาล หรือแม้แต่มูลคน หากครอบครัวหนึ่งมีสมาชิก 5 คน มีปลาในบ่อประมาณ 10,000 ตัว มีไก่-เป็ด 100 ตัว มีวัว 3 ตัว มีควาย 1 ตัว มีหมู 1 ตัว จะได้ปริมาณอย่างเพียงพอที่จะใช้ในไร่นา 10-15 ไร่ โดยไม่ต้องพึ่งปุ๋ยเคมี ทั้งนี้ต้องนำมูลสัตว์เหล่านี้ไปแปรรูปเป็นปุ๋ยหมักกับเศษพืช บรรดา มีในผืนนา-ไร่ เพื่อสร้างความสมบูรณ์แก่โครงสร้างของดินให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และเพียงพอแก่การสร้าง ความมั่งคั่งแก่พืชพันธุ์ในผืนที่ตนที่มีอยู่ โดยพึ่งพาปุ๋ยเคมีและยาฆ่าศัตรูพืชให้น้อยที่สุด

4. ปลา-เป็ด-ไก่ เป็นอาหาร ควายใช้งาน วัวและหมูคือธนาคารประจำครอบครัว ปลา และสัตว์ปีกเป็นฐานที่เกิดอาหารโปรตีนมีเหลือขายเป็นรายได้ ชาวบ้านนิยมกินปลา เพราะแบ่งกิน ได้ทีละตัวสองตัว ส่วนเป็ดไก่อาจจะนานๆ กินครั้งหนึ่ง แต่ผลิตไข่ให้กินได้แทบทุกวัน ควายใช้แรงงานในไร่นา วัวและหมูเป็นเหมือนธนาคารประจำครอบครัว ที่จะเป็แหล่งรายได้ที่เป็นจำนวน มาก แม้ชาวบ้านจะมีสัตว์ใหญ่เหล่านี้ แต่ก็เฉือนมาเป็นอาหารทีละกิโลสองกิโลไม่ได้แต่อาจจะมีการ “ลั้มวัว” โดยถูกต้องตามกฎหมายเป็นครั้งคราว เพื่อเพิ่มอาหารโปรตีนจากเนื้อสัตว์ แทนเนื้อสัตว์ป่า ที่เคยล่าได้ในอดีตอย่างมากมาย

5. วัว เป็นสัตว์ที่ทนความแห้งแล้ง เลี้ยงง่าย ทนโรค เหมาะที่สุดในการเลี้ยงในภาคอีสาน ผืนดินถิ่นอีสานไม่แห้งแล้งถึงขนาดหญ้าไม่เกิด ที่แห้งแล้งทำนาไม่ได้ จึงเลี้ยงวัวเกิด ปรับแปลงนา

ปลูกหญ้าเลี้ยงวัวแทนปลูกข้าว และขายวัวไปซื้อข้าวกินก็ยังได้ แต่คนจะเลี้ยงต้องมีความชำนาญ มีความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ มากขึ้นกว่าการเลี้ยงสัตว์แบบบรรพกาล

6. ควายยังเป็นสัตว์ใช้งานผู้ซื้อสัตว์สำหรับชาวอีสาน เมื่อใดควายหายจากท้องทุ่ง ยังข้าวหนีจากช้างเรือน อีสานจะเดือดร้อน ในปัจจุบันนี้ควายไม่ได้รับการเอาใจใส่ในการบำรุงพันธุ์เท่าที่ควร และลดจำนวนลงเรื่อยๆ และกำลังมีคนตั้งคำถามว่า “ควายหายไปไหน” คำตอบก็คือ “ตามคนเข้ากรุง” หรือเข้าโรงฆ่าสัตว์เป็นอาหารนั่นเอง

7. สัตว์พื้นฐานทั้งหมด ปลา-เปิด-ไก่-วัว-ควาย-หมู เป็นเสมือน “โรงงานแปรรูปผลผลิต” ที่เหลือกินเหลือใช้ให้มีค่าเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะข้าว ฟางข้าว หญ้า พืชผักต่างๆ ในไร่นา คืออาหารสัตว์ที่จะเปลี่ยนเป็นเนื้อสัตว์ต่างๆ ซึ่งมีราคาดีกว่า ซึ่งจะกลายเป็นแหล่งรายได้หลักแต่ละครอบครัว ในไร่นาสวนต้องปลูกพืช-ผักและผลไม้ ผลิต และเลิกปลูกพืช “ทำลายเศรษฐกิจ” ให้จงได้

ทำไมต้องเกษตรสำมะปี (เกษตรกรรมผสมผสาน)

1. คนอีสานเกือบทั้งหมดพื้นฐานเดิมมีอาชีพทำนา ทำสวน ส่วนการทำไร่นั้นเป็นไร่เลื่อนลอยในป่าเท่านั้น ไม่ใช่ความหมายของไร่ในปัจจุบันนี้ มาเริ่มทำไร่ปอ-มัน ข้าวโพด-อ้อย ฯลฯ เมื่อถูกยุให้เพิ่มรายได้ ในสมัยพัฒนาหลังปี พ.ศ. 2504 นี้เอง ก่อนนั้นทำไร่เพื่อผลิตของใช้ในครัวเรือนเท่านั้น เช่น ไร่คราม 1-2 งาน เพื่อปลูกต้นครามมาใช้ทำสีย้อมผ้าหรือไร่ที่ปลูกป่าน-ปอไว้ทำเชือก 1 งาน หรือไร่ที่ปลูกพืชไร่ไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือนหลายๆ ชนิดรวมกัน เช่น ถั่วต่างๆ งา ข้าวโพด แตงโม แตงไทย ไร่เหล่านี้ ทำในหัวไร่ ปลายนาหรือในดง ย้ายที่ไปเรื่อยๆ อาจหมุนมาที่เดิม เมื่อต้นไม้ขึ้นงอกงามพอที่จะเผาให้มีถั่ว (ปุ๋ย) เพียงพอ การยุให้ชาวอีสานทำไร่ ปอ-มัน-ข้าวโพด-อ้อย ในยุคแรกๆ จึงเป็น “วิธีแก้ปัญหาก็ถูกสำหรับปัญหาที่ผิด” (Right answers to the wrong problems) ซึ่งชาวอีสานและประเทศไทยต้องมารับชะตากรรมร่วมกันอยู่ในขณะนี้ การยุให้คนอีสานเข้าป่าทำไร่ จึงเป็นการหนีฐาน คือ นาสวน และเป็นเสมือน “เผาเรือนฆ่าเรือด” หรือ “เผากอไผ่ฆ่าหนู” เป็นการได้เพื่อความสูญเสียโดยแท้

2. การทำนาแบบผสมผสาน เป็นการคืนสู่ท้องนา นาไร่-สวน ไปไว้ในนาที่เป็นสวนเดิมตามหัวบ้านท้ายบ้าน ชาวอีสานจะปลูกพืชสวนครัว กล้าย อ้อย ไม้ผลบางอย่าง เช่น มะม่วง ขนุน น้อยหน่า มะพร้าว หมากรูด พุทรา ส้มโอ มะขาม กอไผ่ หม่อน ป่าน สมุนไพรฯ แล้วแต่ขนาด และพื้นที่ของสวน ปัจจุบันที่สวนได้กลายเป็นที่อยู่อาศัยไปส่วนใหญ่ทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีสวนหรือมีขนาดเล็กลง พืชผักที่เคยปลูกในสวนจึงควรจะได้นำมาไปรวมกันในผืนนา พร้อมๆ กับดึงไร่หนีจากปากปล่องท้องนา ได้แก่ บริเวณคันนา คู่อปลา หรือดิน ยกร่องเป็นแปลง เพื่อปลูกพืชผักและไม้ผลที่เคยปลูกในสวน-ในไร่ หรือพืชผลพันธุ์ดีอื่นๆ ให้เพียงพอในการบริโภคในครัวเรือนมีเหลือจึงขายเป็นรายได้ สามารถนำไม้ผลพันธุ์ดีมาปลูกและพัฒนาคุณภาพให้มีมากขึ้นเรื่อยๆ

3. การคืนสู่ท้องนาดังกล่าวแล้ว จะเป็นการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายป่าสงวนซึ่งเกือบจะไม่มีเหลือให้ทำลายอีกแล้ว ลดการอพยพหนีไร่เนาเข้าเมือง เข้ากรุง หยุดการหนีไปรับจ้างขายแรงงานราคาถูกในถิ่นอื่น อย่างที่บรรพบุรุษชาวอีสานได้เสี่ยงกันไว้ว่า “อีดน้ำให้ขึ้นภู อีดที่อยู่ให้เข้าป่า อีดข้าวให้เข้าเมือง” (อีด : อดอยาก, ขาดแคลน) คำสั่งสอนที่เชื่อสืบต่อกันมาเช่นนั้น กำลังได้พิสูจน์ตัวมันเองแล้วในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา แต่นั้นเป็นคำสั่งสอนของบรรพบุรุษที่เสี่ยงไว้ต่อเมื่อมันอดอยากขาดแคลนจริง ๆ จนทนอยู่ในถิ่นฐานไม่ได้ ไม่ว่ามันจะเกิดดินฟ้าอากาศวิปริตหรือด้วยเหตุอื่น

4. การกลับมาปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ในไร่เนาของตนเอง เป็นการกลับมาหาฐานเดิม มาพัฒนาจากฐานของตนเอง เพื่อให้เกิดผลมั่นคง พึ่งตนเองได้ การปลูกพืชผัก-ไม้ผล และไม้ยืนต้นใช้สอยต่าง ๆ จำเป็นจะต้องได้รับการพัฒนาขึ้นโดยคนอีสานที่มีความรู้ในวิทยาการด้านกลีกรม เชื้อมันในตนเองและสามารถนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้าไปใช้ในไร่เนา เช่น เครื่องสูบน้ำ การขยายพันธุ์พืชด้วยการตอน การทาบกิ่ง การเสียบยอด การชำ การปรับปรุงบำรุงพันธุ์ ฯลฯ ไม่ทำอะไรตามมีตามเกิด หรือทำได้เฉพาะสิ่งที้ง่าย ๆ ได้ผลทันใจแต่มีอานุภาพในการทำลายในระยะยาว เช่น ไร่โป-ไร่มัน ไร่อ้อยฯ และยังเป็นการทำเพื่อตนเอง เพื่อพัฒนาที่ดินของตนเอง ด้วยตนเอง และสืบส่งสู่ลูกหลานอีกด้วย จึงเป็นการพัฒนาสู่ความยั่งยืน

5. หากจะมีการพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมการเกษตรบนฐานไร่-นา-สวนผสม ด้วยการรวมกลุ่มหรือจำกัดเขต ก็ยังไม่กระทบกระเทือนโครงสร้างสังคมในระดับล่างคือ ครอบครัว หมู่บ้าน เพราะคนทุกคนยังอยู่ในถิ่นและฐานของตนเอง อยู่ในไร่-นาของตนเอง ผลิตผลจากไร่-นา ป้อนโรงงานในฐานะสมาชิกของกลุ่มหรือสหกรณ์ผู้ผลิต ไม่ใช่แรงงานรับจ้างผลิตในที่ดินขนาดใหญ่ของนายทุน หรือแรงงานทาสรับจ้างถางป่าปลูกมันในที่ดินป่าสงวนดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

6. พืชพันธุ์ที่ปลูก ก็เริ่มต้นจากพืชพันธุ์ที่ชาวบ้านคุ้นเคยและมั่นใจในดอกผลนั่นเอง หากจะมีพืชตัวใหม่เข้ามาก็ต่อเมื่อเขามีโอกาสได้เรียนรู้ในวิธีการ จนเกิดความเชื่อมั่น และมีกรณีตัวอย่างพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า เป็นไปได้ในไร่เนาของเขาเอง

มีอาชีพรอบ อาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ (OTOP)

1. มีกรณีตัวอย่างความล้มเหลวของงานพัฒนาที่องค์กรของภาครัฐและเอกชนที่ “เข้าไปพัฒนาชาวบ้าน หรือ ไปให้ชาวบ้านพัฒนา” ด้วยฐานความคิดที่ดูถูก “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือคิดว่าชาวบ้านไม่พัฒนา” ไปยึดเย็ดหรือยั่วยุให้ชาวบ้าน “ผลิตเพื่อขาย หรือ ทำมาค้าขาย” ทั้งที่สำนึกและพฤติกรรมของชาวบ้านยังอยู่ในระดับ “หาอยู่หากิน” ซึ่งก้าวต่อไปที่เขาควรจะทำไปสู่ คือ “การสร้างที่อยู่ทำกิน” การทำให้ชาวบ้าน (ชาวนา) พัฒนาสู่ความเป็นพ่อค้านั้นเป็นเรื่องที่ยากมาก อาจใช้เวลาสั่งสมเป็นหลายสิบปี

ข้าราชการและนักพัฒนาภาคเอกชน มักจะมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชาวบ้านบนฐานความคิดของหลักเศรษฐศาสตร์สากล คือ มุ่งไปที่รายได้ที่เพิ่มขึ้น กำไรสูงสุด ฯลฯ แต่เศรษฐศาสตร์ชาวบ้านเป็นลักษณะของการมีอยู่มีกิน ที่อยู่บนฐานจารีตประเพณีพึงพาอาศัย จุนเจือซึ่งกันและกัน ผู้ที่อยากจะให้ชาวบ้านมีศรีสุข อย่างคนเมืองจึงมักจะผิดหวังและในที่สุดก็ถูกชาวบ้านว่า ชี้แจง ไร่ ฯลฯ ดังนั้นจะนำอะไรเข้าไปให้ชาวบ้านทำหรือไปทำให้จึงควรได้ระมัดระวังเอามากๆ โดยเฉพาะจะเข้าลักษณะมองกระจกคนละหน้า

2. จะส่งเสริมอะไรอย่าลืมฐาน ดังที่กล่าวมาแล้ว มิฉะนั้นจะสูญเปล่า หรือเหมือนไฟไหม้ฟาง ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านคุ้นเคยกับการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ก็ควรยึดฐานของการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ เช่น ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกหอม กระเทียม พริก มะขามหวาน มะเขือเทศ เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา ในกระชัง เลี้ยงวัวเนื้อ เลี้ยงผึ้ง ฯลฯ นอกจากจะพิจารณาฐานอาชีพแล้ว จะต้องพิจารณาฐานวัฒนธรรมและเชื้อสายเผ่าพันธุ์ด้วย มิฉะนั้นจะเริ่มด้วยการ “ตั้งปัญหาผิด” เมื่อแก้ปัญหาได้แล้วจะก่อผลกระทบในทางสูญเสียอีกมากมาย

3. คนอีสานมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้ว คนอีสานแต่ละเผ่าพันธุ์ มีศิลปวัฒนธรรมเฉพาะที่ประณีตสวยงาม ละเอียดลออ งานฝีมือหลายอย่างและงานช่างหลายประเภท คนอีสานได้สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว แรงงานช่างชาวอีสาน จึงสามารถฝึกฝนให้เป็นแรงงานฝีมือได้ง่าย เช่น เครื่องปั้นดินเผา การหล่อโลหะ ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะสลัก ช่างทอผ้าไหมมัดหมี่ ทอผ้าขิด ทำหมอนขวาน จักสาน ช่างเหล็ก ฯลฯ โดยนิสัยความเป็นช่าง คนอีสานสามารถฝึกหัดให้เป็นแรงงานช่างอุตสาหกรรมสาขาอื่นได้อย่างดี การช่างและงานฝีมือต่างๆ จึงสามารถนำไปส่งเสริมได้อย่างไม่ลำบากนัก แต่หากหวังจะให้ถึงขั้นการจัดการการตลาด แล้วอย่าได้หวังผลเลิศนักคงต้องชี้หน้าช่วยเหลือนค่อนข้างมาก เพราะคนอีสานยังต้องฝึกปรือเรื่อง “ทำมาค้าขาย” อีกนานเรียกว่า ทำได้แต่ขายไม่คล่อง ทางองค์กรภายนอกคงต้องเข้าไปช่วยในส่วนนี้

4. อาชีพเสริมของชาวอีสาน น่าจะเป็นการเสริมงานในไร่ นา เสริมความรักฐานถิ่นหรือเอางานในเมืองลงไปให้ทำในพื้นที่หรือพัฒนางานในพื้นที่ให้ดีขึ้นและทำอยู่ในหมู่บ้าน เช่น กรณีหมู่บ้านนาคู ต.สร้างถ่อน้อย อ.ห้วยตะพาน จ.อุบลฯ และหลายหมู่บ้านเจียรไนเพชร-พลอย โดยมีคนของหมู่บ้านและคนจากภายนอกเป็นนายทุน หมู่บ้านปะอาว ต.หนองซอน อ.เมือง จ.อุบลฯ หล่อลูกกระพรวนและเครื่องใช้ทองเหลือง หมู่บ้านศรีฐานกระจ่าย อ.ป่าดัว จ.ยโสธร และบ้านโพนทราย ต.บ้านไทย อ.เชียงใน จ.อุบลฯ ทอผ้าขิด ทำหมอนขวาน ชาวอำเภอนบพ จ.ขอนแก่น อ.ปทุมชัย จ.นครราชสีมา ทอผ้าไหมมัดหมี่ และผ้าพื้นเมืองต่างๆ ชาวตำบลหัวเรือ อ.เมือง จ.อุบลฯ ปลูกพริก ฯลฯ ล้วนเป็นไปในลักษณะทั้งสองประการดังกล่าวมาแล้ว

5. จะส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริม-อาชีพรอง ต้องลดการเสี่ยงโดยธรรมชาติของชาวไทยอีสานโดยทั่วไป มักจะไม่ชอบเสี่ยงในการทำกิจการต่างๆ หรือไม่กล้าสู้กล้าเสี่ยงโดยเฉพาะ

การเสี่ยงในระยะยาวนาน แต่สามารถอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยเจ็บปวดได้ในระยะสั้น การไปรับจ้างขายแรงงานหรือเป็นลูกจ้าง จึงเป็นทางออกของชาวบ้านในชนบทอีสานโดยทั่วไป จะส่งเสริมให้ชาวบ้านทำอะไรจึงต้องลดการเสี่ยงให้มาก มิฉะนั้นจะได้รับความสำเร็จยากและเจ็บปวด

6. คนในสังคมชาวบ้านอีสานโดยมากจะมีนิสัยการงาน แบบเกษตรกรรมบรรพกาล การกะเกณฑ์ชาวบ้านอีสานให้ทำอะไรบนฐานของคนที่มีนิสัยอุตสาหกรรมหรือพาณิชยกรรม ไม่ใช่เรื่องง่าย เช่น บริษัทในกรุงเทพฯ เคยสั่งทำหมอนขวานในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง 200 ใบ ในเวลา 2 สัปดาห์ เพื่อนำไปต่างประเทศ ขณะที่ชาวบ้านกำลังดำนาไถ่น้ำ (ก.ค.-ส.ค.) หรือขณะที่ชาวบ้านกำลัง “เอาปลา” (ประมาณ ต.ค., พ.ย.) หรือข้าวกำลังขอบ (กรอบ) จะไม่มีทางที่จะได้ตามใบสั่งต่างๆ ที่หน้าแล้งเคยสั่งได้ภายใน 1 สัปดาห์ เป็นต้น เพราะเขาถือว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวสำคัญต่อชีวิตเขามากกว่า แม้จะไม่เกิดเป็นรายได้เป็นเงิน แต่ก็สำคัญต่อการดำรงชีวิต และการใช้เวลาในการทำงานของชาวบ้านนั้น เขาอยากทำเขาก็ทำ เขาอยากหยุด เขาก็หยุด ไม่มีกฎเกณฑ์ตามสบายๆ ไม่ได้ห่วงเรื่องกำไร ขาดทุน ฯลฯ

7. กรณีตัวอย่างความสำเร็จ มีความจำเป็นและมีค่ามาก ชาวบ้านมักจะทำอะไรก็ตามกัน หรือ “นำแนว” ทั้งนี้เพราะสาเหตุที่กล่าวแล้วในข้อ 6 ประการหนึ่ง และเป็นธรรมชาติที่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมี “ศักยภาพ” สร้างสรรค์สิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ อยู่ในระดับที่จำกัด ดังนั้น “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” และกรณีตัวอย่างความสำเร็จ (Local wisdom and successful cases) จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการเริ่มงานพัฒนาของชาวบ้าน ต้องตามไปดูหรือตามไปเอามาให้ดู

8. ปลุกให้ตื่นก่อนค่อยพูดเรื่องพัฒนา อย่าเทน้ำใส่ตุ่มรั่ว คือ การชี้แนะหรือกระตุ้นให้เกิดความต้องการและความพร้อมเพียงพอที่จะกล้าสู้-กล้าเสี่ยง ไม่มัวเมาหลงใหลในอบายมุขต่างๆ โดยเฉพาะการดื่มสุราและการพนัน ความเฉื่อยชาฯ แล้วจึงเริ่มส่งเสริมอาชีพให้คนหันหน้าเข้าสู่การงาน รายได้ที่เกิดขึ้นก็จะงอกเงยเป็นรายได้เสริมแท้จริง ไม่นำไปใช้ในการประกอบอบายมุขต่างๆ หรือรั่วซึมไปในสิ่งที่ไม่จำเป็นเหมือนเทน้ำใส่ตุ่มรั่วไม่มีวันจะเต็มได้

ร่วมกันชื้อรวมกันขาย

1. การส่งเสริมให้ชาวอีสานพัฒนาการผลิตสิ่งต่างๆ ให้มีกินมีใช้ไม่ใช่เรื่องลำบากมากนัก เพราะชาวอีสานส่วนใหญ่มีรากฐานสังคมเกษตรกรรมบรรพกาล ปลุกข้าว พืชผักและไม้ผลพื้นฐาน สืบส่งภูมิปัญญาในการทอผ้า จักสานและงานช่างต่างๆ สู้ลูกหลานมายาวนาน มีลักษณะนิสัยที่ปรับปรนสูง ฝึกให้ผลิตอะไรได้ง่าย ทรหด สู้งาน ฯลฯ จึงทำให้แรงงานสามารถเข้าสู่ระบบผลิตแทบทุกอย่างในประเทศ แต่การจะพัฒนาชาวบ้านอีสานให้จัดการผลิตให้มีคุณภาพจนเป็นสินค้าที่สามารถจำหน่ายแจกและแข่งขันในตลาดได้เป็นเรื่องที่ยากและไกลมาก

2. การส่งเสริมให้ชาวอีสานให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการผลผลิตและการตลาด ยิ่งมีความยากลำบากกว่าการส่งเสริมการผลิตหลายเท่าตัว จึงมีความจำเป็นต้องจัดโอกาสให้ชาวบ้านมีความรู้และฝึกทักษะ การจัดการผลผลิตและการซื้อการขายผลผลิตได้ร่วมกัน โดยระบบกลุ่มรูปแบบง่าย ๆ ที่ชาวบ้านปฏิบัติได้ก่อนแล้วจึงพัฒนาสู่การรวมกลุ่มที่มีกฎเกณฑ์กติกาที่ซับซ้อนมากขึ้น

3. รวมกลุ่มกันซื้อขายเพื่อการพึ่งตนเอง เป้าหมายแรกของการร่วมกันซื้อขายคือ การพึ่งตนเองได้ พึ่งกันเองและร่วมมือช่วยเหลือกัน ในเรื่องการผลิต การตลาด การเป็นอยู่พื้นฐานด้านต่าง ๆ นอกจากกลุ่มการผลิตแล้วควรมีการจัดร้านค้าสวัสดิการเพื่อซื้อหาสินค้าจำเป็นมาขายให้สมาชิกในราคาที่เป็นธรรม และเป็นแหล่งการเรียนรู้และฝึกงานการซื้อการขายและการจัดการด้วย

เป้าหมายสูงสุดคือสหกรณ์

1. พลังการรวมกลุ่มของเกษตรกรรูปแบบต่างๆ จะเหนียวแน่นขึ้นจากพลังการเติบโตของผลได้เป็นเงินและวัตถุต่างๆ และที่สำคัญที่สุดคือ คุณธรรม ที่สำคัญคือ ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ การประหยัดและออม ความเสียสละ ความร่วมมือกัน ความรับผิดชอบ ความไว้วางใจกัน ความเห็นอกเห็นใจกัน

2. สหกรณ์อาจจะเริ่มต้นที่สหกรณ์ร้านค้าและสหกรณ์ออมทรัพย์ควบคู่กันก่อน การจะพัฒนาให้มั่นคงในรูปแบบที่สมบูรณ์ หลายแห่งเติบโตจากการมีเงินด้วยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เครดิตยูเนียน ธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มสัจออมทรัพย์ เมื่อมีเงินมากขึ้น จึงสามารถตั้งสหกรณ์ร้านค้า และสวัสดิการต่างๆ ในทางตรงข้ามในบางพื้นที่เติบโตจากร้านค้าชุมชนเป็นสหกรณ์ร้านค้า แล้วจึงตั้งกลุ่ม/สหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อให้มีสถาบันการเงินชุมชนของตนเอง (ธนาคารหมู่บ้าน) เมื่อมีเงินจึงสามารถส่งเสริมการผลิตการตลาดของกลุ่มผลิตต่างๆ และจัดสวัสดิการแก่สมาชิกของชุมชนได้ หลากหลายรูปแบบ พัฒนาสู่ธุรกิจชุมชนรูปแบบต่างๆ ได้ หรือแม้แต่การทำธุรกิจการค้าทั้งภายในและต่างประเทศ ทั้งนี้ต้องน้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นแนวดำเนินการพัฒนาให้มีความมั่นคงอย่างมีสติ-ปัญญา และยั่งยืน

การบริหารจัดการน้ำเพื่อการพัฒนาอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสาน เป็นภาคที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศครอบคลุมพื้นที่ 170,128 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 106.4 ล้านไร่ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 33.12 ของประเทศ หรือมีขนาดใกล้เคียงกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย มีรูปร่างสี่เหลี่ยมเกือบจะเป็น จตุรัส โดยทิศทางเหนือด้านจังหวัดเลย - หนองคาย แคบกว่าด้านทิศใต้ด้านจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีเล็กน้อย ส่วนทิศตะวันออกด้าน สปป.ลาวกับด้านทิศตะวันตก ซึ่งติดต่อกับภาคกลางและภาคเหนือมีความยาวใกล้เคียงกัน รูปร่างของอีสานจึงมีผลดีในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านต่างๆ และการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก อีกทั้งอีสานยังมีเมืองหลักตั้งกระจายอยู่ทั่วภาค ในระยะที่ใกล้เคียงกัน เช่น อุบลราชธานี บุรีรัมย์ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี สกลนคร โดยมีมหาสารคามและร้อยเอ็ดเป็นกึ่งกลางของภาคที่สามารถติดต่อกับจังหวัดชายแดนของภาคในระยะห่างเท่าๆ กัน นอกจากนั้นอีสานยังมีที่ตั้งเป็นศูนย์กลางอนุภาคลุ่มน้ำโขง มีอาณาเขตติดต่อกับเพื่อนบ้านที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ สปป.ลาวและกัมพูชาประชาธิปไตย และ ณ คาบเวลานี้อีสานเป็นภาคที่ปลอดภัยที่สุดจากแผ่นดินไหว น้ำป่าไหลหลาก พายุไซโคลนถล่ม ที่สำคัญที่สุดคือทางการเมือง หากพรรคการเมืองใดยึดพื้นที่อีสานไว้ได้หมดก็มีสิทธิ์ครองสภาผู้แทนราษฎรและเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งรัฐบาล ขณะเดียวกันถ้าหากพัฒนาอีสานไม่ได้แล้วประเทศไทยก็หาความมั่นคงมั่งคั่งอย่างแท้จริงได้ไม่

อีสานมีน้ำแล้วคนอีสานจะทำอะไร

ปัญหาในการพัฒนาอีสานนอกจากปัญหาเรื่องคนอีสานแล้ว ปัญหาที่กล่าวถึงกันมากอย่างต่อเนื่องคือ **ปัญหาเรื่องน้ำ** โดยเฉพาะน้ำเพื่อการเกษตร เพราะชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรซึ่งทำนาข้าวเป็นหลัก ทุกยุคทุกสมัยเมื่อนักการเมืองได้อำนาจเป็นรัฐบาล จึงมักมีนโยบายในการแก้ปัญหา **เรื่องน้ำ** เพื่อสร้างคะแนนนิยมจากชาวอีสาน เช่น โครงการอีสานเขียว โครงการโขง-ชี-มูล ฯลฯ โดยมีวิธีคิดพื้นฐานง่ายๆ ว่า “ถ้าอีสานมีน้ำ คนอีสานจะหายจน” และมีวิธีคิดที่ “เล็ก ๆ ไม่-ใหญ่ ๆ ทำ” โดยเฉพาะรัฐบาลหลังปี 2530 เป็นต้นมา รวมทั้งรัฐบาลปัจจุบัน (มิ.ย. 2550) มีแนวคิดถึงขั้นที่จะผันน้ำจากเขื่อนน้ำอูน สปป.ลาว ผ่านอุโมงค์ลอดใต้แม่น้ำโขงเข้าสู่อีสาน แล้วทำอุโมงค์ โดยใช้หัวเจาะกระสุนกันน้ำซึม (Hidroshield) เหมือนกับเจาะอุโมงค์รถไฟใต้ดิน ผันน้ำสู่เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนลำปาว แล้วกระจายน้ำสู่พื้นที่เกษตรกรรมตามแนว

ลุ่มน้ำชี-ลุ่มน้ำมูลฯ แนวคิดที่จะจัดหาน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคให้เพียงพอสำหรับชาวอีสานเป็นเรื่องที่น่านิยมชมชื่นอย่างยิ่ง แต่ด้วยวิธีคิดและวิธีการดังกล่าวซึ่งต้องใช้เงินนับหลายหมื่นล้านบาทจะได้ผลและคุ้มค่าการลงทุนเพียงใด แม้ปัจจุบันนี้ข้าวจะราคาแพงเกินจะกินได้ก็จริง แต่การทำนาของชาวอีสานในสภาพที่ต้องจ้างทุกขั้นตอนยังคงขาดทุน หรือจะทำเกษตรกรรมอย่างอื่นก็คงถามว่าใครจะเป็นคนทำ? เพราะสังคมชนบทอีสานได้แตกสลายแล้ว เหลือแต่คนแก่กับเด็กหนุ่มสาววัยแรงงานอพยพเข้าเมือง กรุงเทพฯ และต่างประเทศ จึงไม่แปลกที่แรงงานอีสานจะแทรกซอนเข้าไปอยู่ในระบบการผลิตและการบริการทุกอย่าง **“ความสำเร็จของลูกชาวนาอีสาน คือ การไม่ได้เป็นชาวนา”** ผู้เขียนเป็นตัวอย่างความสำเร็จคนหนึ่งของลูกอีสาน และได้ทุ่มเทชีวิตเพื่อการพัฒนาชนบทอีสานในบทบาทนักวิชาการเพื่อแทนคุณแผ่นดินเกิดมานานกว่าสามทศวรรษ ถึงวันนี้เกิดคำถามขึ้นมาว่า **เมื่ออีสานมีน้ำแล้วคนอีสานจะทำอะไร?** แต่ก็เชื่อแน่ว่า ถ้าอีสานมีน้ำเพียงพอแก่การอุปโภคอย่างเหมาะสมแก่ศักยภาพของแต่ละชุมชน ชุมชนอีสานจะดีและเข้มแข็งขึ้นแน่

หลักคิดในการบริการจัดการน้ำเพื่อการพัฒนาอีสาน

ก่อนที่จะนำเสนอวิธีการบริหารจัดการน้ำเพื่อพัฒนาอีสาน ขอนำเสนอหลักการและวิธีคิดที่สรุปจากประสบการณ์และการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอีสานดังนี้

1. **ทำจากเล็กไปหาใหญ่** ได้แก่ การคิดหาน้ำอุปโภคของแต่ละครอบครัวในชุมชน คือ น้ำดื่ม-น้ำใช้ สู่การพัฒนาแหล่งน้ำประจำผืนนาแต่ละแปลง (บ่อปลา) สู่แหล่งน้ำประจำหมู่บ้าน (หนองน้ำ, บึง, ฤๅด, ห้วย, หนอง, ลำ, ชำ) สู่การพัฒนาแหล่งน้ำประจำอำเภอแหล่งน้ำประจำจังหวัด สู่พัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง-ชี-มูล-สงคราม

2. **พัฒนาจากฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน** ในพื้นที่อีสานมีพัฒนาการของชุมชนมายาวนาน นับหลายพันปีกว่าจะพัฒนาการมาเป็นชุมชนอีสานที่มีประชากรมากที่สุดในประเทศไทยในปัจจุบัน ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการน้ำซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน ย่อมมีอยู่อย่างแน่นอน เช่น การทำบาราย (สระ) ตะพัง (สระพัง) บ่อปลา (หลุมปลา) น้ำซ่าง (บ่อน้ำ) ถังเก็บน้ำแบบไ้กบ (ภูมิปัญญาในการเก็บน้ำของหลวงปู่ชา) การทำทด การทำฝาย หนองเหมือง ต่อน การจัดการน้ำในไร่นาเป็น ไร่ นา (แบ่งผืนนาเป็นแปลงเล็กๆ เพื่อบริหารจัดการน้ำ) การปลูกต้นไม้ในไร่นาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำอื่นๆ ล้วนแต่จะต้องศึกษาเรียนรู้จากชาวบ้านและการศึกษาวิจัยทั้งสิ้น

3. **ยึดหลักประชาชนมีส่วนร่วมหรือราษฎรร่วมแรงรัฐพัฒนา** การจะบริหารจัดการน้ำในรูปแบบใดก็ตามจะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำโครงการที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บทเรียนจากหลายกรณี

ของการบริหารจัดการน้ำในอีสาน เช่น กรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล ห้วยละห้า (ยายไฮ ชันจันทา) ฯลฯ คงเป็นตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนที่ได้รับผลกระทบได้เป็นอย่างดี โครงการที่ประชาคมชุมชนแห่งหนึ่งต้องการ-เห็นด้วย อาจไม่เป็นที่ต้องการและเห็นด้วยของ ประชาคมอื่นๆ ก็ได้ แต่ละโครงการบริหารจัดการน้ำจะดำเนินการในพื้นที่ใดพึงมีการทำประชาคม ให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเสมอ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบในเรื่องที่จะกระทบ กระเทือนต่อวิถีชีวิตและเกียรติภูมิของคนในชุมชนเสมอ

4. กระจายไม่กระจุก โครงการบริหารจัดการน้ำของรัฐในอดีตเป็นโครงการ **ชนิดเล็ก ๆ ไม่ใหญ่ ๆ** ทำ จึงได้ผลกระทบอยู่ในพื้นที่หนึ่ง เช่น กรณีเขื่อนใหญ่ต่างๆ ในอีสาน ในจำนวน งบประมาณน้อยกว่าและสามารถเก็บน้ำได้เท่าๆ กัน แต่กระจายถึงไร่นาทุกแปลง หากรัฐตัดสินใจ **สร้างบ่อปลา** ตามความต้องการของประชาชน

5. ผสมผสานและเชื่อมโยงกับการพัฒนามิติอื่น ๆ การจัดทำโครงการบริหารน้ำ นอกจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชนแล้ว ควรคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมชุมชน ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีที่เหมาะสม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มิใช่ทำตามความอยากของรัฐและความเป็นไปได้ในทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมเท่านั้น

6. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการพัฒนาแหล่งน้ำในทุกขั้นตอน เหมาะสม โดยเฉพาะในขั้นตอนของการใช้น้ำเพื่ออุปโภคและการเกษตรกรรม

7. ความยุติธรรม เพื่อไม่ให้เกิดภาวะสงครามน้ำ ควรพิจารณาให้เกิดความเป็นธรรม ในการจัดการลุ่มน้ำและแหล่งน้ำต่างๆ มิให้เกิดความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำ

8. ใช้วิธีการที่หลากหลายเก็บกักน้ำไว้อุปโภคบริโภค อีสานมีปริมาณน้ำฝนมากพอๆ กับภาคเหนือและภาคกลาง คือ ระหว่าง 1,200-1,800 มิลลิเมตรต่อปี ปริมาณน้ำฝนมหาศาล ที่ตกในพื้นที่อีสานซึ่งเป็นพื้นที่ยกสูงเหมือนหลังโต๊ะ น้ำจึงไหลหลากสู่แม่น้ำโขงอย่างรวดเร็วเมื่อสิ้น ฤดูฝน มีน้ำไม่ถึงร้อยละ 5 เท่านั้น ที่ถูกเก็บกักไว้ให้ได้อุปโภคในฤดูแล้ง โจทย์ในการบริหารจัดการ น้ำของอีสานจึงอยู่ที่ ทำอย่างไรจะสามารถบริหารจัดการน้ำฝนอีกกว่าร้อยละ 90 ที่ไหลลงจาก หลังโต๊ะ (อีสาน) ให้คงเหลือขังอยู่มากพอที่จะสามารถนำมาใช้ได้เพียงพอในการอุปโภคบริโภค เพื่อการเกษตรและอุตสาหกรรมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ตลอดฤดูหนาวและฤดูแล้ง

9. ไม่ควรผันน้ำจาก สปป.ลาวสู่อีสาน แม้จะเป็นไปได้ในมิติทางวิศวกรรมที่จะผันน้ำ จากเขื่อนน้ำจึมและเขื่อนอื่นใน สปป.ลาว ลอดใต้แม่น้ำโขงสู่อีสาน แต่หากจะผันน้ำจากแม่น้ำโขง ตามแนวชายแดน 652 กิโลเมตร ก็สามารถทำได้ **แต่ต้องไม่ลืมว่าในฤดูแล้งน้ำในแม่น้ำโขง ก็น้อยจนไม่มีจะให้ผัน** และในอนาคตจะเกิดสงครามแย่งน้ำของแม่น้ำโขงอย่างรุนแรงมากขึ้น เฉพาะในประเทศจีน แม่น้ำโขง (หลานช้างเจียง) ก็จะถูกกั้นด้วยเขื่อนถึง 8 เขื่อน คือ เขื่อนมันวาว เขื่อนดาเจาฉาน, เขื่อนเซียวหวาน, เขื่อนจิงฮอง, เขื่อนเนาซาตู, เขื่อนกอนเกาเคียว, เขื่อนกันลันเบา

และเขื่อนเมฆอง และคาดว่าในอนาคตจะมีการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงช่วงที่ผ่านพม่า ผ่าน สปป.ลาว และช่วงชายแดนระหว่างอีสานกับ สปป.ลาว ผ่านกัมพูชา และเวียดนามอีกด้วย การขาดกรรมสิทธิ์แม่น้ำโขง ที่ยาวเป็นอันดับสิบของโลก (4,909 กม.) แต่มีชีวภาพหลากหลายเป็นอันดับสองของโลก เฉพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดก็เป็นอันดับสองของโลกรองจากแม่น้ำอะเมซอน บริเวณสองฟากฝั่งก็เต็มไปด้วยพหุลักษณะของชาติพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรม รวมเป็นประชากรของหกประเทศกว่า 100 ล้านคน มีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงในทุกด้าน โดยเฉพาะต่อภาคเหนือและอีสาน อนุภาคลุ่มน้ำโขงจึงมีอาจหลีกเลี่ยงสงครามน้ำได้ การบริหารจัดการน้ำในอีสานจึงควรมุ่งจัดการน้ำฝนที่มากเหลือเฟือในพื้นที่อีสานให้ดีกว่าเป็นอันดับแรก การผันน้ำโขงมาเป็นอันดับรอง ส่วนการใช้ทุนมหาศาลไปขุดน้ำจากเพื่อนบ้านยังไม่มีความจำเป็นแม้แต่น้อย

แนวทาบในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการพัฒนาอีสาน

ในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการพัฒนาอีสานควรปฏิบัติดังนี้

1. สร้างวัฒนธรรมการเก็บน้ำฝนไว้อุปโภคในครัวเรือน วัด สถานที่ราชการและสถานประกอบการขนาดเล็ก วิธีการนี้แท้ที่จริงแล้วเป็นวิธีที่คนไทยทุกภาคทำมาตั้งแต่โบราณกาลก่อนมีระบบประปาและบาดาล ควรฟื้นขึ้นมาให้เป็นวิถีชีวิตของทุกครัวเรือน ทุกโรงเรียน สถานือนามัย องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีตำรวจ ฯลฯ โดยเก็บน้ำฝนด้วยภาชนะหลากหลายชนิด นับจากขวดพลาสติก ขวดเบียร์ ตุ่มน้ำ โอ่งมังกร ถังน้ำฝนเหนดิน ถังน้ำฝนไต้ดิน ถังน้ำไต้ศาลาวัด และถังน้ำที่ทำด้วยวัสดุสมัยใหม่ต่างๆ ส่งเสริมให้เป็นวัฒนธรรมการเก็บน้ำฝน โดยยึดความเชื่อว่า **“น้ำคือชีวิต น้ำทุกหยดมีค่า”** เริ่มจากเด็กในโรงเรียนถ้าเด็กคนหนึ่งหาขวดน้ำเก่ามาบรรจุน้ำฝนได้คนละ 5 ขวด ก็จะเก็บน้ำได้คนละประมาณ 5 ลิตร ถ้ามีนักเรียนในโรงเรียน 100 คน ก็จะสามารเก็บน้ำไว้ได้ 500 ลิตร สามารถนำไปช่วยไม่ให้ไม้กระถางตายด้วยระบบให้น้ำเกลือ (เจาะฝาขวดด้วยตะปูแล้วนำไปเสียบในกระถางหรือต้นไม้ปลูกใหม่ โดยเอาปากขวดเสียบลงในดินกันขวดซีฟิว) ได้หลายสิบกระถางเป็นเวลาหลายวันโดยไม่ต้องรดน้ำ การเก็บน้ำฝนด้วยถังซีเมนต์ ควรเก็บด้วยถังไต้ดิน **แบบไกงบ** จะป้องกันการซึมหายได้ (ดูตัวอย่างได้ที่ใต้โบสถ์วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี และวัดถ้ำแสงเพชร จ.อำนาจเจริญ) ส่วนการเก็บน้ำด้วยโอ่ง ด้วยถังขนาดต่างๆ นั้นเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ต้องนำกลับมาเป็นวิถีชีวิตอีสาน เพื่อให้มีน้ำก็สามารถทำให้น้ำสะอาดใช้อุปโภคบริโภคตามความต้องการได้ หากทุกครัวเรือนเก็บน้ำฝนไว้ได้ 1,000 ลิตรก็จะเก็บน้ำไว้อุปโภคบริโภคนับร้อยล้านลิตรจะจัดเป็นโครงการ 1 ครอบครัว 1,000 ลิตร หรือ 1 ครอบครัว 10 โอ่งมังกร ฯลฯ ก็เป็นเรื่องของแต่ละจังหวัดจะคิดได้

2. ขุดบ่อปลาในนา บ่อปลาเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งมีมานานคู่กับการทำนาของชาวอีสาน ตั้งแต่เริ่มขุดด้วยแรงงานในครีวเรือน จึงมีขนาดเล็กเล็ก 2-3 เมตร มีไว้เก็บน้ำให้วัว-ควาย กินในฤดูเก็บเกี่ยว และให้ปลาหนึ่น้ำแห้งขุดได้ไปหลบซ่อนก่อนถูกวิดบ่อเอาปลา เป็นอาหารและทำปลาแดกหลังฤดูเก็บเกี่ยว ในบางพื้นที่สามารถปล่อยให้เป็นที่ยังปลาไว้เป็นอาหารตลอดหน้าแล้ง ในปัจจุบันสามารถขุดบ่อให้ลึกและใหญ่ขึ้นด้วยรถขุด จึงสามารถขุดได้ในเกือบทุกแปลง โดยเฉพาะนาทุ่ง นาหนอง นอกจากบางพื้นที่ซึ่งเป็นดินเค็ม ทัวท้องทุ่งอีสานหากขุดบ่อปลาเป็นแหล่งน้ำส่วนตัว (Private water reservoir) ขนาดบรรจุน้ำฝนได้ 500-1,000 ไร่บิกเมตร ถ้าขุดทั่วทุ่งอีสานได้ถึง 100,000 บ่อ ก็จะเกิดประโยชน์ต่อการปลูกพืช ทำนา เลี้ยงสัตว์ (ไก่ หมู วัว ควาย ฯ) และมีปลากินได้ตลอดปีโดยไม่ต้องเสียเวลาไปทอดแหหาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ รวมแล้วนับพันตันต่อปี

จากการทดลองขุดในนา (ของผู้เขียน) ได้ผลดียิ่ง ขุดบ่อขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 30 เมตร ลึก 3 เมตร จำนวน 3 บ่อ ชั่งน้ำได้ตลอดฤดูแล้ง กลางเดือนเมษายนมีน้ำลึกกว่าสองเมตร มีปลาธรรมชาติมากพอให้สามารถจับกินได้ตลอดหน้าแล้ง ช่วยให้วัวควายมีน้ำกิน ทำคอกหมู คอกไก่หรือปลูกต้นไม้บนคันรอบบ่อปลาได้ การขุดบ่อปลา ต้องขุดยาวตามแนวตะวันออก-ตะวันตก เพื่อให้การปลูกต้นไม้ยืนต้นตามแนวยาวคันบ่อ พืชล้มลุกตามแนวกว้าง ทั้งนี้เพื่อให้เงาต้นไม้ใหญ่ทอดทับกันตามแนวยาวคันบ่อทั้งตอนเช้าและบ่าย แสงแดดสามารถส่องลงสู่พื้นน้ำได้เต็มที่ ต้นไม้ที่ปลูกอาจจะเป็นไม้ผล ไม้ยืนต้นและพืชผักสวนครัว ห้ามปลูกไม้ยูคาลิปตัสโดยเด็ดขาด เพราะจะมีผลต่อการอยู่อาศัยของปลา ใบยูคาลิปตัสจะให้น้ำมันยูคาลิปตัสซึ่งเป็นพิษต่อการอยู่อาศัยของปลารากจะดูดน้ำมากและปลูกพืชอื่นไม่ขึ้น หากมีโครงการขุดบ่อปลาจากรัฐ ควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมออกเงินด้วย ขุดได้ 100,000 บ่อ 20,000 บาท ใช้งบประมาณขุดเพียง 2,000,000,000 บาท ได้แหล่งน้ำประจำครัวเรือน กระจายทั่วทั้งภาคอีสาน ถ้ามีเงื่อนไขให้ประชาชนร่วมออกค่าใช้จ่ายสักครึ่งหนึ่ง รัฐก็จะใช้งบประมาณน้อยลงมากกว่าโครงการผันน้ำจาก สปป.ลาว ซึ่งต้องลงทุนมหาศาล แต่ยังมองไม่เห็นทางว่าน้ำจะกระจายสู่ไร่นาชาวอีสาน การขุดบ่อปลายังเป็นต้นธารที่ช่วยให้ชาวบ้านพัฒนาไร่นาสู่เกษตรผสมผสานหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ต่อไป กรณีตัวอย่างมีอยู่มากมายทั่วอีสาน ชัดเจนที่สุดคือ **ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริให้ทำไว้เป็นตัวอย่างนานนับสิบปีแล้ว โปรโตไปดู โดยเฉพาะนักการเมืองที่จะพัฒนาอีสาน

3. การขุดลอกแหล่งน้ำ (River Retrain) แหล่งน้ำผิวดินในอีสานมีหลายลักษณะ ซึ่งส่วนใหญ่ได้ถูกบุกรุกและตื้นเขิน จำเป็นจะต้องได้รับการขุดลอกและพัฒนาให้สามารถเก็บกักน้ำได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละชุมชน ดังนี้

3.1 ขุดลอกหนอง บึง กุด ตะพัง หนอง บึง กุด ตะพัง เป็นแหล่งน้ำที่มีทั่วไปในพื้นที่อีสานเกือบทุกชุมชน มีขนาดใหญ่ที่สุดคือหนองหานหลวง (170 ตร.กม.) หนองหานน้อย (70

ตร.ม.) และมีขนาดลดหลั่นกันลงมาจนขนาด 1-2 ไร่ กุดเป็นหนองน้ำประเภทหนึ่งในพื้นที่ป่าบุ่งตามตามแนวแม่น้ำขนาดใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำชี แม่น้ำมูล แม่น้ำสงครามฯ ส่วนตะพังหรือสะพังก็เป็นแหล่งน้ำขุด โดยแรงงานคนสมัยขอมเรืองอำนาจในพื้นที่อีสาน มีลักษณะเดียวกับ บารายในพื้นที่สร้างปราสาทขอมในกัมพูชาและในอีสาน ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยคือ **ทะเลเมืองต่ำ** หน้าปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ รองลงมาคือ **สระช่องแมว** ในเขตเทศบาลเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา หนอง บึง กุด ตะพัง (สระ) เป็นแหล่งน้ำที่ต้องได้รับการกำหนดเขตและขุดลอกไปพร้อมกัน เพื่อระบายน้ำเข้าออกและเชื่อมโยงระบบน้ำและระบบปลากับแหล่งน้ำภายนอกตามความจำเป็น ค้นดินที่ได้จากการขุดลอกอาจจัดเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและปลูกต้นไม้พื้นเมืองหลากหลายพันธุ์ หนอง บึง กุด ตะพัง ซึ่งได้รับการขุดลอก สามารถเก็บน้ำฝนได้จำนวนมหาศาลนับพันล้านคิวบิกเมตร กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ทั่วอีสาน นอกจากเป็นแหล่งน้ำแล้วยังเป็นแหล่งปลาซึ่งเป็นอาหารโปรตีนหลักของแต่ละชุมชนจำนวนมหาศาลอีกด้วย

3.2 ขุดลอกลำน้ำ ห้วย ห่อง เป็นลำน้ำสาขาเล็ก สาขาน้อยของแม่น้ำโขง แม่น้ำชี แม่น้ำมูล แม่น้ำสงคราม เป็นแหล่งน้ำใหญ่เล็กที่แยกชอนจากป่าต้นน้ำหรือโคกเนิน เป็นลำน้ำห้วย ห่อง เชื่อมโยงสู่แม่น้ำใหญ่ มีมากมายในทุกพื้นที่ทั่วอีสาน เช่น ที่จังหวัดมหาสารคาม ก็มีห้วยเสียว ลำพลับลา ลำเตา ห้วยสายบาตร ห้วยหว้า ห้วยเชียงสง ห้วยคะคาง ที่จังหวัดอุบลราชธานีก็มีลำเซบาย ลำเซบก ห้วยตุงสูง ลำโดมน้อย ลำโดมใหญ่ ห้วยชะยุง ลำซอม ห้วยแจะแม

3.3 ขุดลอกแม่น้ำมูล แม่น้ำชีและแม่น้ำสงคราม แม่น้ำมูลและแม่น้ำชีเป็นแม่น้ำสายหลักของที่ราบโคราชหรือแอ่งโคราช รวมน้ำทั้งหมดไหลตกแม่น้ำโขงที่ปากมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนแม่น้ำสงครามเป็นแม่น้ำสายหลักในแอ่งสกลนครไหลจากแม่น้ำโขงที่อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม และยังมีแม่น้ำสายรองในแอ่งสกลนครที่ต้องได้รับการขุดลอกคือ ห้วยบังอี ห้วยมุก ห้วยบางทราย น้ำก่ำ ห้วยหลวง ห้วยสวาย น้ำโมง น้ำโสม น้ำเลย (ตามนัย 3.2) การขุดลอกแม่น้ำสายหลัก ชี-มูล-สงคราม อาจเป็นขั้นสุดท้ายของการขุดลอกวงน้ำให้ลึกลงเป็นห้วง เหมือนลำน้ำดั้งเดิม แล้วจัดทำฝายที่สามารถปิด-เปิด ได้เพื่อปิดเก็บน้ำฝนในฤดูแล้ง โดยระดับที่ไม่ไหลกลันท่วมป่าบุ่งป่าทามตามแนวชายฝั่ง และเปิดให้น้ำไหลในปริมาณปกติของลำแม่น้ำในฤดูฝนสามารถ เชื่อมโยงระบบปลากับแม่น้ำโขงปกติระหว่างเดือนมิถุนายน - ตุลาคม (5 เดือน) ทั้งนี้ฝายควบคุมน้ำดังกล่าวจะต้องไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บกักน้ำให้ท่วมป่าบุ่งป่าทามเหมือนกรณีเขื่อนราษีไศล หรือเขื่อนอื่นๆ ตามโครงการโขง-ชี-มูล ระดับน้ำที่เก็บกักในฤดูแล้งจะต้องถูกควบคุมให้อยู่ในลำน้ำเท่านั้น ส่วนการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและเพื่อการเกษตรกรรมตามแนวชายฝั่งน้ำใช้วิธีการสูบน้ำเป็นโครงการแต่ละพื้นที่ ผลประโยชน์ที่ได้รับอย่างมหาศาลคือน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของเมืองและชุมชนริมน้ำ และระบบปลา เชื่อมโยงกับแม่น้ำโขงที่สามารถจับปลาได้นับพันตันในแต่ละปี

4. เกือบกัก กัน กัน ทด การบริหารจัดการน้ำในอีสาน ควรใช้ระบบ เกือบกัก กัน กัน ทด โดยจัดให้มีแหล่งเก็บกัก กัน กัน ทด ไม่ให้น้ำฝนที่ตกลงมาในผืนดินอีสานทั้งหมดประมาณปีละ 28,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ไหลโกรกสู่แม่น้ำโขง อีสานไม่มีแหล่งน้ำจากป่าเขาสูงซึ่งเป็นป่าหรือภูเขาหิมะเพียงพอนในฤดูแล้ง มีบ้างเล็กน้อยจากภูเขาเขียว ต้นแม่น้ำชีในเขตจังหวัดชัยภูมิและจากเขาใหญ่สู่สาขาของแม่น้ำมูล แต่อีสานมีน้ำฝนเพียงพอที่จะเก็บไว้ใช้ได้เพียงพอในฤดูแล้งเมื่อมีการขุดบ่อปลาเป็นแหล่งน้ำส่วนตัว และการขุดลอกแหล่งน้ำลำ ห้วย ห่อง อาจมีทอดหรือฝายเป็นช่วงๆ ที่สามารถปิด-เปิดได้ เพื่อให้ทำหน้าที่เก็บน้ำได้ในฤดูหนาว-ฤดูแล้ง และสามารถเป็นทางน้ำไหลเชื่อมโยงกับแม่น้ำโขง-ชี-มูล-สงคราม เป็นระบบปลาได้ในฤดูฝนและป้องกันน้ำท่วมได้ด้วย ส่วนแม่น้ำสายหลักคือแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และแม่น้ำสงคราม ช่วงต้นน้ำมีการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำและเขื่อนผลิตไฟฟ้าไว้แล้ว เช่น เขื่อนมูลบน เขื่อนลำตะคอง เขื่อนจุฬาภรณ์ เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนลำปาว เขื่อนน้ำอูน เขื่อนสิรินธร หลายลำน้ำห้วย และห่อง ถูกทำเป็นฝายเก็บกักน้ำ ซึ่งมีแล้วเกือบทุกพื้นที่ ส่วนตัวแม่น้ำสายหลักควรพิจารณาสร้างฝายเก็บกักเป็นช่วงๆ ที่สามารถปิด-เปิดได้ตามความเหมาะสมตลอดสาย เพื่อให้มีน้ำตลอดลำน้ำในฤดูแล้ง และหลากหลายเป็นระบบปลาได้ในฤดูฝน

เฉพาะแม่น้ำมูล ได้สร้างเขื่อนปากมูลอันโด่งดังปิดปากมูลไว้แล้วก็ต้องเปิด 4 เดือนเพื่อให้ระบบน้ำและระบบปลาทำงานปกติในเดือนมิถุนายน-ตุลาคม และปิดเพื่อทอดน้ำไว้ผลิตไฟฟ้า 8 เดือน (ตุลาคม-พฤษภาคม) ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีที่มีไว้แล้วส่วนช่วงอื่นๆ จะทำฝายกั้นแห่ง ทำที่ใดต้องทำการสำรวจวิจัยให้ได้ผลที่ชัดเจน และต้องยึดหลักการกักเก็บน้ำไว้ในลำน้ำ ในฤดูแล้งไม่ให้หลากล้นฝั่งท่วมป่าทุ่งป่าทามเป็นอันขาด และต้องเปิดให้น้ำหลากไหลในอัตราปกติของแม่น้ำเป็นระบบน้ำและระบบปลาในฤดูฝน มิฉะนั้นแล้วก็จะทำให้เกิดสงครามน้ำ เช่นเดียวกับกรณีเขื่อนปากมูลในอดีตและยังคุกรุ่นในปัจจุบัน ในหลายพื้นที่ที่มีความลาดชันในพื้นที่ต้นน้ำ สามารถทำฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check dam) เป็นระยะก็จะได้แหล่งน้ำขนาดเล็กที่อำนวยความสะดวกแก่ชุมชนในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวาง เหนือสิ่งอื่นใดอยากจะดำเนินการ เกือบกัก กัน กัน ทด แหล่งน้ำขนาดต่างๆ ในที่แห่งใดจะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมเสมอ

5. อนุรักษ์และพัฒนาน้ำซับ น้ำคำ น้ำขับ น้ำคำ คือ แหล่งน้ำผิวดินที่สามารถซึมซับอยู่ตลอดเวลาทุกฤดูกาล บางแหล่งรินไหลเป็นต้นลำธารไหลลงสู่แม่น้ำใหญ่ตลอดปี บางท้องถิ่นเรียก คำ บางท้องถิ่นเรียก ขับ ซึ่งมักจะเป็นที่ตั้งชุมชนที่มีชื่อขึ้นต้นด้วย คำ และ ขับ อยู่ทั่วไปในอีสาน เช่น ขับประดู่ (นครราชสีมา) คำน้ำแซบ คำไฮ (อุบลราชธานี) คำตากลำ คำบง คำบก ฯลฯ พื้นที่น้ำขับ น้ำคำ มักจะเป็นพื้นที่ลุ่มระหว่างพื้นที่เนินหรือโคกซึ่งเดิมเป็นป่าไม้หรือบางแห่งอาจเป็นพื้นที่ที่มีน้ำใต้ดินตื้นจนซึมซับถึงหน้าผิวดิน บริเวณที่เป็นคำและขับมักจะมีพืชพันธุ์ขนาดเล็กเฉพาะอย่างเป็นที่สังเกตได้ง่าย ส่วนต้นไม้ใหญ่โดยรอบกิ่งอกงามตลอดทั้งปี น้ำคำ และน้ำขับ

จึงเป็นแหล่งน้ำสำหรับคนที่เดินทางเข้าไปหาของป่าในแต่ละพื้นที่ในอดีต ในปัจจุบันถูกบุกรุกยึดครองเป็นพื้นที่ไร่นาแล้วเป็นส่วนใหญ่ นอกจากในพื้นที่ป่าสงวน วนอุทยานและอุทยานต่างๆ แหล่งน้ำซับน้ำคำเหล่านี้ต้องสงวน รักษาและพัฒนาพื้นที่ป่าสงวน รักษาและพัฒนาด้วยวิธีการที่เหมาะสม เช่น จัดทำที่เก็บกักน้ำทำคลองให้น้ำไหลสะดวก ทำฝายชะลอความชุ่มชื้น ปลูกต้นไม้ในพื้นที่ใกล้เคียงให้มากขึ้น ฯลฯ

6. นำน้ำใต้ดินมาใช้ ในอดีตชุมชนอีสานอาศัยน้ำใต้ดินจากบ่อน้ำ (สาบ) โดยแยกเป็นบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ ซึ่งมีทั้งบ่อน้ำส่วนกลางในวัดหรือที่สาธารณะ และบ่อน้ำส่วนตัวในสวนหลังบ้านหรือตามสวน ไร่ นา เพื่อนำน้ำมาอุปโภค บริโภค โดยการขนย้ายด้วยครุสานด้วยไม้ไผ่ทาด้วยชันผสมกับน้ำมันยาง ในภายหลังจึงมีถังน้ำทำด้วยสังกะสีมาแทน (ครุกะแปง) แต่ละบ้านจะมีโอ่งและตุ่มดินเผาบรรจุน้ำดื่มมาใช้ไว้ประจำทุกครัวเรือน การนำน้ำใต้ดินมาใช้ทันสมัยมากขึ้น สามารถเจาะสูบน้ำใต้ดินมาใช้อุปโภคบริโภคและการเกษตรอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในพื้นที่ขนาดเล็ก ทั้งนี้ต้องมีการสำรวจวิจัยน้ำใต้ดินในทุกพื้นที่อีสานให้ครอบคลุม เพื่อให้ทราบปริมาณและคุณภาพน้ำที่ชัดเจน เพราะในพื้นที่อีสานมีแร่โปแตสและหินเกลือ บางพื้นที่น้ำเค็มใช้ในการเกษตรไม่ได้ ข้อมูลพื้นฐานเรื่องดินเค็มจะสามารถสอบถามจากภูมิปัญญาชุมชน ปัจจุบันในหลายพื้นที่แหล่งน้ำประเภทหนอง บึง กุด ตะพัง และบ่อปลา ได้พัฒนาให้มีน้ำในทุกฤดูกาลตลอดปี ทำให้น้ำใต้ดินสูงขึ้นด้วยหลายพื้นที่จึงสามารถเจาะบ่อบาดาลสูบน้ำขึ้นมาใช้ทางการเกษตรในไร่นาได้ทั่วไป เช่น พื้นที่การปลูกหอมในจังหวัดศรีสะเกษ ปลูกพริกที่จังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ

7. ผันน้ำจากแม่น้ำและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เมื่อแม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม ห้วย หนอง บึง กุด ได้รับการพัฒนาให้มีน้ำมากขึ้นต่างกันตามศักยภาพของแต่ละแหล่ง จากแหล่งน้ำขนาดใหญ่มีน้ำมากก็สามารถจัดทำโครงการผันน้ำด้วยการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า และสร้างคลองส่งน้ำสู่พื้นที่การเกษตรของเกษตรกรได้ขนาดพื้นที่แตกต่างกัน ผสมผสานกับบ่อปลาซึ่งเป็นแหล่งน้ำส่วนตัวของแต่ละครอบครัว ก็จะช่วยพื้นที่การเกษตรนั้นๆ มีน้ำเพียงพอแก่การใช้ร่วมกันโดยเฉพาะพื้นที่เกษตรทฤษฎีใหม่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปปรับใช้ ทั้งนี้ประชาคมชุมชนเจ้าของพื้นที่จะต้องมีส่วนร่วมกันในทุกขั้นตอน ยอมเสียสละที่ดินเพื่อสร้างคูคลองและเสียค่าไฟฟ้าและค่าใช้สอยที่พึงมีส่วนร่วมกันในทุกขั้นตอนกับหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบ หยุดและยกเลิกโครงการประเภทที่ไปทำให้ และไปให้ทำ โดยสิ้นเชิง

8. สูบน้ำใต้เขื่อนปากมูลสู่เขื่อนสิรินธร น้ำปริมาณมหาศาลจากลุ่มน้ำชีและแม่น้ำมูลต้องไหลผ่านเขื่อนปากมูลอันโด่งดัง ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ 5 กิโลเมตร เหนือเขื่อนเพียงเล็กน้อยเป็นปากลำโดมน้อย ซึ่งเป็นที่สร้างเขื่อนสิรินธรอันเป็นเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อผลิตไฟฟ้าตลอดทั้งปี หากมีการผันน้ำตามแผนหมายเลข 2173 อ.สิรินธร-อ.โขงเจียม จากใต้เขื่อนปากมูลสู่ยอดเนินของเส้นทางแล้วปล่อยน้ำตามลำธารเล็กๆ ที่ไหลลงสู่เขื่อนสิรินธรก็จะสามารถ

เพิ่มน้ำเขื่อนสิรินธรได้ตลอดทั้งปี เพื่อใช้น้ำผลิตไฟฟ้าทั้งที่เขื่อนสิรินธรและเขื่อนปากมูล น้ำบริเวณใต้แก่งตะนะที่สูบกลับมีระดับเดียวกับแม่น้ำโขง สามารถสูบได้ตลอดปี น้ำที่สูบคืนไปเติมเขื่อนสิรินธรจะสามารถนำไปผลิตไฟฟ้าที่เขื่อนสิรินธร และไหลลงสู่แม่น้ำมูลเพื่อผลิตไฟฟ้าที่เขื่อนปากมูลในช่วงที่ปิดเขื่อน 8 เดือนของทุกปี ทั้งยังสามารถเพิ่มศักยภาพในโครงการสูบน้ำเพื่อการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลกระทบต่อธรรมชาติและแนวท่อประมาณ 10 กิโลเมตรแทบไม่มีเลย เพราะเดินท่อตามแนวถนนในเขตอุทยานผาแต้มถึงปลายลูกเนิน แล้วปล่อยไหลลงลำธารสู่เขื่อนสิรินธร

9. เพิ่มศักยภาพของเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ พื้นที่อีสานที่เหมาะสมแก่การสร้างเขื่อนไม่มีอีกแล้ว หากคิดจะสร้างเขื่อนจะมีผลกระทบทางธรรมชาติและสังคมมากมาย ซึ่งจะได้รับการต่อต้าน ดังเช่นกรณีเขื่อนปากมูลและเขื่อนราษีไศล เขื่อนที่สร้างไว้แล้วที่สำคัญ เช่น เขื่อนมูลบน เขื่อนลำนางรอง เขื่อนห้วยเสนงฯ นอกจากนั้นเป็นอ่างเก็บน้ำใหญ่เล็กมากมายกระจายอยู่ในทุกจังหวัดทั่วอีสาน เขื่อนและอ่างเก็บน้ำเหล่านี้หากได้หาทางเพิ่มศักยภาพในการเก็บกักน้ำให้มากขึ้น โดยไม่กระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ก็สามารถเก็บน้ำฝนได้อีกนับพันล้านลูกบาศก์เมตร เช่น เขื่อนลำปาว จ.กาฬสินธุ์ มีปริมาณความจุ 1,430 ล้านลูกบาศก์เมตร ก็สามารถเพิ่มความจุได้อีก 510 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นประมาณ 1,940 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นต้น ทั้งนี้เขื่อนใหญ่ๆ และอ่างเก็บน้ำหลายแห่งก็ทำให้ลำน้ำที่รวบรวมน้ำลงเขื่อนตื้นเขิน จะต้องได้รับการขุดลอกให้ลึกพอที่จะเป็นแหล่งน้ำต้นทุนสำหรับผลิตน้ำประปาของชุมชนรอบเขื่อนและอ่างเก็บน้ำด้วยจะไม่ได้มีข่าว “ลำปาวเหือด-น้ำพองแห้ง ประปาหน้าแล้งวิกฤติ” ให้ได้ยินทุกปี

แนวทาบบริหารจัดการน้ำเพื่อการพัฒนาอีสาน

เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาแหล่งน้ำในอีสานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการบริหารจัดการ ดังนี้

1. มีการวิจัยลุ่มน้ำย่อยในแต่ละพื้นที่ให้ครอบคลุมทั้งอีสาน เพื่อให้ได้ข้อมูลในการนำไปวางแผนในการบริหารจัดการแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบ มีความจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยแหล่งน้ำทั้งระบบ เช่น ในลุ่มแม่น้ำมูลก็ต้องมีการวิจัยลุ่มน้ำลำตะคองลำพระเพลิงลำจักราช ลำปลายมาศ ลำชี ห้วยทับทัน ห้วยสำราญ ห้วยชะยุ่ง ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย ลำเชียงไกร ลำสะเทต ลำน้ำเสียว ลำเซบาย ลำเซบก ห้วยดุงสูง ผลการวิจัยจะทำให้ได้ข้อมูลลุ่มแม่น้ำมูลทั้งหมด และสามารถดำเนินการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ด้วยวิธีการต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมเป็นระบบ ทั้งนี้ให้สถาบันอุดมศึกษาในแต่ละพื้นที่เข้าร่วมดำเนินการ

2. มีการประสานงานของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการน้ำ การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ไม่ต่างคนต่างทำเช่นในอดีต นับตั้งแต่ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับอำเภอ ระดับจังหวัด จนถึงหน่วยงานระดับชาติเพื่อให้สามารถวางแผนและดำเนินการพัฒนาลุ่มน้ำได้ในระยะสั้นและระยะยาว

3. จัดงบประมาณเพื่อบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอ งบประมาณในการบริหารจัดการน้ำ มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาอีสาน จึงเป็นเรื่องที่ถูกต้องและน่าชื่นชมที่รัฐมนตรีและโครงการจัดหาแหล่งน้ำอีสานด้วยงบประมาณมหาศาล หากใช้วิธีคิดและวิธีการที่นำเสนอมานี้ ก็จะสามารบริหารจัดการน้ำในอีสานได้อย่างกระจายถึงทั่วครัวเรือนอย่างมั่นคงและยั่งยืน

4. พัฒนาเกษตรกรอีสานให้ใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรอีสานทำนาเป็นหลัก การทำไร่ทำสวนเป็นรอง การบุกเบิกป่าเพื่อทำไร่ปอ ไร่มัน ไร่ข้าวโพด ไร่อ้อย เป็นเกษตรเชิงเดี่ยวเกิดขึ้นหลังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนี้เอง แม้ปัจจุบันนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ก็คงทำนาและเป็นนาแบบบรรพกาล แต่ใช้ปุ๋ยและสารเคมีมากขึ้น เนื่องจากที่นาอีสานส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ลาดเอียงตามลักษณะลูกคลื่นลอนตื้นและที่ราบแคบๆ ตามแนวลุ่มน้ำ ลำห้วย จึงเกิดระบบการควบคุมน้ำด้วยคันนา (คันแท) กันเป็นแปลงนาเล็กๆ ในนาแต่ละผืน (Log Irrigation) และมีร่องระบายน้ำกลางแปลงนา (ห้องเหมือง) เพื่อควบคุมน้ำการไหลของน้ำให้มีประสิทธิภาพที่สุด นาพื้นที่ 25 ไร่ จะมีพื้นที่คันนารวมแล้วประมาณ 2-2.5 ไร่ เบื่องแรกที่สุดจึงต้องมีการปรับปรุงแปลงนาใหม่ให้มีพื้นที่ใหญ่ขึ้น แต่ละแปลง (ไ้่นา) ถูกปรับให้ราบเสมอกัน ชั่งน้ำได้มากขึ้น สามารถใช้เครื่องจักรได้สะดวกขึ้น เมื่อมีระบบน้ำเข้าสู่ที่นาก็สามารถควบคุมน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญที่สุดคือ เกษตรกรจะต้องได้รับการพัฒนาให้ใช้พื้นที่นาซึ่งจะถูกแบ่งเล็กลงทุกวัน ให้คุ้มค่าด้วยเกษตรกรรมผสมผสานหรือทฤษฎีใหม่ สามารถใช้เทคโนโลยีและวิธีการทำเกษตรแผนใหม่ได้อย่างเหมาะสม ให้ **ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ในเล้ามีเป็ดมีไก่ ในไร่นาสวนมีพืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น ในคอกมีหมู วัว ควาย มีอาชีพรอง อาชีพเสริม (OTOP) เติบโตด้วยการร่วมกัน** ชื้อ ร่วมกันขาย **สู่เป้าหมายคือสหกรณ์ชุมชนและสวัสดิการ**

5. มีกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ ปัจจุบันอาจมีกฎหมายๆ ฉบับที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ นอกจากยังไม่บังคับใช้อย่างจริงจังแล้วยังล้าสมัยอีกด้วย จึงมีกฎหมายที่ให้สิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่กระจายสู่ชุมชน ให้สิทธิชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชน เช่น การกำหนดเขตและออกเอกสารสิทธิ์แหล่งน้ำในชุมชน สิทธิในการใช้น้ำ การกำจัดมลพิษทางน้ำ ฯลฯ เพราะปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำนั้นวันจะมีขึ้นอย่างกว้างขวาง กฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำซึ่งรวมถึงกฎกติกาที่ประชาคมแต่ละชุมชนกำหนดขึ้น จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

6. จัดให้มีการติดตามผลโครงการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาแหล่งน้ำในอีสาน ทั้งที่ทำแล้วจะดำเนินการต่อไป ควรมีโครงการบริหารจัดการต่อเนื่อง โดยองค์กรที่รับผิดชอบ ในแต่ละพื้นที่ในเขตจังหวัด อำเภอ ตำบล ปัจจุบันนี้ได้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นแล้ว จึงเป็นภารกิจของประชาคมท้องถิ่นจะได้ร่วมมือกันวางแผนและพัฒนาแหล่งน้ำของแต่ละพื้นที่ มีการติดตามผลการพัฒนาของแต่ละโครงการ และหาแนวทางพัฒนาต่อเนื่องร่วมกัน อะไรที่ เหลือบอกว่าแรงที่จะดำเนินการได้จึงค่อยขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบในระดับ สูงขึ้นต่อไป

7. ธรรมชาติให้มีการปลูกต้นไม้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง แหล่งเก็บน้ำธรรมชาติที่ยั่งยืน ที่สุดคือป่า แต่พื้นที่ป่าอีสานได้ถูกทำลายลงเกือบจะสิ้นเชิงภายในห้าทศวรรษที่แล้วมา จึงมีความ จำเป็นจะต้องดำเนินการทุกวิถีทางให้มีการสงวนรักษาป่าที่ยังคงเหลืออยู่ และธรรมชาติให้มีการปลูก ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ กันอย่างกว้างขวางจริงจัง ทุกอำเภอควรมีต้นไม้ประจำอำเภอ ทุกจังหวัดก็มีต้นไม้ประจำจังหวัด ในทุกชุมชนควรมีป่าชุมชนที่ในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาและใช้ ประโยชน์ร่วมกัน ตามถนนทุกสายควรมีต้นไม้ด้วยต้นไม้ หลังจากโครงการอีสานเขียวมีแนวโน้ม ดีขึ้นมาก ควรดำเนินการต่อเนื่อง

อนึ่ง อีสานมีลักษณะป่าเฉพาะที่ไม่มีในสารบบของกรมป่าไม้ คือ “ป่าบุงป่าทาม” เป็น สังคมพืชพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่ขึ้นในพื้นที่ริมน้ำในภาคอีสาน น้ำจะเจิ่งนองในบริเวณป่าบุงป่าทามในฤดู น้ำหลาก ชาวบ้านอีสานเรียกว่า น้ำออกแก่ง น้ำจะท่วมบริเวณป่าบุงป่าทามอยู่ 2-3 เดือน พืชพันธุ์ ส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กทนน้ำท่วมได้หลายเดือน ขณะน้ำท่วมเป็นที่เจริญเติบโตของปลา หอย กุ้ง และสัตว์น้ำต่างๆ เมื่อน้ำลดป่าบุงป่าทามจะกลายเป็น ซูเปอร์มาร์เก็ต ของชาวบ้าน ในฤดูแล้ง ชาวอีสานลงไปทามคือไปหาปลา กุ้ง หอย กบ เขียด นก หนู เห็ด และพืชผักต่างๆ เพื่อเลี้ยงชีวิต ในแต่ละวัน ขณะเดียวกันก็เป็นที่เลี้ยงวัว ควาย เป็นที่สาธารณะที่ทุกคนมีสิทธิ์ ปัจจุบันได้มีการ บุกรุกออกเอกสารสิทธิ์โดยนายทุนกันทั่วไป ชุมชนควรมีการกำหนดเขตให้เป็นป่าบุงป่าทาม ชุมชนเพื่อคงไว้ให้เป็นการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช เป็นซูเปอร์มาร์เก็ต และรักษาความชุ่มชื้นของ ชุมชนให้ยั่งยืนสืบไปคู่กับป่าโคก ป่าดง และป่าไม้ในหัวไร่ปลายนา

บทสรุป

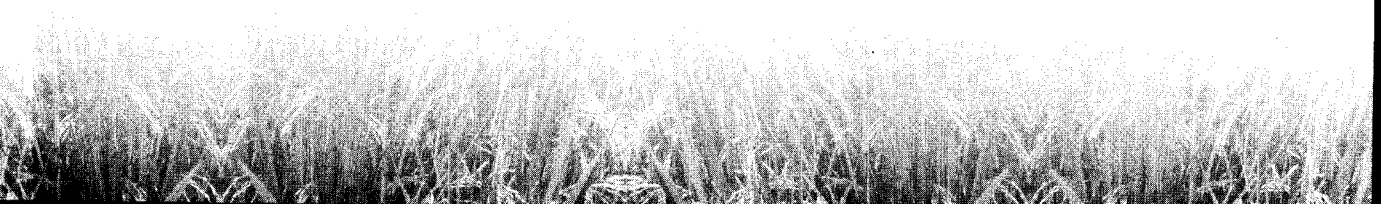
ในบรรดาลุ่มน้ำขนาดใหญ่ในประเทศไทย 25 ลุ่มน้ำ ระบบลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล มีขนาดพื้นที่ รับน้ำที่ใหญ่ที่สุด ลุ่มน้ำโขงในแอ่งสกลนคร (อีสานเหนือ) 50,670 ตารางกิโลเมตร ลุ่มน้ำโขง- มูล-ชี ในแอ่งโคราช (อีสานกลางและอีสานใต้) 119,180 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่ลุ่มทั้งหมด ในอีสาน 169,850 ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยไหลออกจากลุ่มน้ำประมาณ 45,600 ล้าน

คิวบิกเมตร น้ำปริมาณมหาศาลที่ไหลออกจากอีสานสู่แม่น้ำโขงหากสามารถบริหารจัดการด้วยวิธีการต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้วก็จะสามารถเก็บกักรักษาน้ำให้กระจายทุกพื้นที่ทั่วอีสานและสามารถอำนวยความสะดวกในการอุปโภคและการเกษตรกรรมอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานเพื่อการพึ่งตนเอง สามารถพัฒนาสู่การนำเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้อย่างกว้างขวางต่อไป สามารถดำเนินการได้ทันทีโดยการกระจายงบประมาณสู่องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัดในปริมาณที่เหมาะสมในแต่ละปี ให้ชุมชนในแต่ละลุ่มน้ำเข้ามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง โดยมีมหาวิทยาลัยในแต่ละพื้นที่เป็นที่ปรึกษาทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีงบประมาณมหาศาลที่จะนำไปผันน้ำจาก สปป.ลาวลอดใต้แม่น้ำโขงสู่อีสาน หากได้นำมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำซึ่งมีอยู่อย่างมากมายเหลือเฟือด้วยวิธีการต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ก็สามารถจัดภัยแล้งที่คุกคามอีสานอยู่หลายชั่วอายุคนมาแล้วให้หมดลงอย่างสิ้นเชิงและยั่งยืนตลอดไป และที่สำคัญยิ่งกว่าการมีน้ำอย่างเพียงพอในอีสานคือ **คนอีสานต้องหัวเขียว อันได้แก่ หัวใจเขียวด้วยอุดมการณ์การพัฒนาตนเองได้ในถิ่นฐานบ้านเกิด หัวสมองเขียว ด้วยความรู้ วิธีคิด ปัญญา และเทคโนโลยีต่าง ๆ อย่างเพียงพอ จิตใจเขียวด้วยคุณธรรม ขยันอย่างฉลาด ประหยัด และออม ร่วมมือกัน พึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีในถิ่นอีสาน ซึ่งในอนาคตจะเป็นถิ่นที่ผลิตธัญพืชที่สำคัญสำหรับคนไทยและชาวโลกต่อไป**

เอกสารอ้างอิง

- ประกอบ วิโรจน์บุญ อุทวิทยาของน้ำผิวดิน ขอนแก่น คลังนานาวิทยา 2549, 215 หน้า.
- ประกอบ วิโรจน์บุญ และธิดารัตน์ ดิยะจามร “สภาวการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในประเทศไทย” ในวารสารวิศวกรรมสาร มช. ปีที่ 24 ฉบับที่ 2, ก.ค. - ธ.ค. 2540 หน้า 14.
- ประจักษ์ บุญอารีย์ แนวคิดที่มีต่ออีสานของบุคคลสำคัญชาวอีสาน ขึ้นส่วนทางปัญญา เพื่อการพัฒนาชนบทอีสาน อันดับ 28, 2539, 13 หน้า อัดสำเนา
- _____. ภูมิศาสตร์อีสาน ขึ้นส่วนทางปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสานอันดับ 2, 2535, 8 หน้า อัดสำเนา
- ประจักษ์ บุญอารีย์ “อุบลราชธานี : อุอารยธรรมลุ่มน้ำโขง-ชี-มูล” ในเอกสารที่ระลึกเนื่องในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษกอุบลราชธานี สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี 11 ธันวาคม 2544, หน้า 24-38.

- _____ กัยแล้งอีสาน : การแก้ไขในระยะยาว ขึ้นส่วนทางปัญญาเพื่อพัฒนาอีสาน อันดับ 4, 2539, 9 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ แม่น้ำมูล : สำคัญเกินกว่าที่ปิดปากพัฒนา ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาอีสาน อันดับ 5, 9 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ อีสานเขียวได้และเขียวตลอดไป ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน อันดับ 3, 2536, 14 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ สงครามน้ำ ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน อันดับ 3, 2535, 4 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ น้ำคือชีวิต ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน อันดับ 4, 2535, 1 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ บทเรียนวิกฤติ พอง-ซี-มูล ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน อันดับ 5, 93 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ ทาม : ซุปเปอร์มาเก็ตชนบทอีสาน ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน อันดับ 30, 2542, 6 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ ทด : ทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำอีสาน ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน อันดับ 31, 2542, 3 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ น้ำท่วมอุบลราชธานีมาจากไหน ขึ้นส่วนภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาอีสาน อันดับ 34, 2545, 4 หน้า. อัดสำเนา
 - _____ “แนวทางและยุทธวิธีในการพัฒนาอีสาน” ในเอกสารประกอบการสอนรายวิชา 1025401 ท้องถิ่นศึกษา หน้า 403-432 มหาวิทยาลัยราชธานี 2551.
- สนั่น ชูสกุล (บรรณาธิการ) ป่าทามป่าไทย โครงการฟื้นฟูที่ชุ่มน้ำ เอ็ดดิสัน โปรดักส์ 2544, 303 หน้า.
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) อนุภาค
ลุ่มน้ำโขง : ประเด็นการเคลื่อนไหวและความก้าวหน้า โครงสร้างการชีวิตสาธารณะ :
 อุบลราชธานี (ฮักแพง-แปงอุบล) 14 หน้า. อัดสำเนา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน กับความเป็นโลกาภิวัตน์

1. นำ

บนพื้นที่ 170,128 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณร้อยละ 33.12 ของพื้นที่ประเทศ อีสาน เป็นศูนย์กลางของอุษาคเนย์และเป็นแหล่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขงที่มีพัฒนาการสืบต่อกันมาหลายพันปี เป็นเขตสะสมที่มีชุมชนหลายเผ่าหลายพันธุ์ตั้งหลักแหล่ง จึงทำให้มีภูมิปัญญาที่แต่ละกลุ่มได้สะสมสืบเนื่องากันอย่างมากมาย ในยุคที่มีมนุษย์ต้องเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในโลกต่อแต่นี้ไป จักเป็นยุคที่ทุกประเทศทั่วโลกและคนในแต่ละถิ่นกลับไปเรียนรู้ตนเอง พร้อมๆ กับการเรียนรู้ วัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นเพื่อให้เข้าใจชนชาติอื่น เพื่อที่จะร่วมกันเผชิญปัญหาในโลกยุคไร้พรมแดนในปัจจุบันและอนาคต กระแสภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้ก่อตัวขึ้นเป็นกระแสได้วัฒนธรรมกระแสหลักในช่วงสองทศวรรษที่แล้วจะโตขึ้นเรื่อยๆ พร้อมๆ กับการล่มสลายของพลังกระจุก รวมศูนย์และเผด็จการในด้านการเมืองการปกครอง ความจำเป็นของการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เฉพาะกรณีอีสานซึ่งในอดีตเคยเป็นเสมือนถิ่นลับแล และเป็นเขตที่มีความล่อแหลมต่อความมั่นคงของชาติตลอดรอบ 100 ปี ผ่านมา ยังมีภูมิปัญญาและสิ่งต่างๆ ที่จะเรียนรู้มากมาย การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอีสานด้านต่างๆ ในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องท้าทายและช่วยเปิดเผยให้เห็นโฉมหน้าที่แท้จริงของชุมชนและผืนแผ่นดินอีสานด้านต่างๆ ชัดเจนขึ้นต่อไป

2. เข้าใจคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดร.เอกวิทย์ ณ กลาง (2540 : 12) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ซึ่งกลุ่มชนหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมได้มีการพัฒนาการสืบสานกันมา

ภูมิปัญญาเป็น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลจากการใช้สติปัญญาปรับตัวกับภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นๆ ตั้งหลักแหล่ง ถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้ติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมของบริบททางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ

เสรี พงศ์พิศ (2529) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง รากฐานความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญา มีสองลักษณะ คือ ส่วนที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ ปรัชญาการดำเนินชีวิต คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน หัตถกรรม ดนตรี ฯลฯ

ธวัช ปุณโณทก (2531) กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้าน ที่เรียนรู้จากประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือประสบด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมต่อกันมา”

ประเวศ วะสี (2536 : 21) “ภูมิปัญญาท้องถิ่น สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจน จากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีวัฒนธรรมเป็นฐาน มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่งและเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุนิยม”

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง และวิศน์ ศิลตระกูล (2533 : 211) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง ความรู้ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรม สั่งสม และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือความรู้ประสบการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งเรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความรู้เสริมสร้างความสามารถ ทำให้คนมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความสามารถ ทำให้คนมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์ และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2537 : 88) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ อันแสดงถึงความชาญฉลาดที่ได้สะสมด้วยประสบการณ์มาเป็นเวลาหลายปี สืบทอดจากบรรพชนไทย และเป็นประโยชน์แก่ลูกหลาน

ยี่งอง เทาประเสริฐ (2542 : 11) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ การปรับตัว การเลือกสรร ประยุกต์ และสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเฉพาะแสดงถึงความเป็นท้องถิ่น ที่เชื่อมโยงกันเป็นองค์กรรมกับทุกๆ เรื่องในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

กรมวิชาการ (2540 : 5) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถของชีวิตที่ชาวบ้านสั่งสมสืบทอดกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการ ปรับตัว เรียนรู้ หรือมีการสืบทอดต่อคนรุ่นใหม่ ทำให้ชุมชนอยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

หากพิจารณาความหมายต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้ความสามารถ ความชัดเจน ความชาญฉลาดที่คนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ได้สั่งสม เรียนรู้ กระจาย แลกเปลี่ยนและสืบทอดต่อกันมา เพื่อปรับตัวและดำรงชีวิตในระบบนิเวศ

หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมวัฒนธรรม ทั้งในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งอยู่และแลกเปลี่ยนสังสรรค์กับคนกลุ่มอื่นที่ได้ติดต่อสัมพันธ์กัน

3. ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : 236) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้

4 ลักษณะ คือ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาเป็นระบบความรู้ที่ไม่ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์ฉะนั้นในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวนั้นไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างไร
2. การสั่งสม และการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจายความรู้ โดยการนำความรู้มาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัว คนๆ หนึ่งซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นๆ ต่อมาได้ได้อย่างไร
3. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ แต่พบว่ามีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง
4. การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

กิตติพิศ ศิริสูตร (2538 : 11) กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ฯลฯ
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความเชื่อของสังคม โดยอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหา เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัตถุ เช่น เรือนชาบ้าน เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีความสะดวกสบายตามสภาพ
5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม เช่น การกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติตัวของบุคคลในครอบครัว จนทำให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540 ช : 1) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
2. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับ สิ่งเหนือธรรมชาติ

ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนั้น จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ และการบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆ ส่วนลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและ นันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ

นิภา มานะการ และสุชาดา วราห์พันธ์ (2541 : 88) ได้สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา ท้องถิ่นไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น
2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกายใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
3. มีความเคารพผู้อาวุโส เพราะถือว่าอาวุโสมีประสบการณ์มาก

อาพันธ์ กาญจนพันธ์ (2542 : 15, อ้างถึงใน จตุพิตร บรรณสาร 2545 : 17) กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นระบบหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่าง วัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ระบบคือ

1. ระบบคุณค่า หมายถึง ศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ ที่สร้างสรรค์ มีการแสดงออกในรูปของจักรวาล ความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความ อุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของการเคารพต่อส่วนรวม และ เพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

2. ระบบภูมิปัญญา เป็นระบบที่ครอบคลุมวิถีคิดของสังคมไทย เป็นการจัดการความ สัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งปรากฏในรูปของ กระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคม ท้องถิ่นเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม

3. ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรีและสิทธิความเป็นมนุษย์ที่จะเสริมสร้างความ มั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชนเพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่ และถ่ายทอด ภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักการของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์

ความเป็นธรรมและยั่งยืนของธรรมชาติ เพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเองเมื่อต้องเผชิญหน้ากับการครอบงำจากภายนอก

กรมวิชาการ (2539 : 16) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะคือ

1. เป็นความคิด ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานองค์ความรู้ที่สั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. เป็นผลงานศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบต่อกัน
3. เป็นการประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. เป็นแนวคิดหลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

จากข้อคิดของท่านต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วพอสรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. เป็นความคิด ความเชื่อ ความรู้ ความสันทัดจัดเจน ที่เป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่น ทั้งนี้ อาจมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับท้องถิ่นอื่นที่ได้ปะทะสังสรรค์กัน
2. เป็นระบบคุณค่าของท้องถิ่นที่มาจากรากฐานความเชื่อทางศาสนา ธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ เช่น ระบบคุณค่าของอีสานมีความผสมผสานอยู่อย่างแยกกันไต่ยาระหว่างความเชื่อในพุทธศาสนา-พราหมณ์-ผีและธรรมชาติ เป็นต้น
3. เป็นระบบภูมิปัญญา อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสังคมท้องถิ่น และคนกับธรรมชาติ
4. เป็นระบบอุดมการณ์อำนาจ อันได้แก่ ศักดิ์ศรีและสิทธิในความเป็นมนุษย์ เป็นพลังให้เกิดความมั่นใจให้กับคนและชุมชนท้องถิ่น
5. มีการสั่งสม สืบสาน ถ่ายทอดและการกระจายจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องยาวนาน
6. มีผลงานภูมิปัญญาทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม เช่น บ้านเรือน ศาสนาการ ศิลปกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ ความรู้ ความคิด ผลผลิต พิธีกรรม ฯลฯ
7. มีการสังสรรค์แลกเปลี่ยนกับท้องถิ่นอื่นอย่างต่อเนื่องยาวนาน
8. เป็นระบบความรู้ที่ไม่มีการพิสูจน์ยืนยันว่าเป็นวิทยาศาสตร์ แม้ผลผลิตที่เป็นวัตถุจำนวนมากได้อาศัยหลักวิทยาศาสตร์ในการสร้างสรรค์ โดยผู้ที่ประดิษฐ์คิดค้นเองก็ไม่ทราบว่าเป็นหลักวิทยาศาสตร์

9. ไม่มีสถาบันในการศึกษาถ่ายทอด แต่หากมีผู้อาวุโสหรือปราชญ์ชาวบ้านที่สั่งสมไว้เป็นผู้ถ่ายทอด โดยอาศัยความศรัทธาอย่างสูงเป็นจุดเริ่มต้นและสื่อในการเรียนรู้

10. มีการปรับปรนกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการนำมาใช้กับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาหลายอย่างอาจลบลือนและสูญหายไป เพราะไม่สามารถปรับปรนให้เข้าได้กับวิถีเทคโนโลยีสมัยใหม่

4. สาขาของภูมิปัญญา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 24-25) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 สาขา ซึ่งสามารถอนุโลมใช้แบ่งสาขาภูมิปัญญาอีสาน ดังนี้

4.1 สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความรู้ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ได้ เช่น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน แก้ปัญหาผลผลิตต่างๆ และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

4.2 สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภค อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

4.3 สาขาแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน

4.4 สาขาจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

4.5 สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

4.6 สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

4.7 สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม หัตถศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

4.8 สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน ศาสนา การศึกษา ตลอดจนองค์กรอื่นๆ ในสังคมไทย

4.9 สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

4.10 สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ

5. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ภูมิปัญญาอีสานมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งต่อภูมิภาคอีสานเองและประเทศชาติดังต่อไปนี้
คือ

5.1 ภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ทั้งนี้ต้องพัฒนาให้คนมีภูมิปัญญาคู่กับภูมิธรรม เพื่อสร้างคนสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง

5.2 สร้างความภูมิใจในศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของท้องถิ่น ภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นคือรากเหง้าของแต่ละท้องถิ่น ที่แสดงถึงศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของท้องถิ่น และของชาติด้วย

5.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานสามารถปรับปรนและประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นฐานของสันติสุขของสังคมประเทศชาติโดยรวม

5.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความสมดุระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความสงบสุขทางสังคมอย่างยั่งยืน

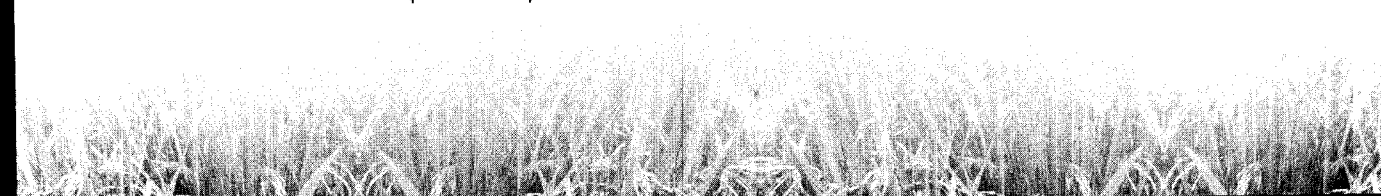
5.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานสามารถนำไปพัฒนาวิถีชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี พัฒนาครอบครัวให้มั่นคงและเป็นสุขอย่างยั่งยืน พอดีและพอเพียง

5.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเป็นชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน

5.7 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกลักษณ์ประจำของแต่ละท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นมักจะมีเอกลักษณ์เชิงวัตถุ คุณลักษณะ ความรู้ ความคิด ความเชื่อประจำท้องถิ่น อีสานก็มีเอกลักษณ์ของแต่ละชาติพันธุ์และท้องถิ่นไม่เหมือนกัน

5.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคมในแต่ละถิ่น ที่เป็นฐานทรัพยากรในตัวคนและชุมชนที่สามารถแปรเป็นผลได้ทางเศรษฐกิจของบุคคลและครอบครัวซึ่งเป็นอาวุธสำคัญในการขจัดความยากจน

5.9 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับถิ่นอื่นเพื่อให้เกิดการปรับปรนและพัฒนาบุคคลและชุมชนท้องถิ่น

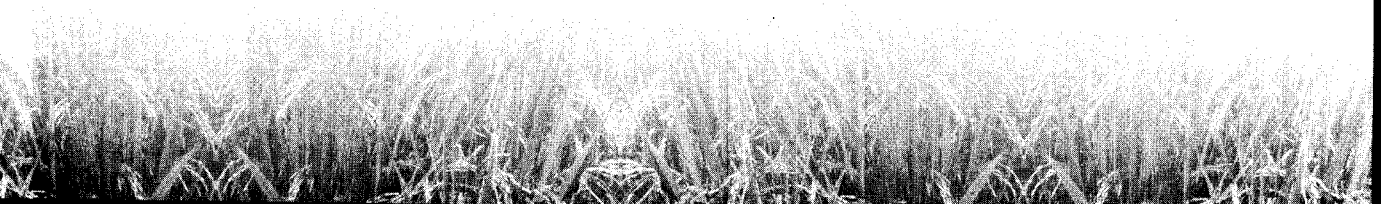

ภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้จะมีความสำคัญอย่างยิ่งดังที่กล่าวมาแล้ว จะต้องควบคู่ไปกับระบบ ภูมิธรรมของบุคคลและท้องถิ่นด้วยเสมอ ระบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมิได้แยกจากระบบภูมิธรรมของ สังคมชุมชน จึงดูเหมือนภูมิธรรมกับภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่ผสมผสานเป็นสิ่งเดียวกัน

6. ความหลากหลายและผสมกลมกลืนคือเอกลักษณ์ภูมิปัญญาอีสาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน จะมีลักษณะเฉพาะตัวค่อนข้างมาก มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกับ ภูมิปัญญาของกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง นับเนื่องจากตอนใต้ของจีน ตอนเหนือของพม่า ล้านนา หรือภาคเหนือของไทยและล้านช้างหรือในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะ ที่โดดเด่นของภูมิปัญญาอีสานคือ ความหลากหลายและผสมกลมกลืน ทั้งนี้เนื่องจากอีสานในอดีต เป็นดินแดนปิด เป็นพื้นที่ยกสูงขึ้นจากภาคกลางและประเทศกัมพูชา ระหว่าง 100 - 200 เมตร มีภูเขาและป่าโอบล้อมรอบทั้งทางด้านที่ติดต่อกับภาคเหนือและภาคกลาง หรืออาณาจักรสุโขทัย ออยุธยาและรัตนโกสินทร์ในอดีต ทางด้านทิศใต้ติดกับกัมพูชาก็ปิดกันโดยเทือกเขาตองรัก ส่วนทาง ด้านที่ติดกับอาณาจักรล้านช้างหรือประเทศ สปป.ลาว ปัจจุบันก็ถูกกันโดยแม่น้ำโขง โดยสภาพ ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางอาณาจักรที่มีอำนาจถึง 4 อาณาจักร คือ ล้านนา, ล้านช้าง, พระนคร (เขมร) ราชอาณาจักรสยาม (อยุธยา-รัตนโกสินทร์) และยังมี ญวน พม่าและจีน ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านที่มี เหตุบาดหมางทำให้เกิดศึกสงครามกันเกือบตลอดเวลา เป็นเหตุให้กลุ่มชนหลากหลายเผ่าพันธุ์อพยพ โยกย้ายทั้งที่เป็นการหนีภัยสงครามและถูกกวาดต้อนเข้ามาสู่อีสานเพื่อความปลอดภัย จนทำให้ อีสานเป็น เขตสะสมของกลุ่มชนกว่า 20 เผ่าพันธุ์ อยู่รวมกันนับเนื่องมานานหลายศตวรรษ ก่อนที่เป็น อีสาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยปัจจุบัน เช่น ลาวพวน ลาวเวียง ผู้ไทย ลาวกาว ย้อ แสก โซ่ กะเลิง ส่วย เขมร ข่า ไทยโคราช จีน ญวน อินเดีย และปัจจุบันยังมีชาวตะวันตก จำนวนมากมาแต่งงานกับหญิงชาวอีสาน

สืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ยุคที่กระแสจักรวรรดินิยมล่าเมืองขึ้น คุกคามอินโดจีน จนถึงยุคปฏิรูปในรัชกาลที่ 5 สู่ยุคความขัดแย้งทางลัทธิการเมืองหรือสงครามเย็น จนถึงปัจจุบัน อีสานได้ถูกให้ความสำคัญทั้งในมิติที่เป็นจุดยุทธศาสตร์และพื้นที่เป้าหมายในการ ศึกษาและการเมือง จนทำให้พบความจริงหลายประการเกี่ยวกับอีสานที่สำคัญคือ **ความไม่รู้จัก อีสานอย่างแท้จริง** ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการศึกษาวิจัยเพื่อค้นพบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ทั้งเรื่อง **ของคนอีสาน สังคมวัฒนธรรม และธรรมชาติ ภูมิปัญญาอีสาน** เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำทนายและ น่าสนใจในการศึกษาค้นคว้า วิจัย

7. แหล่งภูมิปัญญาอีสาน

แหล่งภูมิปัญญาอีสาน ที่สำคัญคือ

7.1 วัดพุทธศาสนา ชาวอีสานเกือบทั้งหมดนับถือพุทธศาสนา มีความเชื่อพื้นฐานที่ผสมกลมกลืนระหว่างพุทธศาสนา-พราหมณ์-ผีสงเทวดาและธรรมชาติ วัดวาอารามจึงเป็นแหล่งภูมิปัญญาอีสานที่สำคัญที่สุด เป็นสถาบันที่เป็นศูนย์รวมศิลปวัตถุและวรรณกรรมต่างๆ และเป็นสถาบันการศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาทั้งปวง โดยเฉพาะก่อนมีการตั้งโรงเรียนสมัยใหม่ขึ้นในอีสาน (แห่งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2440 คือ โรงเรียนอุบลวิทยาคม วัดสุปฏิหาราม จังหวัดอุบลราชธานี) วัดจำนวนมากเป็นสำนักเรียน หลักสูตรมูลกัจจายน์ ซึ่งใช้อักษรขอม อักษรธรรมและอักษรไทยน้อย เพื่ออ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น และสามารถเรียนรู้ภูมิปัญญาต่างๆ จากหนังสือก้อมและวรรณกรรมอีสาน และวัดยังเป็นสถาบันศิลปะแขนงต่างๆ ยาสมุนไพรพื้นบ้านและอาชีพต่างๆ ฯลฯ

7.2 ภูมิปัญญาบุคคล ได้แก่ ผู้รู้และผู้มีความสามารถในด้านต่างๆ ซึ่งส่วนมากก็ได้ศึกษาเล่าเรียนสืบต่อกันมาจากวัดหรือผู้รู้ของแต่ละชุมชน หรือเรียนรู้จากครูบาอาจารย์ต่างชุมชน ซึ่งชาวอีสานเรียกแหล่งภูมิปัญญาเหล่านี้ว่า “หมอ...” เช่น หมอมวย, หมอลำ, หมอแคน, หมอยา, หมอฮูฮ่า (หมอดู) หมอธรรม ฯลฯ หากเป็นผู้คงแก่เรียนและมีความรอบรู้รอบด้านเรียกว่าพหูสูตรบุคคลเหล่านี้มีหน้าที่ให้บริการและสั่งสอนศิษย์ แก่ลูกหลานผู้ที่มีความเหมาะสมและประสงค์จะสืบทอดภูมิปัญญา และครูหรือหมอเหล่านี้พิจารณาเห็นว่า เป็นผู้เหมาะสม ที่สำคัญที่สุดคือการปฏิบัติตามจรรยาบรรณ ของสิ่งที่เรียนได้อย่างเคร่งครัด (ชะล่า)

7.3 สถานที่ผลิตหรือสถานประกอบการของชาวบ้าน ในแทบทุกหมู่บ้านจะมีกิจกรรมเด่นๆ ของชุมชนอยู่ทั่วไป เช่นเป็นแหล่งปั่นหม้อและเครื่องปั้นดินเผา ทอผ้า ปั่นอิฐและดินช่อ ช่างเงิน ช่างคำ (ทองคำ) ช่างเหล็ก ช่างแกะสลัก ช่างลิ้ม (โบสถ์) ช่างจักสาน สวนผลไม้ แหล่งจับปลา ปอเกลือสินเธาว์ ฯลฯ ทั้งนี้สถานที่เหล่านี้ อาจจะเป็นสถานที่ส่วนบุคคลหรือที่สถานประกอบการสาธารณะของชุมชน หรือบ้านแต่ละบ้านที่ผลิตสิ่งต่างๆ เพื่อใช้และเพื่อขายเป็นรายได้

7.4 พ่อแม่หรือครอบครัว เป็นแหล่งภูมิปัญญาที่ใกล้ชิดและสำคัญที่สุดในอดีตถือเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องถ่ายทอดภูมิธรรม-ภูมิปัญญาแก่ลูกหลาน เพื่อให้เป็น “พ่อบ้านแม่เรือน” ที่ดีในอนาคต โดยเฉพาะภูมิปัญญาพื้นฐานของแต่ละเพศ เช่น ลูกผู้หญิงต้องมีความสามารถในการปั่นฝ้าย ทอผ้า เย็บปักถักร้อย งานบ้านงานเรือน ฯลฯ ส่วนลูกชายจะต้องมีความสามารถในการอ่านการเขียน การช่างต่างๆ ทำนา ทำไร่ ทำสวน ค้าขาย และงานอาชีพต่างๆ ฯลฯ

7.5 แหล่งภูมิปัญญาจากภายนอกชุมชน คนอีสานมีลักษณะพิเศษที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่สืบทอดกันมาคือ นิยมไปเที่ยว ได้แก่ การเดินทางไกลไปค้าขาย (หาบเร่ขาย) ไปรับจ้างทำงาน (แทบทุกอย่าง) ในชุมชนอื่น ถิ่นอื่นๆ ชาวอีสานหรือไปเมืองไทย (ภาคกลาง) หรือแม้แต่ไปรับจ้าง

ทำงานในสวนยางในป่าไผ่ได้ ซึ่งในปัจจุบันได้กลายมาเป็นการไป “หาเงิน” ในเมืองใหญ่ ในกรุงเทพฯ ในทะเลและในต่างประเทศทั่วโลก ซึ่งมีญาคูสาธอนที่เชื่อและปฏิบัติสืบต่อกันมาว่า “บ่อกนอกบ้าน บ่ฮ่อมทางเทียว คั่นบ่อเขียนหนังสือโลสิมีความฮู้” (ฮู้ : รู้/ห่อม : ช่องทาง/เทียว : เดิน, ผ่านไป/เขียน : เรียนรู้) ปัจจุบันจึงทำให้คนอีสานสามารถไปแทรกตัวอยู่ในระบบการผลิตและการบริการแทบทุกประเภท เป็นแหล่งช่างฝีมือก่อสร้างและช่างอื่นๆ แหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศและเป็นแหล่งแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศที่ใหญ่ที่สุด การไปทำงานและการไปค้าขายในต่างถิ่นต่างแดนจึงเป็นการไปแสวงหาภูมิปัญญาในมหาวิทยาลัยชีวิต ที่หลากหลายและกว้างขวางมากของชาวอีสาน ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ถูกนำกลับสู่อีสานอย่างมากมาย ซึ่งปัจจุบันหลายอย่างได้ถูกนำมาปรับใช้ในการพัฒนาคนและท้องถิ่นได้อย่างกว้างขวาง เช่น การปลูกยางพารา การปลูกไม้ผล การทำอาหาร การเย็บเสื้อผ้า งานช่าง และเทคโนโลยีต่างๆ

7.6 แหล่งภูมิปัญญาราชการ ปัจจุบันแหล่งภูมิปัญญาที่ทางราชการได้จัดไว้บริการ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างกว้างขวาง เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ฯลฯ ทั้งนี้รวมทั้งหน่วยงานทางการศึกษาและการพัฒนาซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ

7.7 ศูนย์ศึกษาและการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริและศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ นับเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่สมบูรณ์ที่สุดสำหรับพสกนิกรทั่วไป นอกจากนั้นยังมีศูนย์ศิลปาชีพในพระบรมราชินูปถัมภ์ อีกหลายแห่งที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงพระราชทานให้เป็นที่ยี่เรียนรู้และส่งเสริมอาชีพราษฎร

7.8 หนังสือก้อมและเอกสารต่างๆ อีสานเป็นแหล่งการเรียนรู้สำคัญคือสำนักเรียนสอนหลักสูตรมูลกัจจายน์ ซึ่งตั้งอยู่ตามวัดต่างๆ จึงมักจะมีเอกสารอักษรธรรม อักษรไทยน้อยและอักษรขอมเป็นจำนวนมาก แต่ละสำนักจะมีที่เก็บไว้ในหอไตร ซึ่งมักจะปลูกไว้ในสระน้ำ เอกสารดั้งเดิมเหล่านี้ในชั้นหลังได้ถูกทอดทิ้งไปมากอย่างน่าเสียดาย บางส่วนได้ถูกปริวรรตเป็นภาษาไทยให้ได้เรียนรู้กันสืบไป คาดว่าในอนาคตจะมีการฟื้นฟูการเรียนภาษาอีสาน และผลิตเอกสารเกี่ยวกับอีสานด้วยอักษรดั้งเดิมของอีสานอย่างกว้างขวางคู่กับการใช้อักษรไทย

7.9 กิจกรรมตามฮีตคองและวิถีชีวิต ในอีสานมีธรรมเนียมชีวิตคนและชุมชนเรียกว่าฮีต 12 และคอง 14 คือประเพณี 12 เดือนนั่นเอง ส่วนคอง 14 คือหลักปฏิบัติต่อกันระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 14 เรื่อง คือ ฮีตปู่คองย่า, ฮีตพ่อคองแม่, ฮีตไ้คองเขย, ฮีตป้าคองลุง, ฮีตลูกคองหลาน, ฮีตเจ้าคองขุน, ฮีตท้าวคองเพี้ย, ฮีตไพร่คองนาย, ฮีตบ้านคองเมือง, ฮีตเฒ่าคองแก่, ฮีตปึกคองเดือน, ฮีตไร่คองนา, ฮีตวัดคองสงฆ์ และฮีตเจ้าคองเมือง แต่ละคองที่กล่าวแล้ว มีรายละเอียดที่ควรศึกษาและปฏิบัติมากมาย

7.10 ความเชื่อเรื่องผีและเทวอารักษ์ ความเชื่อของชาวอีสานผสมกลมกลืนระหว่าง ผี-พราหมณ์ พุทธศาสนาและธรรมชาติ จากพื้นฐานความเชื่อด้านต่างๆ ทำให้เกิดพิธีกรรม วัตถุ และองค์กรต่างๆ มากมาย เป็นเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงให้เกิดมิติ-ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนอีสานกับสังคมอีสาน และคนกับสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เป็นจิตวิญญาณ เป็นอำนาจธรรมชาติในอีสาน เป็นมิติทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

7.11 แหล่งภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในอีสานมีแหล่งโบราณคดี มากมายทั้งที่ถูกค้นพบและพัฒนาแล้ว เช่น มรดกโลกบ้านเชียง ปราสาทหินพิมาย ปราสาท เขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ พระธาตุก่องข้าวน้อย ฟ้าแดดสงยาง ฯลฯ และยังมีแหล่งโบราณคดี นับร้อยแห่งที่ยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง

7.12 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาและของภาคเอกชน ในสถาบันอุดมศึกษา หลายแห่งมีศูนย์ศิลปวัฒนธรรมที่สามารถศึกษาภูมิปัญญาอีสานได้อย่างกว้างขวาง ในอนาคต ควรจัดให้มีไว้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในทุกสถาบัน-ทุกอำเภอและ อบต.ในอนาคต

7.13 อนุสรณ์สถานเกจิอาจารย์และอนุสาวรีย์ ในอดีตมีพระวิปัสสนาจารย์ชื่อดังและ พระเกจิอาจารย์หลายรูป จึงมีอนุสรณ์สถานที่สร้างไว้เป็นที่เคารพบูชาและแหล่งการเรียนรู้ เมื่อมรณภาพแล้ว อีกหลายเมืองมีอนุสาวรีย์ประจำเมืองไว้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเมืองและเป็นแหล่งการเรียนรู้จำนวนมาก

7.14 วนอุทยานและอุทยานแห่งชาติต่างๆ อีสานมีภูมิโนเวศซึ่งแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย ด้วยความกว้างใหญ่ไพศาลจึงมีความหลากหลาย ลักษณะภูมิฐานและชีวภาพ เช่น เขาใหญ่ ภูเขี้ยว ภูกระดึง ภูพาน ภูผาเทิบ ภูจองนายอย ผาแต้ม ฯลฯ วนอุทยานและอุทยาน แห่งชาติเหล่านี้เป็นทั้งแหล่งการเรียนรู้และแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาสาขาต่างๆ มากมาย

7.15 วิทยาการพื้นบ้านด้านยาสมุนไพร ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาแผนโบราณอีสานมีมากมาย จนสามารถสืบทอดกันมานานนับศตวรรษ แต่ได้ถูกคนรุ่นหลังดูแล ละเลยและทอดทิ้งไป อย่างน่าเสียดาย ควรจะได้มีการศึกษา พื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาอย่างจริงจังจากหมอชาวยาและตำรายา ซึ่งยังพอหลงเหลือ เพื่อปรับใช้ให้สมสมัยต่อไป ควรได้มีการวิจัยและพัฒนาอย่างจริงจัง

7.16 แหล่งซากไดโนเสาร์ นับเป็นแหล่งภูมิปัญญาใหม่เกี่ยวกับไดโนเสาร์ซึ่งพบที่อำเภอ ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และที่ภูเก้าหิน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

7.17 แม่น้ำโขง แม่น้ำโขงเป็นมหานทีที่มีความยาวถึง 4,590 กิโลเมตร จัดเป็นอันดับสิบ ของแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก 15 สาย เฉพาะที่ไหลผ่านพรมแดนอีสานกับ สปป.ลาว ก็มีความยาวถึง 652 กิโลเมตร ความกว้างของลำน้ำโขงอยู่ช่วงระหว่าง 800-1,200 เมตร เป็นแหล่ง กำเนิดภูมิปัญญาต่างๆ มากมาย ในอนาคตจักเป็นอนุภูมิภาคที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งทาง ด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

7.18 ภูมิปัญญาด้านผ้าพื้นเมืองอีสาน วิธีผ้าอีสานซึ่งเป็นวิธีการถักทอเครื่องนุ่งห่มที่แสดงให้เห็นพัฒนาการด้านภูมิปัญญาผ้าอีสานมาอย่างต่อเนื่องทั้งแนวกว้างและแนวลึก โดยมีเทคนิคพื้นฐานการผลิต หมี่-ซิด-จก เป็นรากเหง้าสำคัญ ปัจจุบันผ้าพื้นเมืองอีสานได้พัฒนาไปไกลมาก และได้ชักชวนบนเนื้อกายของชาวไทยและชาวต่างประเทศอย่างกว้างขวาง

7.19 อาหารอีสาน อาหารอีสานได้ชักชวนไปทุกหนทุกแห่งในประเทศไทยและต่างประเทศที่คนเชื้อสายไทยลาวชักชวนไปถึงอย่างเจียบเจียบและเสี้ยมเจียมตน นับเป็นภูมิปัญญาที่ได้มีการสืบสานและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มจะขยายตัวอย่างกว้างขวาง

7.20 ภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงและดนตรีอีสาน ศิลปะการแสดงและดนตรีอีสานมีลักษณะพิเศษทั้งในจังหวะ ลีลาและท่วงทำนอง จึงได้ชักชวนสู่สังคมไทยถิ่นอื่นอยู่อย่างเจียบๆ และดูจะซึมลึกมากขึ้นเรื่อยๆ ตามวิถีของศิลปะการแสดงและดนตรีของประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ ทั้งที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานเอง ไปทำมาหากินและตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นอื่น

7.21 องค์กรเครือข่ายชุมชนอีสาน ในปัจจุบันองค์กรชุมชนแม้จะเป็นเสมือนหน่ออ่อน แต่เป็นภูมิปัญญาที่เติบโตอย่างรวดเร็วในอีสานหลายปรากฏการณ์ในอดีตแสดงให้เห็นถึงพลังองค์กรชุมชนอีสานที่แม้แต่ผู้ที่กุมอำนาจรัฐหรือภาคการเมืองจะต้องจับตามองการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นแหล่งภูมิปัญญาอีสานและเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้เรื่องต่างๆ และเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมประเทศชาติ แม้ในอดีตภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานจะได้ถูกละเลยด้วยสาเหตุหลายประการ ปัจจุบันภูมิปัญญาอีสานหลายอย่างดังกล่าวมาแล้ว ได้รับการส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาอย่างกว้างขวาง ที่เห็นได้ชัดเจนอย่างยิ่งคือการทอผ้า ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถที่ทรงเล็งเห็นความลึกซึ้งของเทคนิค หมี่-ซิด-จก จึงได้ทรงสนับสนุนส่งเสริมด้านที่ชาวบ้านขาดแคลน เช่น การออกแบบ การตลาด การจัดการและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ช่วยให้ผ้าอีสานได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในปัจจุบันและอนาคต

8. ภูมิปัญญาอีสานกับความเป็นโลกาภิวัตน์

โลกยุคปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยอิทธิพลของกระแสการพัฒนารวดเร็วทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และที่สำคัญคือ การแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรโลก เพื่อการบริโภคภายใต้ยุคนิยมครอบโลก ปัญหาที่สำคัญที่สุดสำหรับคนไทยและคนอีสานในขณะนี้คือเราจะอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไรให้มีความสงบเป็นสุขบนรากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นรากเหง้าและแก่นแกนของเราเอง และปรับปรนให้เข้าได้กับกระแสโลกาภิวัตน์ ในกรณีภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ควรมีความเป็นโลกาภิวัตน์บนหลักการพื้นฐานต่อไปนี้

8.1 มีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังเกี่ยวกับภูมิปัญญาอีสาน ปัจจุบันภูมิปัญญาอีสานได้ถูก ลืม ละเลย ละทิ้ง อย่างน่าวิตกจากคนอีสานเองโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ สถาบันการศึกษาระดับอุดม ศึกษาควรเป็นผู้นำในการศึกษา ค้นคว้าอย่างจริงจังเกี่ยวกับภูมิปัญญาอีสานในทุกด้านและ ทางทางผลิตเป็นผลงานทางวิชาการหลากหลายรูปแบบ หลายระดับที่คนทุกหมู่เหล่าสามารถศึกษา เรียนรู้ได้ หลายอย่างที่เป็นเรื่องลึกลับ ดำมืด หรือยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจัง จึงต้องมีการศึกษา วิจัย ค้นคว้าให้กระจ่าง **โดยสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น**ใช้พื้นที่ทั้งภาคเป็นฐานการวิจัย

8.2 จัดให้มีหลักสูตรการเรียนรู้ในทุกระดับ ได้แก่ การจัดโอกาสแก่ลูกหลานอีสาน ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาอีสานโดยมีหลักสูตรในทุกระดับชั้นการศึกษา ทั้งหลักสูตรระยะสั้นและหลักสูตร ระยะยาว

8.3 จัดให้มีครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาขาต่างๆ เพื่อที่จะได้โอกาสมาสอนและถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ลูกหลาน โดยมีนโยบายส่งเสริมที่ชัดเจน

8.4 ดำเนินการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานอย่างจริงจัง ทั้งนี้ไม่เพียงแต่เป็นการเก็บ รวบรวมของเก่าไว้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หากเป็นการเก็บทั้งด้านเทคนิค วิธีการ วัตถุและพิธีกรรม บางอย่าง ที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ พิธีกรรมเพื่อผลได้ทางด้านจิตใจและด้าน เศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ เช่น พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ บุญบั้งไฟ บุญผะเหวด การปั้นเครื่องปั้น ดินเผาและอื่นๆ

8.5 การฟื้นฟูบูรณะ ภูมิปัญญาอีสานหลายอย่างได้ถูกละเลยและทอดทิ้งทั้งบางส่วนยัง ดูถูกเหยียดหยามอีกด้วย จำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูบูรณะ เช่น ความคิดเรื่องการลงแขก งานบุญ ตามฮีตบางฮีต อักษรอีสาน หัตถกรรม ศิลปกรรม โบราณวัตถุ ฯลฯ การฟื้นฟูบูรณะอาจมีการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามความจำเป็นเพื่อให้ทันสมัย อาจอยู่บนพื้นฐานความคิด ความเชื่อ เทคนิค วิธีการดั้งเดิม แต่เปลี่ยนหน้าที่ใช้สอย ซึ่งทำได้อย่างมากมายหลายหลากกับภูมิปัญญาหลาย ประเภท

8.6 การพัฒนา การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานทำได้หลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นการ สร้างสรรค์ใหม่ ทำหน้าที่ใหม่แต่อยู่บนความคิด ความเชื่อ และเทคนิควิธีการดั้งเดิมหรือทำของเก่า แต่มีขนาดใหญ่ขึ้นหรือเล็กลง เพื่อทำหน้าที่ใหม่ในเชิงพาณิชย์ การใช้เทคนิคดั้งเดิมมาออกแบบ พัฒนาใหม่ให้ทำหน้าที่เดิม ฯลฯ การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานสาขาต่างๆ จึงสามารถทำได้ อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ต้องร่วมมือกับหลายฝ่ายเป็นพหุภาคี

8.7 การปรับปรุง เป็นการพัฒนาอีกลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นการปรับปรุงบวกกับผ่อนปรน ให้ภูมิปัญญาใหม่ทันยุคทันสมัย ทั้งนี้อาจใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานเข้าไปกับความเชื่อ ความคิด เทคนิค วิธีการดั้งเดิม เช่น การศึกษาวิจัยยาสมุนไพรจากชีวภาพหลากหลายจากป่าอีสาน ด้วยวิชาการสมัยใหม่ผลิตเป็นยาสมุนไพรอัดเม็ด แคปซูล หลอด ฯลฯ การพัฒนาแหล่งน้ำในอีสาน

ด้วยการเน้นการสร้างแหล่งน้ำส่วนตัว (บ่อปลา) และการขุดลอกแหล่งน้ำประจำชุมชนแทนการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ซึ่งจะเกิดปัญหามากมายทั้งทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

8.8 การส่งเสริมสนับสนุน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างมาก ทั้งด้านความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ การออกแบบ เงินทุน การตลาดและการจัดการ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ชาวบ้านขาดแคลนและอ่อนแอ กรณีเงินทุนแม้ชาวบ้านจะขาดแคลนก็ไม่ควรด่วนอัดเงินจำนวนมากเข้าไป ควรพัฒนาให้ชาวบ้านร่วมกันมีสถาบันการเงินของตนเองด้วยการออมเป็นกองทุนของชุมชน แล้วค่อยสนับสนุนเพิ่มเติมอย่างมีเงื่อนไขและพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ จนชาวบ้านทุกคนรอบครัวได้โอกาสสัมผัสกองทุนการเงินของพวกเขาเองได้ ส่วนที่ชาวบ้านต้องการและอ่อนแอที่สุดคือ การตลาดและการจัดการ ซึ่งเป็นที่ภาคเอกชนต้องช่วยอย่างมาก เพราะส่วนราชการก็ขาดแคลนไม่แพ้ชาวบ้าน การส่งเสริมสนับสนุนจึงต้องทำเป็นกระบวนการไม่แยกส่วน

8.9 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นับเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญที่ประชาชนชาวอีสานจะต้องมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภูมิภาคอื่นๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยการสนับสนุนโดยภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะกลุ่มต่างๆ ที่ทำสิ่งเดียวกัน ควรจะมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันในหลายรูปแบบ ภูมิปัญญาอีสานด้านต่างๆ ควรได้โอกาสศึกษาดูงานในท้องถิ่นอื่นทั้งในและต่างประเทศ เพื่อนำประสบการณ์มาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น

8.10 การสร้างเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน การจะให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเผชิญกับวิถีโลกาภิวัตน์อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องร่วมมือกันเป็นเครือข่ายซึ่งเริ่มจากกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละชุมชน ร่วมเป็นเครือข่ายกันเองแล้วร่วมกันเป็นเครือข่ายกับกลุ่มกิจกรรม ทั้งนี้จักต้องได้รับการสนับสนุนและจัดการโดยภาครัฐและหรือเอกชน การรวมกันเป็นเครือข่ายช่วยให้มีพลังอำนาจต่อรอง มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

8.11 การยกย่องเชิดชูเกียรติปราชญ์ท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน ยังมีผู้รู้ชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่นสาขาต่างๆ มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ยอมรับกันเฉพาะหมู่ชาวบ้าน ไม่ได้รับการยอมรับจากองค์กรภาครัฐเท่าที่ควรจะเป็นด้วยสาเหตุหลายประการ บุคคลซึ่งเป็นปราชญ์ท้องถิ่นเหล่านี้ควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ เชิญเข้ามาถ่ายทอดศิลปวิทยาการให้กับลูกหลานเยาวชน และได้รางวัลเป็นเกียรติบัตร ปริญญา กิตติมศักดิ์ ผู้มีผลงานดีเด่น ศิลปินแห่งชาติฯ รางวัลเป็นเงินหรือโล่เกียรตินิยม แล้วแต่ความรู้ความสามารถโดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาสามารถดำเนินการได้อย่างกว้างขวาง การยกย่องเชิดชูเกียรติภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนดีมากกว่าส่วนเสีย เป็นการลบจุดอ่อนของชาวอีสานที่เคยมีสืบทอดกันมา คือ ยกย่องกันไม่เป็น ให้หมดจากสำนักของคนอีสานและเป็นการสนับสนุนให้คนทำดีเพราะเชื่อว่าทำดีย่อมได้ดี ให้ความดี ความเก่ง เป็นกระแสหลักของสังคมตามฮีต-คองอีสานสืบไป

8.12 ให้มีการผลิตซ้ำภูมิปัญญาอีสานผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ **คนอีสานมีคุณค่า** ที่หาได้ยากหลายประการ คือ **บริสุทธิ์ใจ จริงใจ เปิดเผย ตรงไปตรงมา บึกบึน ทรหด ผ่อนปรนและปลง** ขณะเดียวกันก็มีจุดอ่อนหลายประการที่ต้องถอดทิ้ง หนึ่งในนั้นคือ ไม่ชอบการประชาสัมพันธ์ผลงานของตนเอง ปลอ่ยให้เป็นไปตามบุญตามกรรมซึ่งในยุคโลกาภิวัตน์จะมีวิถีชีวิตเช่นนั้นต่อไปไม่ได้อีกแล้ว การผลิตซ้ำผ่านสื่อทุกรูปแบบจึงต้องกระทำอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชนผ่านสื่อมวลชนต่างๆ อย่างจริงจัง เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานรู้จักแพร่หลายทั้งภายในประเทศและนานาชาติ

9. บทสรุป

ด้วยความเป็นภูมิภาคที่ใหญ่และมีพลเมืองมากที่สุดของประเทศไทย นับวันภาคอีสานจะมีความสำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนั้นอีสานยังมีที่ตั้งอันเป็นจุดศูนย์กลางอาเซียน เป็นจุดเชื่อมโยงติดต่อกันระหว่างอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งในโลกอนาคตสามารถที่จะไปมาหากันได้สะดวกทั้งจากอีสาน สู่กัมพูชา สปป.ลาว เวียดนาม พม่า และจีน ที่สำคัญที่สุดอีสานยังเป็นแหล่งภูมิปัญญาอันอุดมซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญยิ่ง ที่จะช่วยในการพัฒนาประเทศ วัฒนธรรมอันดีงามของอีสานหลายอย่างที่ถูกพลิกฟื้นขึ้นมาให้มีชีวิตชีวา แสดงให้เห็นศักยภาพอันโดดเด่นของอีสาน ยิ่งเศรษฐกิจไทยทุกวันนี้แรงงานอีสานได้แทรกซอนเข้าไปอยู่เป็นหลักในทุกภาคส่วนด้วยแล้ว ความสำคัญของอีสานต่อประเทศชาติยิ่งมีมากขึ้น อีสานในปัจจุบันนี้และในอนาคตจึงเป็นหัวใจของประเทศไปแล้วโดยธรรม และแน่นอนที่สุดภูมิปัญญาอีสานจักต้องได้รับการพัฒนาขึ้นไปพร้อมๆ กับโอกาสในการเรียนรู้ที่มากขึ้นของคนอีสาน **คนอีสาน** ขอเพียงโอกาสในการเรียนรู้มากขึ้น ก็จะสามารถหยุดความยากจนในเลือด ในเนื้อ ในสมอง และใช้ศักยภาพที่มีอยู่พัฒนาดตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีในถิ่นอีสาน บนฐานมาตุภูมิอันสงบสุขและฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานอันอุดม ให้อีสานพัฒนาอย่างมีเกียรติภูมิในโลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างยั่งยืน เป็นโมเสคหนึ่งที่มีมั่นคงในวัฒนธรรมโมเสคของเอเชียและของโลกสืบไป

หนังสืออ้างอิง

- กตพิศ คิริสูตร. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตาม
หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533).
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **คืบภูมิปัญญาสู่การศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540.
- _____. **การสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ, 2540.
- _____. **รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541.
- ชลทิศ เอี่ยมสำอางค์ และวิชนี ศีลตระกูล. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่ง
วิทยาการในชุมชน” ในการพัฒนาและการใช้แหล่งภูมิปัญญาในชุมชน. หน้า 211.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553.
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. “คำกล่าวรายงานในพิธีเปิดการสัมมนา,” ใน เอกสารประกอบการสัมมนา
เรื่องภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี. หน้า 1-3. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ
เอกลักษณ์ของชาติ, 2537.
- ธวัช ปุณโณทก. “ภูมิปัญญาชาวบ้านในทัศนะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง,” ใน **ทิศทางหมู่บ้านไทย**.
กรุงเทพฯ, 2531.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่และ
ส่งเสริมวัฒนธรรม, 2536.
- ประจักษ์ บุญอารีย์. “การใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อการศึกษา,” **วารสารครุศาสตร์ สถาบัน
ราชภัฏสุราษฎร์ธานี**. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2543) : 39-43.
- ประเวศ วะสี. “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,” ใน **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา
ชนบท**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2536.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. **เครือข่ายราชภัฏด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2539.
- _____. **คู่มือการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2540.
- สามารถ จันทรสุริย์. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา, 2553.
- เสรี พงศ์พิศ. **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2547.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
2540.

ความเป็นชุมชน : ฐานรากบอบการพัฒนากชนบทอีสาน

รศ.ประจักษ์ บุญอารีย์

อีสานมีภูมิลักษณะพิเศษแตกต่างจากภูมิภาคอื่นอย่างชัดเจน คือเป็นพื้นที่ราบ สูงชันกว่าพื้นที่ภาคกลางระหว่าง 80-200 เมตร (ไม่ใช่ที่ราบสูงซึ่งต้องสูงกว่าระดับน้ำทะเล 300 เมตรขึ้นไป) การตั้งชุมชนอีสานจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครือข่ายที่มีประเพณี วัฒนธรรม และ “ผี” เดียวกัน โดยเลือกที่ตั้งชุมชนในที่สูงหรือที่ดอนใกล้แหล่งน้ำ ใกล้ป่าดง แหล่งเกลือ มีพื้นที่ราบรอบๆ เพียงพอที่จะหักล้างทางพงเป็นนาข้าว เพราะชาวชนบทอีสานเกือบทั้งหมดเป็นชาวนา การดำเนินชีวิตของชาวอีสาน อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ผสมผสานกลมกลืนระหว่างพุทธศาสนา-พราหมณ์-ผี และธรรมชาติ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขด้วยการยึดโยงด้วย ฮีต 12 คอง 14 มาเป็นเวลานานหลายศตวรรษ แต่เมื่อประมาณ 50 ปีเศษมานี้เอง ชุมชนอีสานได้ถูกกระทำจากอำนาจรัฐอำนาจทุนนิยม และกระแสโลกาภิวัตน์ จนทำให้เกิดภาวะ **ชุมชนล่มสลาย** อ่อนแออย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน จากประสบการณ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าสองทศวรรษ พบความจริงหลายประการในหมู่บ้านอีสานที่น่าเป็นห่วง หมู่บ้านจำนวนมากแม้จะยังมีบ้านเรือน ไร่นาและมีคน ฯลฯ แต่**ความเป็นชุมชนได้หมดไปเกือบสิ้นเชิง** จึงพบว่าหมู่บ้านเหล่านั้นแทบไม่สามารถรองรับการพัฒนาใดๆ จากภาครัฐและเอกชนได้อย่างที่ควรจะเป็น แม้แนวโน้มการพัฒนาชนบทปัจจุบันกำลังเดินถูกทางให้ประชาชนมีส่วนร่วม กระจายอำนาจการบริหาร กระจายเงินทุน ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ลงสู่หมู่บ้าน แต่กระแสตอบรับในการพัฒนาตนเองของหมู่บ้านยังอยู่ในอาการอ่อนแออย่างน่าเป็นห่วง ทั้งนี้เพราะ**ความเป็นชุมชนได้แตกสลายลงแล้ว**

อะไรคือความเป็นชุมชน

หมู่บ้านอีสานกว่า 20,000 หมู่บ้าน หากเรามองผิวเผินก็คงเป็นหมู่บ้านที่คงมีบ้านเรือน มีผู้คน มีทุ่งนา มีไฟฟ้าใช้ มีถนนหนทางที่สะดวกสบายขึ้น มีโรงเรียน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุสิ่งของที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานชุมชน (Local infrastructures) แต่ชุมชนอ่อนแอ ขาดความเป็นชุมชนด้วยการผูกเรือนของสิ่งต่อไปนี้ ที่ต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็ง

1. คนในชุมชน

แม้แต่ในชุมชนอีสานจะมีคน แต่หากได้สัมผัสเรียนรู้ลึกๆ จะพบว่า โครงสร้างประชากรของหมู่บ้านอีสานอยู่ในสภาพ “หัวดำออก หัวหงอกเลี้ยง” ประชากรที่เหลือน้อยในหมู่บ้าน เหลือเฉพาะคนแก่และเด็ก คนวัยทำงานจะอพยพเข้าไปทำงานในแหล่งงานที่ได้ค่าจ้างเป็นเงินในเมือง ในกรุงเทพฯ และเมืองบริวารกันในถิ่นอื่นและในต่างประเทศ โดยเฉพาะการไปทำงานในกรุงเทพฯ ดังที่ทราบกันทั่วไปว่าประชากรที่อยู่ในกรุงเทพฯ อย่างถาวรและเป็นแรงงานอพยพชั่วคราว หลายหมู่บ้านอยู่ในภาวะสองหมู่บ้าน คือมีชุมชนที่รวมกลุ่มกันอยู่ในกรุงเทพฯ และหมู่บ้านในอีสาน การย้ายถิ่นในลักษณะดังที่ปรากฏอยู่ ก่อให้เกิดผลกระทบหลายอย่างตามมา ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ภาวะครอบครัวแยก แยกแยก การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ฯลฯ

2. มีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ

ระบบการศึกษาที่ใช้กันมากกว่า 100 ปี เป็นปัจจัยที่สำคัญส่วนหนึ่งที่คัดสรรเอาคนที่มีศักยภาพสูง ได้โอกาสเรียนรู้ในระบบการศึกษาให้หนีถิ่นเข้าไปมีตำแหน่งงานในเมือง แต่คนที่มีความรู้ความสามารถ วัยทำงานก็อพยพเข้าไปทำงานในเมือง ชนบทจึงถูกบ่อนไชให้ขาดผู้นำที่มีความรู้ความสามารถไปโดยธรรมชาติแห่งความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาที่แล่วมา การขาดผู้นำทั้งที่เป็นผู้นำโดยตำแหน่งและผู้นำตามธรรมชาติ มีผลทำให้เกิดความอ่อนแอของชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะในสังคมอีสาน

3. วัฒนธรรมชุมชน

ดั้งเดิมอีสานมีฮีต 12 คอง 14 เป็นบรรทัดฐานหรือปทัสฐานโยงยึดให้ชาวบ้านร่วมกันปฏิบัติตามครรลองคลองธรรมเป็นกลยุทธิ์ที่ช่วยให้ชาวบ้านร่วมมือช่วยเหลือเกื้อหนุนกัน เคารพให้เกียรติผู้ใหญ่ เคารพผี หล่อหลอมเป็นอันหนึ่งอันเดียว ฯลฯ ใครละเมิดก็จะถูกรังเกียจไม่สามารถอยู่ร่วมในชุมชนได้อย่างเป็นสุข ปัจจุบันข้อปฏิบัติดีๆ หลายอย่างถูกคนรุ่นใหม่ละเลยหลายอย่างถูกนโยบายของรัฐทำลายหรือแย่งยึดจากประชาชน นำไปใช้เพื่อผลทางการเมืองและการค้าขาย เช่น การลงแขก ประเพณีงานบุญต่างๆ ฯลฯ เป็นหายนภัยที่กำลังคืบคลานสู่สังคมชุมชนอีสาน

4. มีอุดมการณ์ชุมชน

อุดมการณ์หรือเป้าหมายสูงสุดที่ชาวบ้านต้องมีร่วมกันเป็นเรื่องสำคัญ เช่น อุดมการณ์เรื่อง การพึ่งตนเอง การร่วมมือกัน การมีระเบียบวินัยของชุมชน ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีสถาบันการเงินของชุมชน การมีสหกรณ์ชุมชน การปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ปลอดภัยเสพติด อุดมการณ์หรือเป้าหมายสูงสุดของชุมชน อาจเป็นเชิงนามธรรมหรือวัตถุประสงค์ที่ทุกคนในชุมชนตั้งมั่นจะพัฒนาไปให้ถึงร่วมกัน เมื่อชาวบ้านขาดอุดมการณ์ร่วมจึงอยู่กันไปเรื่อยๆ ไร้เป้าหมาย ลอยไปตามกระแสและนำไปสู่ความล่มสลายในที่สุด

5. จิตวิญญาณชุมชน

จิตวิญญาณชุมชนอีสานทั้งที่เป็นความเชื่อ พฤติกรรมและวัตถุอันเฝ้ารั้งอย่างมาก เช่น ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ความสำนึกที่จะอุทิศตนเพื่อชุมชน ความละอ่อนที่จะทำสิ่งที่จะทำให้ชื่อเสียงของชุมชนเสื่อมเสีย การบำรุงรักษาสาธารณสถานอันเป็นสัญลักษณ์ศูนย์รวมจิตใจของชุมชน การปกป้องรักษา โต้ตอบต่อการกระทำอันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยามต่อจิตวิญญาณชุมชนฯ ในเมื่อความสำนึกร่วมของชุมชนได้แตกสลายลง ทำให้ชุมชนไร้พลังงานที่จะรองรับการพัฒนาต่างๆ อย่างน่าวิตก หลายชุมชนจึงอยู่ในสภาพของชุมชน “ขอทาน” ไม่คิดพึ่งตนเอง มีพฤติกรรมประเภท ขี้มาก จนเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ในวงจรอุปาทนทางการเมือง

6. ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่าง ๆ

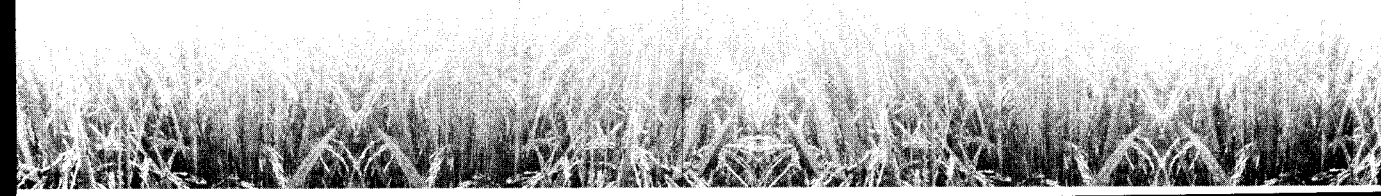
นับเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งที่ข่าวสารความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมจะต้องถึงชุมชน ในลักษณะที่มีประสิทธิภาพผ่านกระบวนการศึกษาอบรม ศึกษาตัวอย่างของจริง สื่อมวลชนที่ใช้ การดู การฟัง การอ่าน ทั้งในระบบ นอกบบและตามอัธยาศัย มีแหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่หลากหลายและกระจาย มีภูมิปัญญา บุคคลและสถาบันที่สามารถเข้าถึงพึ่งพาด้านปัญญาและเทคโนโลยีต่างๆ ได้ ปรากฏการณ์ที่ปรากฏในหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านขาดความรู้ความสามารถในด้านการผลิต ขาดความรู้พื้นฐานในการใช้เทคโนโลยีง่ายๆ ในการประกอบอาชีพ ขาดข่าวสารเรื่องการตลาด การจัดการ ขาดแหล่งเรียนรู้ ขาดที่พึ่งทางปัญญา แม้แต่สถานศึกษาในพื้นที่ก็ยังเป็นที่พึ่งทางปัญญาของชาวบ้านไม่ได้เท่าที่ควร

7. เงินทุนและโอกาสการมีกองทุนของตนเอง

ความพยายามของภาครัฐและเอกชนหลายองค์กรที่จะให้หมู่บ้านในอีสานรวมตัวกัน มีเงินในรูป กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียน ธนาคารหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งเป็นสถาบันการเงินของชาวบ้านในหัวง 20 ปีที่แล้วมาได้ผลน้อย เพราะชาวบ้านรวมกันไม่ติดและถูกต่อต้านจากสถาบันการเงินกระแสหลัก แต่เมื่อสถาบันการเงินกระแสหลักล้มครืนลง พบว่าสถาบันการเงินที่หลายหมู่บ้านที่ได้ตั้งขึ้นอยู่ได้ จนได้กลายมาเป็นนโยบายรัฐบาลที่จะให้มีกองทุนทุกชุมชนในปัจจุบัน (2544) แม้จะเป็นยุทธศาสตร์ที่ดีแต่ยุทธวิธีที่ไม่เหมาะสมนักก็นับว่าเป็นเรื่องที่ผิดที่คิดจะให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงสถาบันการเงินของตนเอง และได้โอกาสเรียนรู้และฝึกการบริหารจัดการ การมีสถาบันการเงินของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งของชุมชนยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ จึงควรส่งเสริมการตั้งธนาคารหมู่บ้านโดยเร็วที่สุด

8. การเรียนรู้ภายในชุมชนและกับชุมชน

เนื่องจากหลายสาเหตุ ทำให้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนอีสานอ่อนแอลง โรงเรียนขาดความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชน คนหนุ่มสาวหนีถิ่น ครอบครัวแยกภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทอดทิ้ง ละเลย ฯลฯ จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนน้อยลง บทบาท

ในการเรียนรู้จึงอยู่ที่โรงเรียน เฉพาะการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยวิถีชีวิตชุมชนลดบทบาทลง เพราะความสัมพันธ์ในครอบครัว สภาพการทำงาน อาชีพ อิทธิพลของสื่อสารมวลชน การคมนาคมขนส่ง ระบบการศึกษา ฯลฯ จึงทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนและระหว่างชุมชนเปลี่ยนไปจนแทบจะไม่มีความเป็นชุมชนเหลืออยู่เลยในบางหมู่บ้าน ชุมชนชาตวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่น่าเป็นห่วง

9. องค์การชุมชน

นอกจากชาตผู้นำที่มีคุณภาพแล้ว หมู่บ้านจำนวนมาก มีองค์กรทั้งฝ่ายวัด-บ้าน-โรงเรียน (บวร) อ่อนแออย่างน่าวิตก วัดขาดพระ โรงเรียนมีนักเรียนน้อย เป็นของครู เป็นของราชการในความรู้สึกของชาวบ้าน ครูจำนวนมากอยู่ในชุมชนอื่น นำชาวบ้านในการพัฒนาได้น้อย อยู่ในสภาพท้อแท้ สิ้นหวัง ชาตขวัญกำลังใจ หนี้สินล้นพ้นตัว โรงเรียนจึงเป็นที่พึ่งทางปัญญาให้แก่ชาวบ้านไม่ได้เท่าที่ควรจะเป็น

10. การรวมกลุ่มกัน

แม้ชาวบ้านอีสานจะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน แต่มีปัญหามากในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาด้านต่าง ๆ นอกจากการรวมตัวกันทำบุญตามฮีต-คอง สืบเนื่องจากศักยภาพการผลิต มีขีดจำกัด ความสามารถในการตลาดและการจัดการต่ำ จึงอยู่ในภาวะเสี่ยงสูงในการทำมาค้าขาย จึงทำให้เกิดความอ่อนแอของภาวะการยึดโยงในชุมชน ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำหรือทำตามกันแต่ไม่รวมกันซื้อกันขาย ขาดพลังชักจูงที่จะทำให้ชุมชนทนแรงกระแทกจากสภาพภายนอกได้

11. ประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร

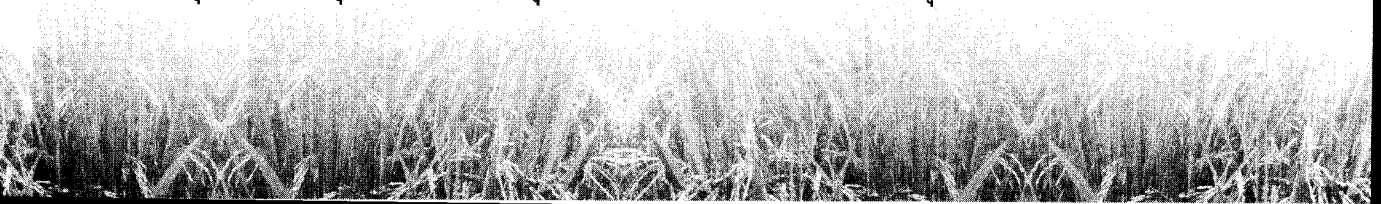
แม้ชุมชนจะไม่มี ความอุดมสมบูรณ์โดยภาพรวมดังเช่นภูมิภาคอื่นของประเทศแต่ก็ยังมีทรัพยากรที่ดิน ป่า น้ำและแหล่งน้ำ ปลา และสัตว์ป่า ทิวทัศน์ สินแร่โปแตส และเกลือ ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ในแต่ละพื้นที่จะต้องถูกจัดการอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม โดยเฉพาะที่ดิน ป่าและแหล่งน้ำ จะต้องได้รับการปฏิรูปโดยรีบด่วน ทั้งนี้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญในการจัดการดูแล รักษา และใช้ประโยชน์อย่างเป็นธรรม

12. เครือข่ายองค์กรชุมชน

การรวมตัวกันเป็นองค์กร กลุ่ม เพื่อดำเนินกิจกรรมของชุมชนด้านต่าง ๆ เป็นเรื่องสำคัญ แต่จะขาดพลังหากแต่ละกลุ่ม ต่างอยู่ต่างกลุ่มต่างทำ ก็ขาดพลังโยงยึดให้เกิดพลังเครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมทุนนิยมเสรีที่ข่าวสารเชื่อมโยงถึงกันหมด มีการแข่งขันกันสูง จำเป็นต้องร่วมกันซื้อ ร่วมกันขายร่วมกันเป็นประชาสังคมเพื่อเผชิญปัญหาด้วยสันติวิธี

13. สวัสดิการสังคม

การมีสถาบันการเงินที่สมาชิกชุมชนสามารถเข้าถึงได้ เป็นกองทุนที่เกิดขึ้นด้วยพลังจิตที่เป็นกุศล จะเป็นทุนที่จะทำให้เกิดทุนในการจัดสวัสดิการทางด้านวัตถุและจิตใจที่หลากหลาย

ทั้งนี้ รวมถึงทุนทางสังคมอื่นๆ สามารถนำมาผสมผสานสร้างสวัสดิการแก่ชุมชนได้หลากหลายรูปแบบ สวัสดิการชุมชนจะช่วยสร้างพลังร้อยรัดให้ชุมชนเข้มแข็ง

14. อาชีพการเกษตร

รากฐานของชุมชนที่สำคัญของชุมชนอีสาน คือ อาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์พื้นฐาน (วัว ควาย เป็ด ไก่ หมู) ความล้มละลายหรือล่มสลายจะเกิดขึ้นหรือไม่ เหตุสำคัญส่วนหนึ่ง คือ การผลิตภาคการเกษตร ทั้งเพื่อการบริโภคและเพื่อการค้าขาย การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อสนองนโยบายรัฐบาล เพื่อการส่งออก ได้สร้างความอ่อนแอแก่ชุมชนอย่างมาก ควรที่ชุมชนชนบทอีสานแต่ละชุมชนจะได้ร่วมกันวิเคราะห์ หาทางเลือกที่เหมาะสมกับชุมชน และร่วมกันพัฒนารากอาชีพเกษตรให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นอย่างพอเพียงและยั่งยืน

15. อาชีพนอกภาคเกษตร

การพัฒนาชนบทได้ผ่านเลยจากการหาอยู่หากิน สู่การสร้างอยู่ทำกิน และบางส่วนได้ก้าวล่วงสู่การทำมาค้าขายและธุรกิจการค้า ซึ่งจะต้องมีความสามารถทางการผลิตสินค้าอื่นนอกเหนือจากผลผลิตด้านการเกษตร เป็นอาชีพรองและอาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ เมื่อมีการผลิต ก็ต้องมีการจัดการตลาด ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวบ้านอีสานอ่อนแอที่สุดอย่างหนึ่ง ไม่มีฐานความสามารถในการผลิตนอกภาคเกษตรรองรับ เงินกองทุนหมู่บ้านที่รัฐจัดให้อาจกลายเป็นปัญหาทำลายชุมชนมากกว่าการพัฒนาในชุมชน

16. มีแผนการพัฒนาชุมชน

ชุมชนที่จะเติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืน มีระบบเป็นระเบียบเพียงใด ขึ้นอยู่กับการวางแผนการพัฒนาชุมชนไว้ล่วงหน้า ผู้นำชุมชนและประชาชนจะต้องมองอนาคตออกบออนาคตได้ว่าหมู่บ้านของตนเองจะเจริญพัฒนาไปอย่างไร ไม่รอรับแต่ความช่วยเหลือ กำหนดทิศทางการพัฒนาด้านใด ตั้งเดิมหมู่บ้านอีสานส่วนใหญ่ปล่อยให้เติบโตไปตามยถากรรม เมื่อชุมชนเติบโตในระดับหนึ่งจึงเกิดปัญหาชุมชนขาดระเบียบเรียบร้อย ทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน โครงสร้างพื้นฐานในไร่นา เกิดปัญหาการกำจัดขยะ น้ำเสีย กลิ่น ผุน การจราจร น้ำท่วมนาข้าวท่วมชุมชน ฯลฯ นำไปสู่ความเดือดร้อนของสังคม ชุมชนและอื่นๆ

รากฐานประเทศไทย คือ ชนบท รากฐานอนาคตคือคน การพัฒนาชนบทจึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องใหญ่-ยาก และยาวนาน ไม่สามารถจะทำให้ชนบท ซึ่งบัดนี้กำลังอยู่ในสภาพแทบล่มสลายพัฒนาขึ้นได้เพียงระยะเวลาอันสั้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้นำและคนในแต่ละชุมชน ที่จะต้องร่วมกันสร้างความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง ระดับความเข้มแข็งของความเป็นชุมชน เป็นเสมือนเกราะป้องกันพิษอันจะเกิดขึ้นกับหมู่บ้านในทุกด้าน ได้กระแสนอกทุนนิยมเสรี และกระแสโลกาภิวัตน์อันเชี่ยวกราก ซึ่งกระพือพัดถึงโถมสู่ทุกชุมชนให้ชุมชนอยู่รอดปลอดภัย ทั้งยังเป็นรากฐานที่มีพลังอันมั่นคงในการพัฒนาหมู่บ้านอีสานให้ยั่งยืน เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาอีสานและประเทศชาติอย่างยั่งยืนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย**. ชัคเชส มีเดีย จำกัด, 2544. 216 หน้า.
- ฉลอง โชติกะคาม, พลโท. **การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน**. เซ็นเตอร์ดีสคัฟเวอรี่, 2542. 192 หน้า.
- ประจักษ์ บุญอารีย์. **“การใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาชนบท ตามอุดมการณ์ แผ่นดินธรรม-แผ่นดินทอง”** ใน คู่มือวิทยากร ดำเนินการฝึกอบรมเพื่อการพัฒนา ตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม-แผ่นดินทอง. กระทรวงศึกษาธิการ, 2538, 147 หน้า.
- _____. **แนวทางและยุทธวิธีในการพัฒนาอีสาน**. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2543 21 หน้า. อัดสำเนา.
- _____. **กองทุนพัฒนาหมู่บ้านในชนบท : คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน**. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2543. 7 หน้า. อัดสำเนา.
- _____. **“อุบลราชธานี : อุทยานธรรมลุ่มแม่น้ำโขง-ชี-มูล” ใน ที่ระลึกในวโรกาสเสด็จ พระราชดำเนินทรงเปิด ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษกอุบลราชธานี**. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 11 ธันวาคม 2544. หน้า 24-38.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. **วิถีใหม่แห่งการพัฒนา. โครงการตำรา ลำดับที่ 43 คณะเศรษฐศาสตร์**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2541. 280 หน้า.
- มหาดไทย, กระทรวง. **เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง**. ทรงสิทธิ์วรรณ จำกัด, 2541. 158 หน้า.
- สัมพันธ์ เตชะอิก (บรรณาธิการ). **บทเรียนภาคปฏิบัติชุมชนเข้มแข็ง**. โรงพิมพ์พระธรรมชั้นดี, 2541. 245 หน้า.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง, ศาสตราจารย์. **ภูมิปัญญาสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของ ชาวบ้านไทย** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540. 378 หน้า.

กว่าจะปลดเกษียณอายุราชการ (รอบ 2)

รศ.ประจักษ์ บุญอารีย์

- ❖ เกิด ณ บ้านโพหนองราย อ.เชียงใน เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2488
- ❖ มีครอบครัวกับ ผศ.สุดใจ บุญอารีย์ (บุญรินทร์)
- ❖ บุตรสาว 1 คน บุตรชาย 2 คน (ชมนาด-ยง-วงศ์ บุญอารีย์)
- ❖ การงาน-ตำแหน่ง
 - ครูตรี โรงเรียนเชียงใน จ.อุบลราชธานี 2510-2511
 - อาจารย์ตรี ว.ค.อุบลราชธานี 17 พ.ค. 2514
 - ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 6 30 ธ.ค. 2530
 - รองศาสตราจารย์ ระดับ 7 23 ส.ค. 2534
 - รองศาสตราจารย์ ระดับ 8 20 พ.ย. 2535
 - รองศาสตราจารย์ ระดับ 9 22 พ.ย. 2539-2548
 - รองศาสตราจารย์ ระดับ 9 ต่ออายุราชการ 5 ปี 2549-2553
 - เกษียณอายุราชการ (รอบ 2) 30 ก.ย. 2553

- ❖ การศึกษา
 - ป.4 โรงเรียนบ้านไทย 1 บ้านไทย อ.เชียงใน จ.อุบลฯ 2498
 - ม.6 โรงเรียนสิทธิธรรมศาสตร์ศิลป์ อ.เมืองอุบลฯ 2505
 - ป.กศ.ชั้นสูง วิทยาลัยครูอุบลราชธานี 2509
 - กศ.บ.วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2513
 - กศ.ม.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522
 - หลักสูตร “ผู้นำเซมาฮิล อุนตง นานาชาติ” เกาหลีใต้ 2527
 - Cert. in Quality in Teacher Education Program. Newcastle University, AUSTRALIA, 1-31 ส.ค. 2539

- ❖ การกีฬา-กรีฑา
 - นักฟุตบอล ทีม-วิทยาลัยครูอุบลราชธานี 2508-2509
 - ทีมวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2512-2513
 - ทีมจังหวัดอุบลราชธานี (บางโอกาส) 2518
 - ทีมอำเภอเชียงใน แชมป์ จ.อุบลฯ

- นักรักบี้ฟุตบอล ทีมวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2512-2513
- นักกรีฑา ทีมวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2512-2513
- ฟุ่่งแหล่่น ตัวแทนเขต 3 2518 (แชมป์เขต 3)
- ทศกรีฑา ตัวแทนเขต 3 2518 (แชมป์เขต 3)

❖ การสังคม

- พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาจิตใจเพื่อการพัฒนาชนบท
- เป็นวิทยากรฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาสังคม แก่หมู่บ้าน องค์กรต่าง ๆ กว่า 300 รุ่น/ครั้ง
- เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิหลายองค์กร เช่น กตร.จว.อบ., มจร.ฯ
- เป็นกรรมการประเมินนายอำเภอแขวนเพชร (เขต 7)
- กรรมการแก้ไขปัญหาเชื่อนราษีไศล
- ให้คำปรึกษาให้วิธีคิด วิธีปฏิบัติ ในการพัฒนาหมู่บ้าน-ชุมชน
- เป็นวิทยากรรับเชิญเข้าร่วมประชุม สัมมนา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

❖ การฝึกหัดครู

- ผู้สอนวิชาการศึกษา ตั้งแต่เริ่มบรรจุ 2514-2553 (39 ปี)
- รองศาสตราจารย์คนแรกของคณะครุศาสตร์ ว.ค.อุบลฯ (วิทยาลัยครูอุบลฯ)
- กรรมการสภาการฝึกหัดครู (2529-2530)
- กรรมการสภาสถาบันราชภัฏ (2542-2544)
- กรรมการปรับปรุงร่าง พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547
- กรรมการจัดทำกรอบหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (5 ปี)

❖ การเกียรติ

- นักพัฒนาสังคมดีเด่น 2528 (ร่วมกับคณะ)
- อ.ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการพัฒนาสังคมดีเด่น สหวิทยาลัยอีสานใต้ 2536
- ครูผู้มีจริยธรรมดีเด่น จ.อุบลราชธานี 2538
- บุคลากรผู้มีผลงานดี สถาบันราชภัฏอุบลฯ 2539
- รางวัล ศ.บุญถิ่น อัตถากร (ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการพัฒนาชนบท) 2540
เชื่่มก่ลัดทองคำ+เงินสด 15,000 บาท (มอบเงินเข้ากองทุนพัฒนาสถาบันราชภัฏอุบลฯ 10,000 บาท)
- ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฯ “มหาวชิรมงกุฎ”
- ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม จ.อุบลราชธานี สาขา ปรัชญา 2540
- ได้รับเกียรติให้นำประวัติตีพิมพ์ในหนังสือ “อุบลราชธานีเมืองนักปราชญ์” 2552
- ได้รับการต่ออายุราชการ 5 ปี (2549-2553) คนแรกของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

❖ การสุขภาพ

- ลาป่วย 2 ครั้ง ที่รับราชการกว่า 40 ปี
ครั้งแรกอุบัติเหตุขับรถจักรยานยนต์ชนท่อน้ำวางขวางถนนในวิทยาลัยครูอุบลฯ (ตรวจเวร)
ลา 3 วัน
ผ่าตัดไส้ติ่ง ลา 5 วัน
- ลาอีกไม่เกิน 10 วัน
- รักษาสุขภาพโดยการใช้หลัก 6 อ. คือ อาหาร-อากาศ-ออกกำลังกาย-อุจจาระปัสสาวะ-
อารมณ์-อาการ
- ตรวจสุขภาพประจำปีทุกปี/เล่นกีฬาเพื่อสุขภาพเป็นประจำ

❖ การเศรษฐกิจ

- ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- เริ่มรับราชการตำแหน่งครูตรีเงินเดือน 750 บาท (ออม 200 บาท)
- จบชีวิตราชการ เงินเดือนเต็มขั้น รศ. ระดับ 9
- พัฒนาตามขั้นตอน : ไม่กินอนาคต (เป็นหนี้)-ลดรายจ่าย-งดรายจ่าย (ทิ้งได้)
มีรายเหลือ (ออม)-เผื่อลงทุน-เพิ่มพูนพอเพียง-พอดี
- มั่นใจในสิ่งที่ควรมี พอดี พอเพียง

❖ การเมือง

- ไม่เล่นการเมือง เพราะการเมืองไม่ใช่ของเล่น ทำงานการเมืองด้วยการสอน ฝึกอบรม
เพื่อยกระดับสำนักทางการเมือง

❖ การให้-ทาน

- ถือว่าวิทยาทานคือการให้ที่ทรงคุณค่า จึงรับเชิญเป็นวิทยากรตามคำเชิญทั่วประเทศ
ไกลที่สุดถึงหาดใหญ่ ชุมพร หัวหิน กำแพงเพชร จันทบุรี ฯลฯ โดยยึดหลักว่า
กล้าเชิญ-กล้าไป
- ให้การช่วยเหลือแก้ปัญหาที่ได้รับการร้องขอ ที่พอจะช่วยให้ได้
- ให้ทุนทรัพย์แก่ลูกหลาน-ญาติมิตรที่ได้รับความเดือดร้อน
- ให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษา
- ให้โอกาสแก่ผู้ที่ขาดและด้อยโอกาส
- ให้คำปรึกษา วิธีคิด ในการพัฒนาชุมชน-ท้องถิ่น
- ทำบุญให้ทานตามวาระโอกาสอันควรและพอควร
- ให้โอกาสแก่ลูกทุกคนในการศึกษาสิ่งที่อยากศึกษาเต็มศักยภาพ
- ให้รางวัลชีวิตแก่ตนเองและครอบครัวตามโอกาสอันควร พอดีและพอเพียง

❖ การท่องเที่ยว

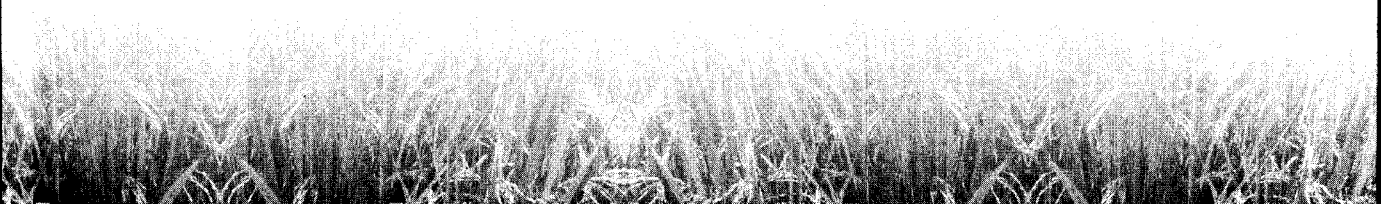
- ถือว่าการท่องเที่ยวคือการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนแห่ง
- พานักศึกษาไปศึกษานอกสถานที่ทุกทิศทั่วไทย ไปดู-ไปรู้ไปเห็นแทบทุกจังหวัด ป่า-เขา-ทะเล-เกาะ
- ไปต่างประเทศ (จีน 4 รอบ) เกาหลีใต้ เกาหลีเหนือ ญี่ปุ่น ไต้หวัน ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ ออสเตรเลีย กรีซ ตุรกี พม่า ฯลฯ ไปมาแล้วมักจะเขียนบันทึกความทรงจำแทบทุกครั้ง

❖ การบ้าน-การเรือน

- ถือว่าการทำงานคือการเรียนรู้ การทำงานหนักคือดอกไม้ของชีวิต
- อาจารย์ให้การบ้าน-ให้ทำรายงาน ถือว่า ให้คะแนนฟรี รายงานบางฉบับ ถูกยึดไว้เป็นตัวอย่าง
- ทำงานบ้าน-งานเรือนได้แทบทุกอย่าง ทำไร่ ทำนา ทอดแหหาปลา ล่านก ต้มเกลือ ฟั่นเชือก จักสานกะต่า กะบุง ลอบ แห ไซ เลื่อยไม้ ไสกบ ทำตุ้ ทำเตียง งานไม้ งานปูน เย็บเสื้อผ้า ไขกุญแจ ทำอาหารพื้นฐาน ฯลฯ ถือว่างานทุกอย่างมีคุณค่าในตัวของมัน เมื่อเราทำได้ก็จะสามารถแก้ปัญหาได้แทบทุกเรื่องเมื่อจำเป็น และยังช่วยคนอื่นได้ด้วย

❖ การอ่าน-การเขียน

- ติดการอ่านหนังสือเหมือนติดฝิ่น อ่านทุกโอกาสที่ว่าง ชื่อหนังสือมากกว่าชื่อเครื่องประดับ
- เขียนทุกเรื่องที่คิดอยากเขียน เขียนบทความทางวิชาการทางการศึกษาการพัฒนาสังคม-สิ่งแวดล้อม และชิ้นส่วนภูมิปัญญาเรื่องต่างๆ มากกว่า 1,000 หน้า ได้รับการตีพิมพ์กว่า 50 เรื่อง

ไปเอาบุญบังไฟที่ญี่ปุ่น ที่เมืองชิชิบุ

แรงใจ...ผศ.สุดใจ บุญอารีย์

ที่กรุงปักกิ่ง

ยกทัพหลังที่ปราสาทนครวัด นครธม

ณ ประเทศมาเลเซีย

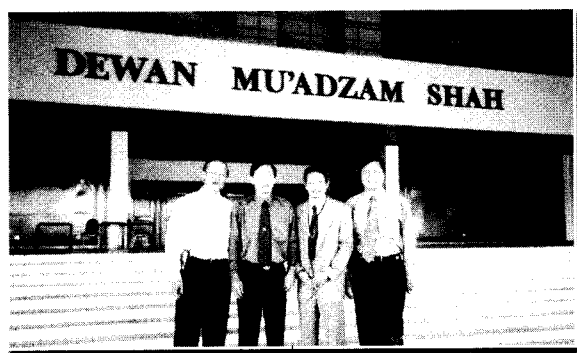
ขี่ม้าบักจั่นที่ฟาร์มโชคชัย

ที่มหาวิทยาลัยนิวคาสเซิล ออสเตรเลีย
“อบรมเกี่ยวกับการฝึกหัดครู 1 เดือน

ที่ปักกิ่งจีน

ดูงานมหาวิทยาลัยอุตรา มาเลเซีย

ไปดูงานมหาวิทยาลัยที่มาเลเซีย
หลังร่าง พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยราชภัฏเข้าสู่สภาผู้แทน

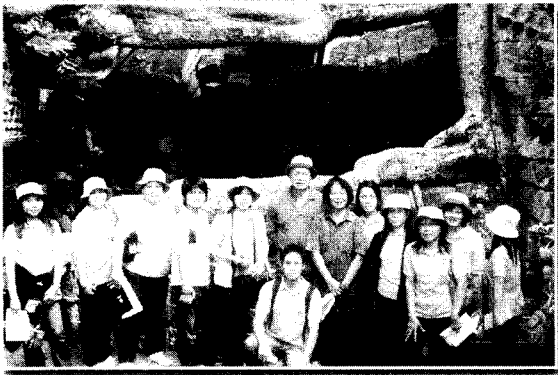

ศึกษาดูงานการพัฒนาที่สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนเกาหลี ที่ : ปันนุนจอม เกาหลีเหนือ
“ห้องประชุมเจรจาสงบศึกที่เกาหลี)

ตาดเลาะ

ไปดู : ลาว, มหาอำนาจทางทรัพยากรธรรมชาติ

กับนักศึกษา ป.โท
ที่เสียมราฐ-นครวัด นครธม

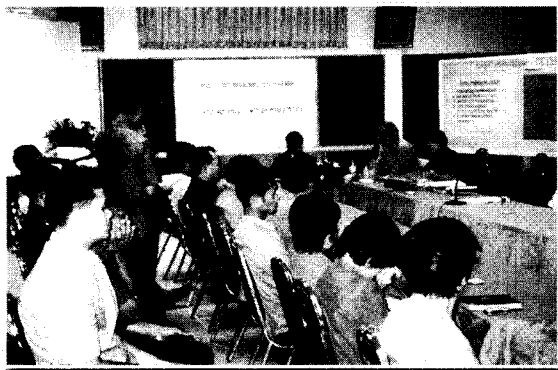
ลุยเขาใหญ่กับนักศึกษา ป.โท บริหารฯ

ประชุมครูอาชีวะที่เชียงราย

พานักศึกษา ป.โท
ศึกษาดูงานโครงการพระราชดำริ ภูพาน

ประเมินนายอำเภอแหวนเพชร

ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท
ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ

ฝึกอบรมผู้นำเซมาอีลูนตง นานาชาติที่เกาหลีใต้ (2527)
ไปจากทั่วโลก 28 ประเทศ

ดูงาน, พนมรุ้ง

ไปเยี่ยมนักศึกษา ป.โท ลาว
วิทยาลัยสร้างครูปากเซ

ที่รัฐสภา : ชุมนุมเรียกร้องให้มีคำ
“พัฒนาวิชาชีพครู” ในรัฐธรรมนูญ ปี 2540
(มาตรา 81)

ที่สถาบันจุฬานานาชาติ กรุงเปียงยาง
เกาหลีเหนือ